

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

Zehra GÜMÜŞ

GAP'IN GAZİANTEP İLİNİN SOSYO-EKONOMİK YAPISINDA
MEYDANA GETİRDİĞİ DEĞİŞİMİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Emine TEYFUR

AĞRI – 2022

TEZ KABUL TUTANAĞI

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Emine TEYFUR danışmanlığında, Zehra GÜMÜŞ tarafından hazırlanan bu çalışma/...../...../2022 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Coğrafya Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :

İmza:

Jüri Üyesi :

İmza:

Jüri Üyesi :

İmza:

Jüri Üyesi :

İmza:

Jüri Üyesi :

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine ait olup;

Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../2022 tarih ve nolu kararı ile onaylanmıştır.

.... /...../2022

Prof. Dr. İbrahim HAN

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “GAP’ın Gaziantep İlinin Sosyo-Ekonomik Yapısında Meydana Getirdiği Değişimin İncelenmesi“ adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Zehra Gümüş

İÇİNDEKİLER

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI	ii
İÇİNDEKİLER	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
ÖN SÖZ	viii
ÇİZELGELER DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu.....	2
1.2. Araştırmanın Amacı ve Metodolojisi.....	4
1.3 Araştırmanın Önemi.....	4
1.4 Araştırma Modeli	8
1.5. Araştırma Grubu.....	9
1.6. Verilerin Toplanması	8
1.7. Verilerin Analizi.....	8
1.8. Araştırmanın Varsayımları.....	9
1.9 Araştırmanın Sınırlılıklar.....	9
1.10.Tanımlar.....	9

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Güneydoğu Anadolu Projesinin Tarihçesi.....	10
2.2. Sosyo-Ekonomik Yapı.....	15
2.2.1. Sosyal Yapı	15
2.2.1.1. Nüfus	16
2.2.1.2. İstihdam	25
2.2.1.3. Eğitim	29

2.2.1.4. Sağlık.....	34
2.2.1.5. Ekonomik Yapı.....	36
2.2.1.6. Tarım	39
2.2.1.7. Hizmet	43
2.2.1.8. Sanayi	43
2.3. Güneydoğu Anadolu Projesi	45
2.3.1. GAP'ın Amaçları	45
2.3.2. GAP'ın Kalkınma Aşamaları	49
2.3.2.1. GAP Su Kaynakları Geliştirme Programı	49
2.3.2.2. GAP Master Planı.....	51
2.3.2.3. Sürdürülebilir İnsani Gelişme	53
2.3.2.4. GAP Sosyal Eylem Planı.....	56
2.3.2.5. GAP Eylem Planı 2008-2012	59
2.3.2.6. GAP Eylem Planı 2012-2018	58
2.4. GAP'ın Bölge Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkileri.....	59
2.4.1. Eğitim Düzeyinin Yükselmesine Katkıları	59
2.4.2. Güvenlik Sorunlarının Giderilmesi.....	60
2.4.3. Kültür ve İnanç Turizminin Gelişimi.....	61
2.4.4. Çevresel Faktörler	61
2.5. İlgili Araştırmalar.....	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1.Projenin Genel Olarak Etkilerine Yönelik Sonuçlar	70
3.2.Projenin Gaziantep İlinin Gelişimine Olan Katkısına Yönelik Elde Edilen Sonuçlar	70
3.3. Projenin Ekonomik Faydalarının Kişisel Yaşama Olan Etkisine Yönelik Elde Edilen Sonuçlar	73
3.4 Projenin Gaziantep İlinin Göç Hareketleri Üzerine Olan Etkisine Yönelik Elde Edilen Sonuçlar	75
SONUÇ VE ÖNERİLER	78
KAYNAKÇA	82
ÖZGEÇMİŞ	88

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ GAP'IN GAZİANTEP İLİNİN SOSYO-EKONOMİK YAPISINDA MEYDANA GETİRDİĞİ DEĞİŞİMİN İNCELENMESİ

Zehra GÜMÜŞ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Emine TEYFUR

2022, 100 sayfa

Bu araştırmanın amacı, GAP'ın Gaziantep ilinin sosyo-ekonomik yapısında meydana getirdiği değişimi incelemek, GAP'ın Gaziantep ilinin göç hareketleri, iş potansiyeli üzerindeki etkilerini ortaya çıkartmaktır. Araştırmada, GAP'ın Gaziantep ilinin tarım, sanayi ve hizmet sektörü üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın amacına göre nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Türkiye alanyazınında GAP'ın kullanıldığı araştırmalar (Tezler, makaleler ve bildiriler) bu çalışmanın evrenini oluşturacaktır. GAP'ın paylaşılmış olduğu araştırmalar ile Gaziantep ilini bu araştırma için özel olarak paylaşan araştırmalar bu çalışmanın örneklemini oluşturacaktır. Görüşme formunda katılımcıların kişisel özelliklerinin yanında GAP'ın Gaziantep'in tarım, sanayi, hizmet sektörü üzerindeki etkileri, GAP'ın Gaziantep ilinin göç hareketleri üzerindeki etkisi, iş potansiyeli üzerindeki olumlu veya olumsuz etkileri ve proje ile ilgili görüşleri ortaya koymaya yönelik sorular yer almaktadır. Bu doğrultuda 15 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, projenin işlerlik kazanmasıyla tarım ürünlerinde çeşitliliğin arttığı, tersine göç hareketlerinin yaşandığı, eğitimde kültürel faaliyetlerin yaşandığı, istihdamın arttığı, kısacası şehrin cazibe merkezine haline geldiği tespit edilmiştir. Sonuç olarak, GAP projesinin Gaziantep ilinin sosyal ve ekonomik gelişimine olumlu etkilerinin olduğu görülmüştür.

Anahtar sözcükler: GAP, tarım, sanayi, hizmet, istihdam.

ABSTRACT

MASTER’S THESIS INVESTIGATION OF THE CHANGE MADE BY GAP IN THE SOCIO- ECONOMIC STRUCTURE OF GAZİANTEP PROVINCE

Zehra GÜMÜŞ

Thesis Advisor: Doç. Dr. Emine TEYFUR

2022, 100pages

The aim of this research is to examine the change in the socio-economic structure of Gaziantep province, and to reveal the effects of GAP on the migration movements and business potential of Gaziantep province. In the research, the effect of GAP on agriculture, industry and service sector of Gaziantep province was tried to be determined. According to the purpose of the research, a semi-structured interview form, one of the qualitative research methods, was used. Studies (Theses, articles and papers) in which GAP is used in the Turkish literature will form the universe of this study. The researches in which the GAP is shared and the researches that share the province of Gaziantep specifically for this research will form the sample of this study. In the interview form, besides the personal characteristics of the participants, there are questions about the effects of GAP on the agriculture, industry and service sector of Gaziantep, the effect of GAP on the migration movements of Gaziantep, positive or negative effects on the business potential and opinions about the project. In this direction, interviews were held with 15 people. As a result of the research, it has been determined that the diversity of agricultural products increased with the functioning of the project, reverse migration movements were experienced, cultural activities were experienced in education, employment increased, in short, the city became a center of attraction. As a result, it has been seen that the GAP project has positive effects on the socioeconomic development of Gaziantep province.

Keywords: GAP, agriculture, industry, service, employment.

ÖN SÖZ

Söz konusu çalışmada bana yol gösteren ve yüksek lisans tezimi hazırlamamda desteğini hiçbir zaman benden esirgemeyen çok kıymetli hocam Sayın Doç. Dr. Emine TEYFUR'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım

Zehra Gümüş

Ağrı - 2022

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 2.1: GAP Projesinin Tarihsel Gelişimi	14
Çizelge 2.2: GAP Bölge İlllerinin Yıllık Nüfus Artış Hızı (Binde)	20
Çizelge 2.3: GAP Bölge İllerinin Belediye Ve İlçe Sayıları İle Köy Nüfusu	21
Çizelge 2.4: GAP Bölgesi Ve Türkiye Toplam Doğurganlık Hız	21
Çizelge 2.5: GAP Bölgesi Göç Sayıları.....	23
Çizelge 2.6: GAP Bölgesi Şehir Ve Köy Nüfus Sayıları.....	25
Çizelge 2.7: GAP Bölgesi Ve Türkiye İşletme Ve İstihdam Sayıları.....	26
Çizelge 2.8: Kurumsal Olmayan Sivil Nüfusun Yıllara Göre İşgücü Durumu (15 + Yaş, Bin Kişi)	26
Çizelge 2.9: Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus +15 Yaş İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı.....	28
Çizelge 2.10: GAP Bölgesi Ve Türkiye Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayıları.....	31
Çizelge 2.11: GAP Ve Türkiye’de Okullaşma Oranları (%).....	32
Çizelge 2.12: Toplam Öğrenci, Okul Ve Öğretmen Sayısı (2018-2019)	33
Çizelge 2.13: GAP Bölgesi ve Türkiye Hastane Sayısı.....	34
Çizelge 2.14: GAP Bölgesi ve Türkiye Yatak Sayısı.....	35
Çizelge 2.15: GAP Bölgesi ve Türkiye Sağlık Personel Sayısı	36
Çizelge 2.16: Tarım, Sanayi ve Hizmet Sektörünün Değişim Oranları.....	39
Çizelge 2.17: GAP Bölgesinde Yer Alan İllerin Tarımsal İstatistikleri	41
Çizelge 2.18: GAP Bölgesinde Yer Alan İllerin Hayvancılık İstatistikleri.....	42
Çizelge 2.19: Enerji Üretiminde GAP - Türkiye Karşılaştırması (Milyar Kwh)	46
Çizelge 3.1: GAP Projesinin Etkilerine Yönelik Elde Edilen Sonuçlar	69
Çizelge 3.2: GAP Projesinin Gaziantep İlinin Gelişimine Katkılarına Yönelik Elde Edilen Sonuçlar	71
Çizelge 3.3: GAP Projesinin Kişisel Yaşama Olan Etkisine Yönelik Elde Edilen Sonuçlar	73
Çizelge 3.4: GAP Projesinin Gaziantep İlinin Göç Hareketlerine Olan Etkisine Yönelik Elde Edilen Sonuçlar.....	75

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1: Güneydoğu Anadolu Projesinde Yer Alan İller	Hata!	Yer	işareti
tanımlanmamış.			
Şekil 2.2: GAP Bölgesi Ve Türkiye’de Toplam Nüfus Sayıları			17
Şekil 2.3: GAP Bölgesi Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı (2020)			18
Şekil 2.4: GAP Bölgesi Nüfus Piramidi			19
Şekil 2.5: GAP Bölge İllerinin Bölge Nüfusu İçerisindeki Dağılımı			19
Şekil 2.6: GAP Bölgesi Bebek Ölüm Hızı Ve Doğurganlık Hızı.....			22
Şekil 2.7: GAP Bölgesi İl Bazında İhracat Değerleri			37
Şekil 2.8: GAP Bölgesinin Ülkelerle Olan İhracat Oranları (Bin Dolar)			37
Şekil 2.9: GAP Bölgesi İl Bazında İthalat Değerleri			38
Şekil 2.10: GAP Bölgesinin Ülkelerle Olan İthalat Oranları (Bin Dolar)			38

KISALTMALAR DİZİNİ

ÇATOM	: Çok Amaçlı Toplum Merkezi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	: Devlet Su İşleri
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
ILO	: Uluslar Arası Çalışma Örgütü
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük, en kapsamlı projesidir. Dünyadaki kalkınma projeleriyle kıyaslandığında coğrafi alanı hedefleri ve fiziksel büyüklüğü açısından benzersizdir. GAP az gelişmiş bölgelerimizden olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde (GAB'da) bulunan 9 şehirde (Şırnak, Gaziantep, Adıyaman, Şanlıurfa Mardin, Diyarbakır, Batman, Kilis, Siirt) yürürlükte olan, entegre ve çok sektörlü bölgesel kalkınma projesidir (Saraçoğlu, 2012).

GAP, Dicle ve Fırat Havzasında bulunan Dicle-Fırat nehirleri üzerinde hidroelektrik santraller, barajlar ve sulama tesisleriyle birlikte sağlık, eğitim, sanayi, hizmet, ulaştırma, kırsal-kentsel alt yapı ve diğer sektörlerin gelişmesini amaç edinen kapsam alanı geniş bir projedir. Türkiye'nin bölgesel kalkınma alanındaki en kapsamlı yatırım projesi olarak tanımlanan GAP'ın sulama ayağı tamamlandığında, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne dek devlet tarafından gerçekleşen, sulama alanı dengi bir alan sulu tarıma açılmış duruma gelecektir. Bunun sonucunda, tamamlanacak proje sonrası yüksek sanayi ve tarım potansiyeli oluşacak ve GAP Bölgesi'nde 3,8 milyona yakın birey istidam edilebilecek, ekonomik hâsıla 4,5 kat artış sağlayacaktır (Karahocagil, 2010).

GAP bölgenin tarımsal kalkınmasındaki değişim ve gelişiminde özellikle sulama olanaklarının arttırılmasıyla kaynaklarının değerlendirilmesini sağlayarak bölgede halkın yaşam standardını ve gelir düzeyini yükseltmeyi, refahı sağlamayı, ulusal düzeyde ekonomik ilerlemeyi ve sosyal istikrarı sağlamayı, bölgelerarası negatif farklılıkları gidermeyi amaçlamıştır (Arslan, 2005, 275-294).

Türkiye'de bölgeler arası dengesizlik problemini ortadan kaldırma veya en aza indirme adına birçok plan, proje ve program hayata geçirilmiştir. Bu tür projelerin başında Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) gelmektedir. GAP bütünlük ve çok yönlü bölgesel kalkınma projelerinden biridir. Bu projeyle GAP kapsamındaki 9 ilin

nüfus emme kapasitesini artırma, gelir düzeyini yükseltme, ekonomik yapısını iyileştirme vb. sosyal yapısını geliştirme adına gelişmeler hedeflenmektedir.

Sosyal yapı, bir bölgenin veya bir ilin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını gösteren, bu bölgede yaşayan nüfusun yaşam kalitesini ve sosyal gelişmişlik düzeyini ifade eden faktörler için kullanılan bir kavramdır. Bir toplumun fiziksel ve kültürel yapısı o toplumun sosyal yapısını meydana getirmektedir.

Fiziksel yapı nüfus, eğitim, konut, yerleşim, ekonomi ve sanayi unsurlarını içerirken, kültürel yapı toplumun yaşam biçimi, gelenek ve görenek, din, dil ve aile yapısı gibi unsurları içermektedir. Her toplumda farklı özellikler gösteren sosyal yapı, bu anlamda bir toplumun kültürel ve fiziksel gelişimini de ortaya koymaktadır. Sosyal ya da demografik yapı, bir ülkenin bölgenin veya şehrin nüfus yapısı ile o bölgede yaşayan nüfusun ekonomi, sağlık, eğitim ve istihdam gibi sosyal yapısını ortaya koyan unsurları barındırmaktadır (Mutlu ve Varol, 2017: 89).

Sosyo-ekonomik yapı ve bu yapıyı içeren eğitim, sağlık, istihdam vb. unsurların analizi olduğu kadar iller için de son derece önemlidir.. Sosyo-ekonomik yapının analizi tarım, istihdam, hizmet sektörü, sanayi, ormancılık, yatırımlar, ulaşım, ticari ilişkiler istihdamın dağılımı gibi ekonomik göstergeler ile kent/kır nüfus oranları, nüfus artış eğilimleri, göç hareketleri, yaş ve cinsiyet dağılımı, doğurganlık oranı, okullaşma oranı-eğitim durumu gibi demografik göstergelerle yapılmaktadır.

Bu kapsamda çalışmada bölgesel kalkınma projelerinin en büyüğü olan GAP'ın bu proje kapsamında yer alan illerden biri olan Gaziantep'in sosyo-ekonomik yapısına etkisi incelenmiştir. Çalışma giriş, kavramsal çerçeve ve ilgili araştırmalar, yöntem, bulgular ve sonuçtan oluşmaktadır. Çalışmanın ana bölümü olan kavramsal çerçevede, Güneydoğu Anadolu Projesi'nin tarihçesi, sosyal yapı ve ekonomik yapıyı oluşturan faktörler, amaçları, kalkınma aşamaları ve bölge üzerindeki sosyo-ekonomik etkileri üzerinde durulmuş ve konuyla ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Ülkelerin kendi aralarında gelişmiş, az gelişmiş veya gelişmekte olan şeklinde bir ayrım söz konusu olduğu gibi benzer şekilde bir ülkedeki bölgeler arasında da

gelişmişlik yönünden farklılıklar olabilmektedir. Bu bölgelerden bazıları hızlı bir şekilde gelişme gösterirken, bazı bölgeler yerinde saymakta hatta geriye doğru gidebilmektedir.

Hemen her ülkede görülen bu durum Türkiye’de de söz konusudur. Bazı bölgelerin diğer bölgelere kıyasla daha hızlı bölgesel olarak gelişim göstermesi nedeniyle ortaya çıkan farklılıklar, Türkiye’nin önündeki en önemli sorunlardan biri olarak durmaktadır. Öyle ki gelişmişlik farklılığı sadece ekonomik anlamda bir gerilik olarak kalmamakta terörden eğitime ve sağlığa, kadın haklarından istihdama kadar hayatın birçok noktasını etkilemektedir. Dolayısıyla Türkiye’deki bu mevcut olan bölgeler arası dengesizlik problemi, çözümlenmesi gereken en hassas konulardan biri olarak değerlendirilmektedir. Özellikle sanayileşmenin belirli bölgelerde yoğunluk göstermesi bir taraftan bu bölgelerde aşırı yığılmalara neden olurken, diğer taraftan az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru insan gücü ve kaynak transferine neden olmaktadır. Bu durum hem sosyal ve ekonomik yönden hem de şehirleşme açısından çözülmesi zor birtakım olumsuzluklara sebebiyet vermektedir.

Güneydoğu Anadolu Projesi, bölgedeki kaynakları değerlendirerek, bölgeler arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmak, ekonomik kalkınma düzeyini yükseltmek ve ulusal hedeflere ulaşmaya katkıda bulunarak Güneydoğu Anadolu bölgesi halkının gelir düzeyini ve yaşam kalitesini iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Bölgedeki sosyal istikrarı sağlamanın yanında ülkemizin uluslararası alanda markalaşmasına katkıda bulunan proje, bölgesel kalkınmayı amaçlayan kapsamlı, sosyo-ekonomik, sürdürülebilirlik ilkesine dayalı bir projedir (GAP, 2011: 3).

Atatürk’ün emri ile 1937 yılında Fırat Nehri’nde araştırmaların başlamasından 1989 yılına kadarki süreçte, GAP projesi geleneksel olarak enerji, su, sulu tarım vb. kaynakların gelişimi olarak görülmüştür. Ancak GAP Master Planı ile birlikte proje, iktisadi açıdan değerlendirmenin yanında insanı merkeze alan sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve sürdürülebilirlik ilkelerine odaklanmıştır. Bu bağlamda, proje tarım, sanayi, ulaşım, eğitim, sağlık ve çevre gibi alanları da kapsayıcı olarak değerlendirilmiştir. Nihayetinde proje ile, bölge halkının gelir düzeyi ve hayat standartlarının arttırılması hedeflenmiştir. Bu proje ayrıca, bölge halkının diğer

bölgelerdekilerle olan gelişmişlik farkını azaltmış, kırsal bölgelerdeki verimliliği arttırmış ve istihdama katkı sağlamıştır (Toy, 2015: 70).

Yapılan açıklamalar doğrultusunda bu çalışmanın problemi “GAP’ın Gaziantep ilinin sosyo ekonomik gelişimine olan etkilerinin incelenmesi” şeklinde belirlenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Metodolojisi

Bu araştırmanın amacı, GAP’ın Gaziantep ilinin sosyo-ekonomik yapısında meydana getirdiği değişimi incelemek, GAP’ın sebep olduğu Gaziantep ili özelinde, göç hareketlerinin ve iş potansiyelinin ortaya çıkarılmasıdır. Araştırmada, GAP projesinin Gaziantep ili özelinde tarım, sanayi ve hizmet sektörü üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Söz konusu amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. GAP’ın Gaziantep üzerindeki ekonomik etkileri nasıldır?
2. GAP’ın Gaziantep üzerindeki sosyo-kültürel etkileri nasıldır?
3. GAP’ın Gaziantep eğitim özellikleri üzerindeki etkileri nasıldır?

Araştırmada; sürdürülebilir kalkınmayı sağlayacak veriler ortaya koymak, hedeflenmek ve bölgesel kalkınmada yapılabilecekleri sıralamak, ülkemiz ve GAP Bölgesi’nin İktisadi açıdan değerlendirilmesini sağlamak, iktisadi temel sorunlara çözüm önerileri sunmak yöntemlerdir. Tarımsal verim artışını sağlayacak olanakları incelemek amacıyla öncelikle benzer projeleri inceleyen literatür taraması yapılmıştır. Buna ilaveten, Türk İstatistik Kurumu (TÜİK), Karacadağ Kalkınma Ajansı, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Tarım Kooperatifleri, Türk Mahsulleri Ofisi (TMO) ve Dicle Kalkına Ajansı’ndan (DİKA) ilgili verilere ulaşılmıştır.

Araştırma amacına göre betimleyici bir araştırmadır. Ayrıca veri toplama ve analiz türlerine göre nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme formlarından yararlanılmış nicel araştırma türlerinden ise belge ve dökümanlara dayalı araştırma yapılmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

İlk olarak Dicle ve Fırat nehir havzasında hidroelektrik enerji üretimi ve sulamaya yönelik olarak 13 proje paketini kapsayan bir sulama ve enerji projesi olarak planlanmış olan GAP, 1989 yılında tamamlanan Mastır Planı sonrasında mevcut su kaynaklarının geliştirilmesinin yanında ulaştırma, tarım, turizm, konut, sağlık, eğitim, kentsel ve kırsal altyapı, sanayi ve diğer sektörlerde yer alan yatırımları da kapsayan, insani kalkınmaya dayalı, sürdürülebilir, entegre bir bölgesel kalkınma projesine dönüştürülmüştür (Anonim 2013).

Projenin ana hedefleri, mevcut ve gelecekteki endüstriler için altyapı sağlamak; su, toprak, hava ve ilgili ekosistemleri korumak; bölgesel ulaşımı ve diğer alanlara erişimi iyileştirmek, kentsel alanlarda yaşam standartlarını iyileştirmek ve kırsal altyapıyı iyileştirmek için sürdürülebilir sulama geliştirmektir. Bunun yanında projenin yeni işler yaratmak, sağlık ve eğitim hizmetlerini iyileştirmek ve bölgedeki yatırımları artırmak, böylece ekonomik koşulları iyileştirmek gibi hedefleri bulunmaktadır.

Alanyazın incelendiğinde GAP'ın bölgesel eşitsizliğe (Bozkurt, 2001; Öztürk, 2001; Ceylan, 2003; Toybıyık, 2003; Semiz, 2009; Akdağ, 2009; İnce, 2015; Adak, 2018), sosyal ve çevresel yönleri (Akyürek, 2005; Doğanoglu, 2010), kalkınmaya (Çelik, 2015; Erçin, 2006; Onmuş, 2004; Özok, 2004; Saraç, 2006; Toy, 2015), taşımacılığa (Kaya, 2002) genel politikalar ve güvenliğe etkileri (Gökçen, 2011; Demşek, 2003; Bilbay, 2020) incelenmiştir. Buna karşın GAP'ın Gaziantep ilinin sosyo-ekonomik yapısına etkisini ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu yüzden GAP sınırları içindeki illerin gelişmişliği ile ilgili daha çok araştırma yapmak gerekir.

1.4. Araştırmanın Modeli

Karma yöntem araştırması, “araştırmacının tek bir çalışma veya araştırma programında; hem nitel hem de nicel yaklaşımlar kullanarak veriler topladığı ve analiz ettiği, bulguları bütünleştirdiği ve çıkarımlarda bulunduğu araştırma” olarak tanımlanmaktadır (Teddlie, 2009). Gömülü karma yöntem araştırmalarında veriler eş zamanlı olarak toplanır, ancak bir veri biçimi (nicel veya nitel) destekleyici rol oynar. Açıklayıcı karma yöntem araştırmalarında ise nicel veriler toplanır daha sonra nicel verileri açıklamak amacıyla nitel veriler toplanmaktadır. Keşfedici karma yöntem araştırmalarında bir olguyu incelemek amacıyla önce nitel veriler toplanıp daha sonra

nitel veriler arasındaki ilişkileri açıklamak için nicel veriler toplanır. Paralel karma yöntem araştırmalarında ise amaç eş zamanlı olarak hem nitel hem de nicel verileri toplamak, bu verileri birleştirmek ve bir araştırma problemini anlamak için çıkan sonuçları kullanmaktır (Fırat, Yurdakul, & Ersoy, 2014).

Araştırma yöntemi amacına göre betimleyici, araştırmanın alıcı kitlesi ve kullanımına göre uygulamalı araştırma türlerinden değerlendirme araştırmasıdır.

Nicel ve nitel araştırmanın birlikte kullanıldığı karma model uygulanmıştır. Türkiye alanyazınında GAP'ın kullanıldığı araştırmalar (Tezler, makaleler ve bildiriler) bu çalışmanın evrenini oluşturacaktır. GAP'ın paylaşılmış olduğu araştırmalar ile Gaziantep ilini bu araştırma için özel olarak paylaşan araştırmalar bu çalışmanın örneklemini oluşturacaktır. Görüşme formunda katılımcıların kişisel özelliklerinin yanında GAP'ın Gaziantep'in tarım, sanayi, hizmet sektörü üzerindeki etkileri, GAP'ın Gaziantep ilinin göç hareketleri üzerindeki etkisi, iş potansiyeli üzerindeki olumlu veya olumsuz etkileri ve proje ile ilgili görüşleri ortaya koymaya yönelik sorular yer almaktadır.

1.5. Araştırma Grubu

Araştırmanın grubu, 2021 yılında Gaziantep ilinde ikamet eden toplam 15 kişidir. Örneklem seçimi kartopu örenkleme şeklinde alınmıştır. Kişilerin yaş grubu 45-65 yaş olarak belirlenmiştir. Araştırma grubunu oluşturanların seçiminde ilgili kişilerle görüşülerek sorulara cevap verebilecek nitelikteki kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılanları tanımlayıcı bulgular aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Çizelge 1.1: Araştırmaya katılanları tanımlayıcı özellikler

	Cinsiyet	Yaş	Meslek
1. Katılımcı	Erkek	44	Memur

2. Katılımcı	Erkek	56	Serbest Meslek
3. Katılımcı	Kadın	47	Tüccar
4. Katılımcı	Erkek	60	Memur
5. Katılımcı	Erkek	42	Öğretmen
6. Katılımcı	Erkek	52	Çiftçi
7. Katılımcı	Erkek	61	Serbest Meslek
8. Katılımcı	Erkek	65	Serbest Meslek
9. Katılımcı	Erkek	46	Memur
10. Katılımcı	Erkek	48	Memur
11. Katılımcı	Erkek	59	Serbest Meslek
12. Katılımcı	Kadın	53	Çiftçi
13. Katılımcı	Kadın	42	Memur

14. Katılımcı	Kadın	49	Memur
15. Katılımcı	Kadın	45	Memur

Yukarıdaki çizelgede araştırmaya katılanları tanımlayıcı özellikler yer almaktadır. Buna göre, katılımcıların 5'i kadın, 10'u ise erkektir. Katılımcıların yaşları 45-65 aralığında olup meslekleri memur, öğretmen, tüccar, serbest meslek, çiftçidir.

1.6. Verilerin Toplanması

Nitel araştırmalarda güvenilirlik sağlanması ve objektif bir seçim olması için araştırmacı önyargılarını katmamıştır. Araştırmada danışman öğretim üyesi ve konu ile ilgili iki öğretim üyesinden sorular oluşturulurken yardım alınmıştır. Alanda gerekli literatür tarandıktan sonra araştırmacı tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış mülakat (görüşme) formu kullanılmıştır. Formun oluşturulmasında, soruların açık ve anlaşılabilir olmasına dikkat edilmiştir. Mülakatın yapılması için gerekli etik kurul izni alınmıştır.

Formda katılımcıların GAP'ın Gaziantep iline olan etkileri tarım, sanayi ve hizmet alanlarında değerlendirilmiş iken ayrıca göç hareketleri, iş potansiyeli üzerindeki etkileri ortaya konularak formun sonunda söz konusu etkilerin genel değerlendirilmesine yer verilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde yazılı notlar alınmıştır.

1.7. Verilerin Analizi

Görüşme formunda yer alan sorulara verilen cevapların analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Bu kapsamda, görüşme formu aracılığıyla elde edilen verilerin incelenmesinden sonra tüm görüşler ilgili bölümde çizelgeleştirilmiştir. Görüşme formunda yer alan katılımcıların ad-soyad bilgileri özel nedenlerden ötürü çizelgeleştirme yapılır iken “1. Katılımcı, 2. Katılımcı, 3. Katılımcı,.....” şeklinde kodlanmıştır.

1.8. Araştırmanın Varsayımları

- Bu araştırmada GAP proje bölgesinde gerçekleştirilen çalışmaların eēitim saēlık, eknomik ve kültürel etkilerinin olduēu varsayılmıştır.
- Bu araştırmaya katılanların görüşme formunda yer alan sorulara içten bir şekilde cevap verdiēi varsayılmıştır.
- Görüşme formunda yer alan soruların, çalışmanın amacını karşılayacak düzeyde olduēu varsayılmıştır.

1.9. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma GAP projesi şehirleri ve Gaziantep şehri ile sınırlandırılmıştır. Yapılan araştırma, eēitim, ekonomi, saēlık ve tarım konuları ile sınırlandırılmıştır. Aynı zamanda, araştırmada belirtilen yöntemler ve görüşme formunda yer alan araştırma soruları ile sınırlıdır. Bu nedenle, araştırmada elde edilenler genellenemez niteliktedir.

1.10. Tanımlar

GAP: İnsan merkezli bir bölgesel kalkınma projesidir. Kamu tarafından finanse edilen tüm yatırımların, eşit, hakkaniyetli, erişilebilir ve sürdürülebilir kalkınmayı hedefleyen projedir (Toy, 2015: 79).

Kalkınma Projesi: Bölgeler arası ekonomik, sosyal ve kültürel anlamdaki farklılıkların giderilmesi amacıyla ülke kaynaklarının dengeli bir şekilde paylaşılmasını esas tutan projelerdir.

Sürdürülebilirlik: Temel olarak ekoloji ve ekosistemlerin işlevlerini, süreçlerini ve üretkenliklerini gelecekte de sürdürebilme yeteneēidir (Chapin vd., 1996: 1017).

Kapasite Geliştirme: Bireylerin, kuruluşların ve toplumların zaman içinde kendi kalkınma hedeflerini belirleme ve gerçekleştirme yeteneklerini edinme, geliştirme ve sürdürme sürecidir (Sürücü, 2020: 37).

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Güneydoğu Anadolu Projesinin Tarihçesi

Resmi internet sitesinde Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ölçek açısından en büyük ve en maliyetli projesi olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca “şimdiye kadar geliştirilen bölgesel kalkınma plan ve programları arasında çok etkin bir şekilde uygulanan” bir proje olarak belirtilmektedir (www.gap.gov.tr, 2018). GAP, Güneydoğu Anadolu'nun dokuz ili olan Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak'ı kapsayan bir alanda uygulanmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2015: 3-12). Projede yer alan illerin haritası aşağıda sunulmuştur (Şekil 2.1).

Şekil 2.1: Güneydoğu anadolu projesinde yer alan iller (Harita yazar tarafından çizilmiştir.)

GAP Bölgesi, 2015 yılı itibariyle söz konusu alanları kapsayan, 76.014 kilometrekare genişliğinde ve 8.250.718 milyon kilometrekare yüz ölçümüne sahip bir bölge olarak tanımlanabilir. Ayrıca bölge, toplam nüfusun %10'unu oluşturmaktadır. GAP bölgesi içerisinde yer alan Gaziantep ili, ülkemizin orta-güney kesiminde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en batısında ve kısmen Akdeniz Bölgesi'nde yer almaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2015: 3-12) (Şekil 2.2).

Şekil 2.2: Gaziantep ilinin lokasyon haritası(Harita yazar tarafından çizilmiştir)

Bu çok uzun süreci net bir şekilde görebilmek için projenin planlama adımları ve aksiyon ile kronolojik bir sıralamasının özetini vermek de önemlidir. Projenin resmi başlangıcı 1989 yılı olmasına rağmen, proje Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan

itibaren tartişılmaya başlandığı için tarihsel süreci 1930'lardan itibaren ele almak gerekmektedir.

1930'lu yıllar: Türkiye'nin su potansiyelini olabildiğince etkin kullanma fikri Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk yıllarında 1930'lu yıllarda tartişılmaya başlanmış, 1936 yılında Elektrik İşleri Müdürlüğü'nün kurulmasıyla ciddi bir hal almıştır. Bu dönemde ülkenin su kaynaklarından enerji elde etmek amacıyla Fırat Nehri'nde arama ve inceleme çalışmaları yapılmıştır (Bilgen, 2018: 652-671).

1950'li yıllar: 1954 yılında “Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü”nün (DSİ) kurulması ile birlikte havza araştırmaları yapılmaya başlanmış ve ülke toprakları 26 havzaya ayrılmıştır (DSİ Genel Müdürlüğü, 2020). Bu gelişmeler doğrultusunda daha sonraki ilk on yıllık dönemde çeşitli araştırma raporları hazırlanmıştır. 1960'lı yıllar: Su ve toprak kaynaklarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar sonucunda 1964'te Fırat Havzası'nın enerji ve sulama potansiyelini belirleyen “Fırat Havzası İstikrar Raporu” hazırlanmıştır. 1969 yılında ise Dicle Havzası için de benzer bir çalışma yürütülmüştür (DSİ Genel Müdürlüğü, 2020).

1970' li yıllar: İki havzada ele alınan toplam 13 proje ilk kez 1977 yılında birleştirilmiş ve bu projeler resmi olarak "Güneydoğu Anadolu Projesi" olarak adlandırılmıştır. Bu çerçevede, yılda yaklaşık 1,8 milyon hektar araziye sulamak ve 27 milyar kilovatsaat elektrik üretmek için 19 hidroelektrik santrali ve 22 baraj yapımı öngörülmüştür (GAP-BKİ, 2016b: 2).

1980'li yıllar: 1986 yılında GAP'ın toprak ve su kaynakları geliştirme projesinden bölge planlama projesine dönüştürülmesi sürecinde projenin yönlendirilmesi görevi Devlet Planlama Teşkilatı'na (DPT) verilmiştir (Bilgen, 2018: 652-671). Projenin sosyo-ekonomik kalkınma projesine dönüştürülmesi amacıyla 1989'da GAP Master Planı hazırlanmış ve plan ile GAP Bölgesi'ndeki illerin yatırımları da dahil genel kalkınmasına yönelik tarımda, sanayide, ulaşımda, eğitimde, sağıkta, kırsal ve kentsel altyapıda çok sektörlü entegrasyonu sağılanmıştır. Böylece GAP bir bölgesel kalkınma projesine dönüşmüştür (GAP-BKİ, 2016b: 4). Bu çerçevede gerçekleştirilmesi planlanan eylemler geniş kapsamlı olduğundan planlama, projelendirme, bütünlük içinde uygulama ve izleme-değerlendirme işlevleri (TC GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 2018) için “GAP Bölge Kalkınma İdaresi

Başkanlığı” kurulmuştur. Bu kapsamda kurulan bir diğer oluşum olan “GAP Koordinasyon Kurulu” ise projeye yönelik sorunların ve farklı fikirlerin tartışıldığı bir forum işlevi görmüştür (Bilgen, 2018: 652-671).

1990'lı yıllar: 1990'lı yıllarda dünyaya yayılmaya başlayan sürdürülebilirlik, katılım, yerel kapasite geliştirme ve kalkınmada eşitlik gibi ilkeler GAP'taki uygulamaları da etkilemiştir (Bilgen, 2018: 652-671). Bu bağlamda 1992-1994 yıllarında yapılan araştırmaların bir sentezi olarak insani gelişme, toplumsal değişim, kadının durumu ve nüfus hareketleri gibi konuları içeren “GAP Sosyal Eylem Planı” (1994) hazırlanmıştır (Ünver, 1999). Bu eylem planı kapsamında kadınlarla ilgili çalışmalar yürütmesi amacıyla ilk Çok Amaçlı Toplum Merkezi (ÇATOM) oluşturulmuştur. ÇATOM'un kurulduğu ilk yıllardaki ana hedefi, bölgede dezavantajlı konumda olan kadınların sosyal statülerine yönelik projeler yapmak olmuştur. Ancak yıllar içinde GAP değiştikçe ÇATOM da değişmiş ve bu merkezlerin ana odağı sadece kadın olmaktan çıkmış ve birçok alana yönelik çalışmalar yapmaya başlamıştır.

2000'li yıllar: 2002-2010 yıllarını kapsayan, insani gelişme, sürdürülebilirlik ve katılım ilkelerine dayalı yeni bir “GAP Bölge Kalkınma Planı” (2002) hazırlanmış ancak planlandığı gibi uygulanmamıştır. 2007 yılında GAP kapsamındaki yatırımlar gözden geçirilmiş ve projenin hızlı bir şekilde tamamlanması için 2008-2012 yıllarını kapsayan “GAP Eylem Planı” hazırlanarak uygulamaya konmuştur (Bilgen, 2018: 625-671.) Bu eylem planının temel amacı kalkınma, sosyal kalkınma, altyapı geliştirme ve kurumsal kapasite geliştirme gibi ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesidir (GAP-BKİ, 2008: 9).

2010'lu yıllar: “GAP Master Planı”nda (2005), “GAP Bölge Kalkınma Planı”nda (2010) ve “GAP Eylem Planı”nda (2012) belirtilmesine rağmen istenilen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını söylemek güçtür (Bilgen, 2018: 652-671). GAP-Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından yayınlanan “2016 Son Durum Raporu”na göre sulama projelerinin gerçekleşme oranı ise %26,4; enerji projelerinin gerçekleşme oranı ise %74'tür (GAP-BKİ 2016b: 28-32). Bu nedenle 2010'lar, uzun bir gecikmeden sonra projenin tamamlanmasının düşünüldüğü ancak amacına ulaşamadığı yıllar olarak bilinmektedir (Bilgen, 2018: 652-671).

GAP projesinin tarihsel gelişimi aşağıdaki çizelgede özetlenmiştir (Çizelge 2.1).

Çizelge 2.1: GAP projesinin tarihsel gelişimi

1938 yılında Keban Boğazı'nda jeolojik ve topoğrafik etütlere girilmiş, akış istasyonları kuruldu.
1954 yılında Devlet Su İşleri kuruldu ve havza çalışmaları kapsamında ülkemiz 26 havzaya ayrıldı.
1961 yılında Fırat Planlama Amirliği kuruldu.
1964 yılında Fırat Planlama Amirliği "Fırat Havzası İstikşaf Raporunu; 1967 yılında "Aşağı Fırat Projesi İstikşaf Raporu"nu; 1970 yılında "Aşağı Fırat Fizibilite Raporu"nu 1971 yılında ise "Dicle Havzası İstikşaf Raporu"nu yayınladı.
1966 yılında Keban Barajı'nın yapımına ilk adım atıldı ve Baraj 1974 yılında işletmeye alındı.
1977 yılında Karakaya Barajı inşaatına başlandı.
1977 yılında Aşağı Fırat Havzası ile Dicle Havza'sından nasıl faydalanılabileceği açıklık kazanarak bu iki havzanın Güneydoğu Anadolu Projesi olarak adlandırılması benimsendi ve 1980 yılında bu iki havza GAP adı altında toplandı.
1981 yılında Atatürk Barajı dervizasyon tünelleri ve Şanlıurfa Tünellerinin inşaatı başladı.
1987 yılında Karakaya Barajı elektrik üretimine başladı.
1988 yılında DPT, GAP'ı entegre etmek ve çok boyutlu bir kalkınma projesi olarak ele almakta amacıyla GAP Master Plan çalışması başlattı.
1989 yılında GAP Master Planı hazırlandı. Aynı yılda T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı kuruldu.
1990 yılında Atatürk Barajı'nda su tutuldu.
1992 yılında Atatürk Barajı'nda elektrik üretimi başladı.
1994 yılında Şanlıurfa Tünelleri'nden Harran Ovası'na su verildi.
1997 yılında Kralkızı ve Dicle Barajları'na su tutuldu.
1998 yılında Batman Barajı'nda su tutuldu.
1998 yılında Bakanlar Kurulu GAP'ın en geç 2010 yılında bitirilmesi kararı aldı.
1999 yılında Karkamış Barajı ve HES tamamlandı.
2000 yılında Birecik Barajı ve HES tamamlandı.
2001 yılında Hükümetler arası İkili İşbirliği çerçevesinde Yaylak Ovası Sulaması inşaatına başlandı.
2002 yılında GAP Master Planı 2002-2010 yılını kapsayan GAP Bölge Kalkınma Planı'na dönüştürüldü.
2002 yılında Hükümetler arası İkili İşbirliği çerçevesinde Bozova Pompaj Sulaması 1. kısım inşaatına başlandı.
2007 yılında 2013 yılında bitirilmesi planlan Ilisu Barajı'nın temeli atıldı.
2008 yılında GAP Eylem Planı (2008-2012) hazırlandı.
2014 yılında GAP Eylem Planı (2014-2018) hazırlandı.

Kaynak: Toy, 2015: 73-78.

2.2. Sosyo-Ekonomik Yapı

2.2.1. Sosyal Yapı

Sosyal yapı, bir bölgede yaşayan nüfusun sosyal gelişimini ve yaşam kalitesini temsil eder ve bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını ortaya koyan unsurlardır. Sosyal yapı bir toplumun kültürel ve fiziksel yapısından oluşur. Kültürel yapı, sosyal yaşam biçimi, din, gelenek ve görenekler, aile yapısı ve dil gibi unsurları içerir; fiziksel yapı ise nüfus, yerleşim, konut, sanayi, ekonomi ve eğitimi içerir. Bu bağlamda nüfus oranı, istihdam durumu, eğitim düzeyi, sağlık, vb. sosyal ve demografik faktörler bir araya gelerek sosyal yapıyı oluşturmaktadır (Uçkun, 2019: 1).

Sürdürülebilir insani gelişme ilkeleri doğrultusunda hayata geçirilen GAP sonrası bölgede insan kaynağının geliştirilmesi, kalkınmada eşitlik ve eşitliğin sağlanması, katılımcı demokratik kültür ve toplumun geliştirilmesi önem arz etmektedir. Bu nedenle devlet tarafından araştırma, planlama ve uygulama süreçlerinden geçen bir dizi sosyal projeler uygulanmaktadır. İlk aşamada, 1992-1994 yılları arasında bölgenin sosyo-ekonomik yapısını anlamak ve belirli toplumsal grupların (kadınlar, gençler, çocuklar, sokak çocukları, kent yoksulları, göçebeler, topraksızlar) sorunlarını, ihtiyaçlarını ve beklentilerini belirlemek amacıyla STK'lar tarafından çeşitli sosyal çalışmalar yaptırılmıştır. Bu çalışmaların ardından, 1994 yılında GAP'ta sosyal ve insani gelişme uygulamaları için bir çerçeve oluşturmak üzere GAP Sosyal Eylem Planı geliştirilmiştir. GAP Sosyal Eylem Planı'nda belirtilen ilke ve çerçeveye uygun olarak çok sayıda sosyal program geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Bunun yanında, kadınların bölgedeki sosyal statülerini yükseltmek amacıyla kadınlara yönelik çeşitli alanlarda (eğitim, gelir getirici faaliyetler gibi) sosyo-kültürel etkinliklerin düzenlenmesi doğrultusunda Çok Amaçlı Toplum Merkezleri kurulmuştur (GAP BKİ, 2022).

Yukarıda ifade edilenlerin yanında GAP Projesinin sosyal yapıya olan etkisinin görüldüğü alanlar aşağıda sıralanmıştır (GAP BKİ, 2022):

Sosyal projeler çerçevesinde 1999-2002 yılları arasında Şırnak kırsalında okul servisi projesi de GAP yönetimi tarafından hayata geçirilmiştir.

Sosyal Eylem Planı kapsamında, Birecik baraj gölünden etkilenen yerleşim yerlerinin nüfusunun yeniden yerleşimi için çalışmalar yapılmıştır. Birecik Barajı'ndan

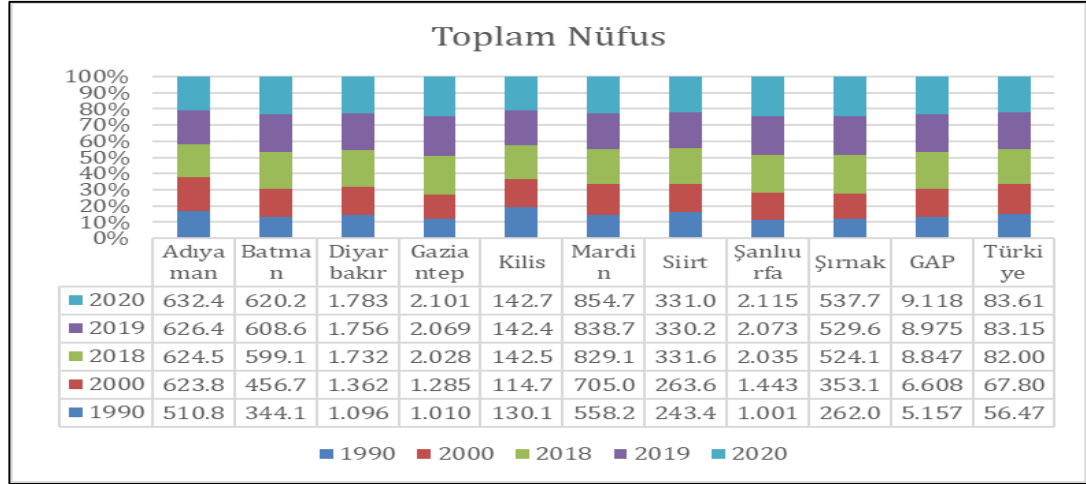
Etkilenen Nüfusa Yönelik Yeniden Yerleşim Uygulama Planı, Türkiye'de bu alanda halkın katılımıyla yapılan ilk kapsamlı uygulama olarak yerini almıştır.

Dezavantajlı gruplardan biri olan sokakta çalışan çocuklar için "Diyarbakır'da Sokakta Çalışan Çocukların Rehabilitasyon Projesi" başlatıldı. Proje, 1999-2003 yılları arasında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Diyarbakır Valiliği ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) ile işbirliği içinde uygulandı. Model, 2004-2005 yılları arasında Adıyaman İlinde Sokakta Çalışan Çocukların Rehabilitasyonu projesi olarak da uygulanmıştır.

GAP bölgesinde sulu tarıma geçiş olmak üzere GAP'ın etkisi sonucunda ortaya çıkabilecek olası ekolojik ve çevresel değişikliklerin halk sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini belirlemek ve bu sorunları ortadan kaldıracak önlemleri belirlemek amacıyla GAP Bölgesi Halk Sağlığı Projesi uygulanmıştır.

2.2.1.1. Nüfus

Nüfus, belirli sınırlar içerisinde yaşayan insan sayısıdır. Türkiye' de nüfus sayımı ilk olarak 1927 yılında yapılmıştır. Nüfus sayımları ile yalnızca o ülkede yaşayan insanların sayıca değeri değil, aynı zamanda nüfusun eğitim, yaş, cinsiyet, nüfus artış hızı, ekonomik ve sosyal yapısı hakkında da bilgiler elde edilmektedir (Doğan, 2013: 294). Türkiye nüfusu 2022 yılında 84.680.273 olup 41.915.985 erkek ve 41.698.377 kadından oluşmaktadır. Nüfusun %50,1'ini erkekler, %49,9'unu ise kadınlar oluşturmaktadır. Bir önceki yılda Türkiye nüfusu 83 milyon 614 bin 362 kişiydi. Yıllık nüfus artış hızı 2020 yılında binde 5,5 iken, 2021 yılında binde 12,7 oldu. İl ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı yüzde 93,2 oldu. Türkiye'de 2020 yılında yüzde 93 olan il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı, 2021 yılında yüzde 93,2 oldu. Diğer yandan belde ve köylerde yaşayanların oranı yüzde 7'den yüzde 6,8'e düştü. İstanbul'un nüfusu, bir önceki yıla göre 378 bin 448 kişi artarak 15 milyon 840 bin 900 kişi oldu. Türkiye nüfusunun yüzde 18,71'inin ikamet ettiği İstanbul'u, 5 milyon 747 bin 325 kişi ile Ankara, 4 milyon 425 bin 789 kişi ile İzmir, 3 milyon 147 bin 818 kişi ile Bursa ve 2 milyon 619 bin 832 kişi ile Antalya izledi. Aşağıdaki şekilde, GAP bölgesi ve Türkiye'de toplam nüfus sayıları yer almaktadır (Şekil 2.3).

Şekil 2.3. GAP bölgesi ve Türkiye’de toplam nüfus sayıları

Kaynak: TÜİK, 2020.

Yukarıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere, Gaziantep ilinin 2018 yılı için toplam nüfusunun 2.028.563, 2019 yılı için 2.069.364 ve son olarak 2020 yılı için 2.101.157 olduğu görülmektedir. Buna göre, Gaziantep ilinin nüfusunun artış gösterdiği ifade edilebilir. 2020 yılında nüfusun en fazla olduğu ilin Şanlıurfa, en az olduğu ilin ise Kilis olduğu görülmektedir. GAP projesi bağlamında düşünüldüğünde, proje ile Gaziantep’in toplam nüfusunun 2 kat arttığı görülmektedir. Bu durum, Gaziantep ilinde sanayi ve tarımsal alanda yaşanan gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan istihdam artışından ötürü alınan göç ile açıklanabilir.

GAP bölgesinde yaşayan toplam nüfusun erkek ve kadın dağılımı aşağıdaki şekilde sunulmuştur (Şekil 2.4).

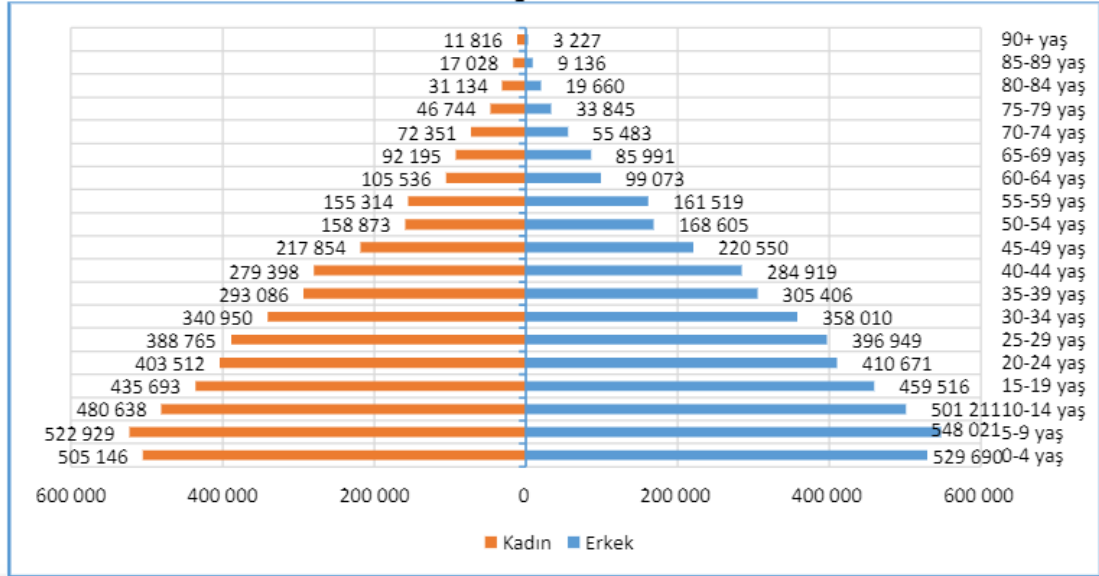
	2021			2020			2019	
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek
Adıyaman	632,148	318,619	313,529	632,459	318,755	313,704	626,465	316,459
Batman	626,319	315,752	310,567	620,278	312,137	308,141	608,659	306,459
Diyarbakır	1.791,373	904,188	887,185	1.783,431	899,516	883,915	1.756,353	875,459
Gaziantep	2.130,432	1.075,409	1.055,023	2.101,157	1.060,820	1.040,337	2.069,364	1.040,337
Kilis	145,826	73,803	72,023	142,792	72,652	70,140	142,490	72,023
Mardin	862,757	432,288	460,469	854,716	428,780	425,936	838,778	420,459
Siirt	331,980	168,881	163,099	331,070	168,939	162,131	330,280	169,459
Şanlıurfa	2.143,020	1.079,015	1.064,005	2.115,256	1.066,402	1.048,854	2.073,614	1.048,854
Şırnak	546,589	263,527	263,062	537,762	279,486	258,276	529,615	277,459
GAP	9.210,444	4.651,482	4.558,962	9.118,921	4.607,487	4.511,434	8.975,618	4.520,459
Türkiye	84.680,273	42.428,101	42.252,172	83.614,362	41.915,958	41.698,377	83.154,997	41.720,459
GAP/Türkiye (%)	10,9	11,0	10,8	10,9	11,0	10,8	10,8	10,8

Şekil 2.4: GAP bölgesi nüfusun cinsiyete göre dağılımı (2020)

Kaynak: TÜİK, 2020

Yukarıdaki grafikten de görüleceği üzere, 2019 yılı için erkek nüfus oranı en fazla Şanlıurfa iline ait iken bunu en yakın Gaziantep takip etmektedir. Bu durum, 2019 kadın nüfusu açısından da benzer niteliktedir. 2020 yılı için, erkek ve kadın nüfusu en çok Şanlıurfa iline ait iken bunu Gaziantep takipt etmektedir. Son olarak 2021 yılı için kadın nüfusun en fazla olduğu ili Şanlıurfa, ikinci sırada ise Gaziantep'tir. Belirtilen yıllarda kadın ve erkek nüfusun en az olduğu il her zaman Siirt olmuştur. Gaziantep ili bağlamında değerlendirildiğinde, kadın ve erkek nüfusu 2019 yılında toplam 2,069,364 iken bu sayı 2020 yılında 2.101,157'ye 2021 yılında ise 2.130,432'ye yükselmiştir.

GAP Bölgesi nüfus piramidi aşağıdaki şekilde sunulmuştur (Şekil 2.5).

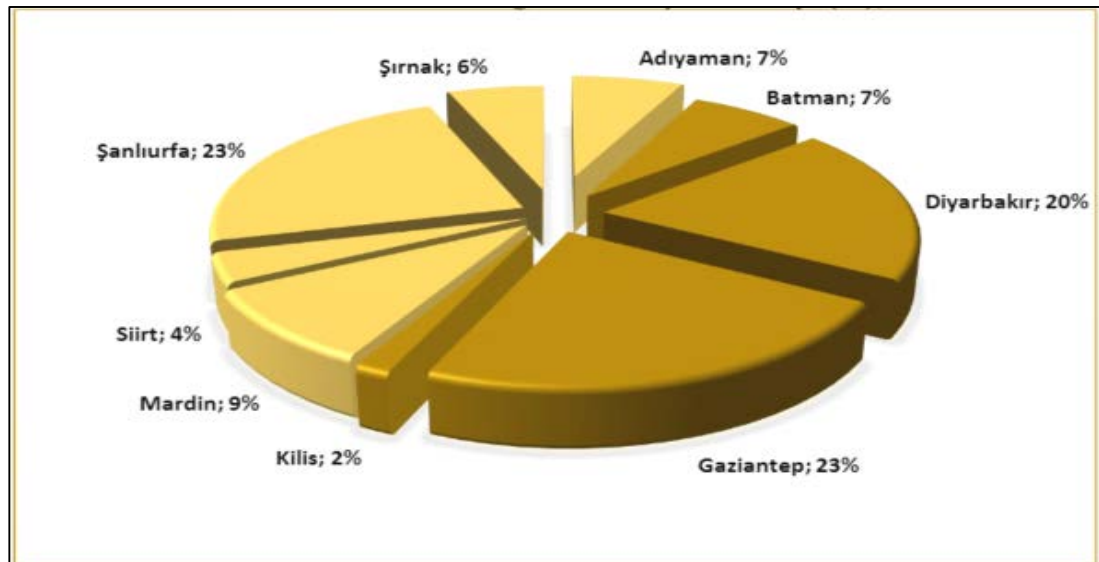

Şekil 2.5: GAP bölgesi nüfus piramidi

Kaynak: TÜİK, 2021

Bölge nüfusu incelendiğinde 0-14 yaş ve 15-19 yaş arası yoğunluğun diğer yaş gruplarından fazla olduğu görülmektedir. Buna göre, bölge nüfusunun genç sayısının yüksek olduğu ifade edilebilir.

GAP Bölgesi'nde yer alan illerin toplam nüfusu içerisindeki dağılımı aşağıdaki şekilde sunulmuştur (Şekil 2.5).

Şekil 2.6: GAP bölge illerinin bölge nüfusu içerisindeki dağılımı

Kaynak: TÜİK, 2020

Yukarıdaki grafikten de görüldüğü üzere, GAP nüfusunun %23'ünü Gaziantep, %23'ünü Şanlıurfa, %20'sini Diyarbakır, %2'sini Kilis, %4'ünü Siirt, %7'sini Batman, %6'sını Şırnak, %9'unu ise Mardin oluşturmaktadır.

GAP Bölge illerinin yıllık nüfus artış hızı ile ilgili bilgiler aşağıdaki çizelgede sunulmuştur (Tablo 2.2).

Çizelge 2.2: GAP bölge illerinin yıllık nüfus artış hızı (binde)

Nüfus	2000	2007	2012	2020
GAP	6 608 619	7 170 849	7 958 473	9 118 921
Türkiye	67 803 927	70 586 256	75 627 384	83 614 362
Yıllık Nüfus Artış Hızı Binde (%0)	2000-2007		2007-2012	2012-2020
GAP	11,66		20,84	17,01
Türkiye	5,75		13,80	12,55

Kaynak: TÜİK, 2020

GAP Bölge illerinin yıllık nüfus artış hızına bakıldığında 2000-2007 yılları arasında yıllık nüfus artış hızı GAP Bölgesi için binde 11,66 iken bu artış hızı 2007-2012 yılları arasında binde 20,84'e yükselmiş iken 2012-2020 yılları arasında binde 17,01'e düşmüştür. 2012-2020 yılları arasında binde 17,01 olan bölge nüfus artış hızı, Türkiye genelinde binde 12,55 olarak görülmektedir. Yıllık nüfus artış hızı 2020 yılı için bölgede binde 15,84 iken bu oran Türkiye geneli için binde 5,51'dir. Diğer bölge ve illere göç verilmesine rağmen, GAP bölgesinde yer alan illerin yıllık nüfus artış hızı ülkemizin üzerinde olduğundan ötürü bölge nüfusunun ülke toplam nüfusu içindeki payı artış göstermektedir.

GAP bölgesi içerisinde yer alan illerin belediye sayısı, ilçe sayısı ve köy nüfusu aşağıdaki çizelgede sunulmuştur (Çizelge 2.3).

Çizelge 2.3: GAP Bölge İllerinin Belediye Ve İlçe Sayıları İle Köy Nüfusu

İller	Belediye Sayısı	İlçe Sayısı	Köy Nüfusu
Adıyaman	23	9	632,459
Batman	11	6	620,278
Diyarbakır	17	17	1,783,431
Gaziantep	9	9	2,101,157
Kilis	4	4	142,792
Mardin	10	10	854,716
Siirt	12	7	2,115,256
Şanlıurfa	13	13	331,070

Şırnak	19	7	537,762
GAP	118	84	9,118,921
Türkiye	1,359	850	83,614,362
GAP/Türkiye	6,2	9,9	10,9

Yukarıdaki çizelgede, GAP bölgesinde yer alan illerin belediye sayısı, ilçe sayısı ve köy nüfusu yer almaktadır. Buna göre, belediye sayısı en çok olan ilin Adıyaman en az olan ilin Kilis olduğu görülmektedir. İlçe sayısı ise en fazla Diyarbakır'da, en az Kilis'tedir. Köy sayısı en çok Şanlıurfa'da iken en az Kilis'tedir (TÜİK, 2020). Gaziantep ilinin belediye sayısı 9, ilçe sayısı 9'dur.

Nüfus ve göç hareketleri, nüfusun değişim ve yapısını ortaya koyan demografik göstergelerdir. Gaziantep ilinin 2020 yılı itibariyle toplam nüfusu 2.101.157'dir. Bu sayının 2023 yılında 2.248.943 olması beklenmektedir. Yıllık ortalama nüfus artış hızı 2020 yılı için binde 15,2 iken bu oran Türkiye genelinde 5,5'dir (TÜİK, 2021) (Çizelge 2.4).

Çizelge 2.4: GAP Bölgesi Ve Türkiye Toplam Doğurganlık Hız Sayıları

İller	Bebek Ölüm Hızı *			Doğurganlık Hızı**		
	2000	2012	2020	2000	2012	2020
Adıyaman	42	14,2	11,6	2,68	2,55	2,35
Batman	50	14,8	10,2	2,90	2,71	2,55
Diyarbakır	57	14,9	8,5	2,96	2,78	2,54
Gaziantep	44	16,1	16,2	2,83	2,61	2,46
Kilis	48	16,2	12,3	2,72	2,54	2,48
Mardin	43	15,1	10,8	3,12	2,99	2,76
Siirt	63	17,4	12,9	3,16	2,92	2,88
Şanlıurfa	37	15,7	15,3	4,13	3,89	3,71
Şırnak	51	16,6	12,3	3,60	3,37	3,22
GAP	42	15,6	12,9	3,21	3,01	2,83
Türkiye	43	11,6	9,1	1,99	1,88	1,76

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, 2020

* Doğurganlık hızı, kadının doğurgan olduğu dönemde (15-49 yaş arasında) doğurabileceği çocuk sayısıdır.

** Bebek ölüm hızı, belirli bir yıl içinde, bür yaşın küçük bebek ölümlerinin o yıl içinde meydana gelen canlı doğumlara oranının binde olarak ifade edilmesidir.

Yukarıdaki çizelgeden de görüldüğü üzere, ülke genelinde bebek ölüm hızı 2000 yılı için binde 43 iken bu rakam 2020 yılı için binde 9,1'e, bölge'de ise 2000 yılında binde 42 iken 2012 yılında binde 15,6'ya, 2020 yılında ise binde 12,9'a gerilemiştir. Bölge illeri arasında bebek ölüm hızı 2000 ve 2012 yıllarında en fazla Siirt, 2020 yılında ise Gaziantep ilinde fazladır. Bebek ölüm hızı ise 2000 yılında Şanlıurfa, 2012 yılında Adıyaman ve 2020 yılında Diyarbakı ilinde en azdır. Gaziantep

iline bakıldığında ise 2000 yılında binde 44 olan bebek ölüm hızı, 2012 yılında 16,1'e düşmüş iken 2020 yılında 16,2 olmuştur. Kalkınma düzeyine ilişkin önemli bir gösterge olan bebek ölüm hızının düşmesi, Gaziantep ilinin gelişmişliği ile açıklanabilir. Bunun yanında, bebek ölüm hızının düşmesi genel olarak ilin sağlık düzeyinin özelde ise anne ve çocuk sağlığı düzeyini gösterir.

Doğurganlık hızına bakıldığında ise Türkiye genelinde 2000 yılı için 1,99; 2012 yılı için 1,88; 2020 yılı için ise 1,76 olarak tespit edilmiştir. Bölge'de ise 2000 yılı için 3,21; 2012 yılı için 3,01 ve 2020 yılında ise 2,83 olarak görülmüştür. Doğurganlık hızının 2000 yılında en fazla olduğu il Şanlıurfa iken en az Adıyaman iline aittir. 2012 yılında en fazla Şanlıurfa iken en az Kilis'e aittir. Son olarak, 2020 yılı için doğurganlık oranı en fazla Şanlıurfa iline ait iken en az Adıyaman iline aittir.

Doğurganlık iline Gaziantep ili özelinde bakıldığında, 2000 yılında 2,83 olan doğurganlık hızı, 2012 yılında 2,61'e 2020 yılında ise 2,46'ya düşmüştür (Şekil 2.4). Bu sonuç, Gaziantep ilinin nüfusunun kendini yenileyemediği anlamına gelir. Başta kadının eğitimi, çalışma yaşamına katılım sağlaması doğurganlık hızını etkilemiştir.

Şekil 2.6: GAP bölgesi bebek ölüm hızı ve doğurganlık hızı

Kaynak: TÜİK, 2020

Farklı sebeplerle tarih boyunca çeşitli dönemlerde insanlar yaşadığı mekândan ayrılmak mecburiyetinde kalmıştır. Bu ayrılık göç kavramıyla ifade edilir. Göç insanlar ve mekânlar üzerinde çok yönlü bir etkiyi beraberinde getirmiştir. Göç, insana

dair olan düşünce, inanç, yapı ve kuralların değişim ve dönüşümüne olanak sağlamıştır (Ekici & Tuncel, 2015, s. 9-22). GAP kapsamında yapılan çalışmalarda göç olgusu önemli bir yere sahiptir. 1965 yılından itibaren GAP bölgesinin toplam net göç değeri her zaman eksi değerde olmuştur. Yani, bölgenin diğer illere verdiği nüfus, aldığı nüfustan her zaman fazla olmuştur. GAP projesi ile birlikte, artan istihdam olanakları ve yaşam standardının eskiye nazaran daha gelişmesi göç nedeniyle verilen nüfusu ciddi düzeyde azaltmıştır (Sencer, 1993, s. 91) (Çizelge 2.5).

Çizelge 2.5: GAP Bölgesi Göç Sayıları

İller	2020				2019				2018				2000			
	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (Binde)	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (Binde)	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (Binde)	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (Binde)
Adıyaman	16,163	16,936	-773	-1,22	17,619	24,821	-7,202	-11,43	22,034	22,897	-863	-1,40	17,624	58,369	-40,745	-70,23
Batman	18,598	17,593	1,005	1,62	20,902	23,325	-2,423	-3,97	23,099	22,525	574	1,00	20,133	38,165	-18,032	-45,16
Diyarbakır	39,101	42,992	-3,891	-2,18	42,329	49,730	-7,401	-4,20	43,836	50,822	-6,986	-4,00	62,996	111,060	-48,064	-40,04
Gaziantep	42,040	41,179	861	0,41	52,268	53,517	-1,249	-0,60	44,704	62,206	-17,502	-8,60	68,550	65,051	3,499	3,13
Kilis	5,040	6,432	-1,397	-9,74	6,515	8,843	-2,328	-16,21	8,861	6,929	1,932	13,60	7,157	11,199	-4,042	-,38,86
Mardin	25,373	24,744	629	0,74	27,395	32,544	-5,149	-6,12	30,216	31,738	-1,522	-1,80	26,083	68,165	-42,082	-67,58
Siirt	9,044	12,958	-3,914	-11,75	11,016	17,252	-6,236	-18,70	15,017	15,726	-709	-2,10	17,932	34,994	-17,062	-75,06
Şanlıurfa	37,720	47,194	-9,474	4,47	41,841	60,885	-19,044	9,14	44,448	56,748	-12,300	6,00	38,320	87,632	-49,312	-,38,90
Şırnak	14,461	15,008	-547	1,02	16,365	20,724	-4,359	8,20	19,779	15,485	4,294	8,20	28,457	22,507	5,950	21,77
GAP	157,181	174,682	-17,501	-1,92	168,902	224,293	-55,391	-6,15	182,820	215,902	-33,082	-3,73	49,142	497,142	-209,890	

Kaynak: TÜİK, 2021.

Yukarıdaki çizelgede 2000-2020 yılları arasında GAP bölge illerinin göç istatistikleri yer almaktadır. Buna göre 2018, 2019 ve 2020 yıllarında, en fazla göç alan il Gaziantep iken en az göç alan il Kilis'tir. 2018 yılında en fazla göç veren il Gaziantep iken 2019 yılında en fazla göç veren il Şanlıurfa'dır. 2020 yılında ise en

fazla göç veren il Diyarbakır'dır (Çizelge 2.6). Gaziantep ili bağlamında verilere bakıldığında, 2000 yılında alınan göç 68,550 iken bu sayı 2018 yılında 44,704'e düşmüş iken 2019 yılında tekrar 52,268'e yükselmiş, 2020 yılında 42,040'a düşmüştür. Verilen göç değerleri 2000 yılında 65,051 iken bu sayı 2018 yılında 62,206 ya düşmüş iken 2019 yılında 53,517'ye; 2020 yılında ise 41,179'a düşmüştür. Buradan yola çıkarak, Gaziantep ilinin aldığı göç sayısında 2019 yılında 2018 yılında göre yükselmiş olsa da 2000 yılı baz alındığında nüfusun 2020 yılında düşüş yaşadığı ifade edilebilir. Son yıllarda Gaziantep ilinin aldığı göç sayısında yaşanan düşüş, ildeki aktif nüfusun kesiminin farklı illere göçtüğünü, daha az girişimci ve daha az dinamik kesimin ilde kaldığını göstermektedir.

Çizelge 2.6: GAP Bölgesi Şehir ve Köy Nüfus Sayıları

İller	2015		2016		2017		2018		2019		2020		2021	
	Şehir	Köy	Şehir	Köy	Şehir	Köy	Şehir	Köy	Şehir	Köy	Şehir	Köy	Şehir	Köy
Adıyaman	399,472	209,302	404,702	205,782	414,025	201,051	421,889	202,624	421,889	194,707	441,165	191,294	447,227	184,921
Batman	444,209	122,424	453,730	123,169	462,893	122,359	478,243	120,860	492,312	116,347	505,849	114,429	514,191	112,128
Diyarbakır	1.654,196		1.673,119		1.699,901		1.732,396		1.732,396		1.783,431		1.791,343	
Gaziantep	1.931,836		1.974,244		2.005,515		2.028,563		2.069,364		2.101,157		2.130,432	
Kilis	97,411	33,244	97,561	33,264	102,168	34,151	106,061	36,480	108,172	34,318	109,566	33,226	113,311	32,515
Mardin	796,591		796,237		809,719		829,195		838,778		854,716		862,757	
Siirt	204,023	116,328	206,917	115,757	209,390	115,004	218,347	113,323	218,553	111,727	220,812	110,258	223,550	108,430
Şanlıurfa	1.892,320		1.940,627		1.985,753		2.035,809		2.073,614		2.115,256		2.143,020	

Şırnak	304,228	185,956	298,332	185,456	311,887	191,349	328,906	195,284	335,652	193,963	343,301	194,461	354,247	192,342
GAP	7.718,286	667,254	7.845,469	663,418	8.001,251	663,914	8.179,409	668,571	8.290,730	651,062	8.475,253	643,668	8.580,108	630,336
Türkiye	72.523,134	6.217,919	73.671,748	6.143,123	74.761,132	6.049,393	75.666,497	6.337,385	77.151,280	6.003,717	77.736,041	5.878,321	78.908,631	5.771,642
GAP/Türkiye	10,6	10,7	10,6	10,8	10,7	11,0	10,8	10,5	10,7	10,8	10,9	10,9	10,9	10,9

Kaynak: TÜİK, 2020

Yukarıdaki çizelgede, 2015-2019 yılları arasında kırsal ve kentsel nüfus sayısı yer almaktadır. Buna göre, şehir nüfusu en fazla olan il tüm yıllar için Gaziantep'tir. Kırsal nüfusun en fazla olduğu il ise tüm yıllarda Kilis'tir. Türkiye'de şehir nüfusunun en fazla olduğu yıl 2020 olup en az olduğu yıl 2015'tir. Gaziantep ili özelinde bakıldığında, 2015 yılı ile 2021 yılları arasında şehir nüfusu artış göstermiştir.

2.2.1.2. İstihdam

İstihdam, üretim amacıyla iş gücünün çalıştırılmasıdır. İstihdamın doğrudan insana yönelik olduğu ve bu nedenle yalnızca ekonominin değil aynı zamanda sosyal politikanın da ilgi alanına girdiği belirtilmektedir. İşsizlik, istihdam ve ortalama günlük kazanç gibi veriler illerin yaratmış olduğu iş gücü piyasaları ve katma değer ile ilgili önemli bilgiler sunmaktadır (Siler, 2018: 6).

GAB sosyo-ekonomik yapısı gereği ülkenin diğer bölgelerinden farklı özellikler gösterir. Bölgedeki şehirlerin tümünün gelir oranı diğer bölgelerdeki şehirlerden düşüktür. Bölge'de farklı bir gelir düzeyine sahip alanlar bulunmaktadır (TEK, 2012).

1985 yılı verilerine göre GAB'da imalat sanayi alanında 76,437 kişi çalışmaktadır. İmalat sanayide çalışanların sayısı toplam işgücünün %5'ini oluşturmaktadır. Bu oran Ülke çapındaki %6'lık oranın oldukça altındadır. 1985 yılı Bölge toplam işgücü %19,0'lık orandır. Aynı yıl il bazında %55'lik oranla Mardin ili en yüksek istihdam oranına sahiptir. Bu oran GAP toplamının %3,7'si, Türkiye oranının ise 14 katına eşittir (GKİB, 1993).

2013 yılında Türkiye genelinde işsizlik oranında artış gerçekleşmiştir. 2014 yılında da bu artış devam devam etmiştir. Bu durum Bölge'ye de yansımıştır. GAP bölge genelinde 2008 yılında %15,8 olan işsizlik oranı, 2012 yılında %12,4'e kadar gerilemiş, 2019 yılında işsizlik oranı 22,4'e çıkmıştır (GKİB, 2019) (Çizelge 2.7).

Çizelge 2.7: GAP Bölgesi Ve Türkiye İşletme ve İstihdam Sayıları

İl	2015				2016				2017			
	İşletme Sayısı	Oran	İstihdam	Oran	İşletme Sayısı	Oran	İstihdam	Oran	İşletme Sayısı	Oran	İstihdam	Oran
Adıyaman	296	8,1	12,140	6,4	332	8,6	12 732	5,8	374	8,7	13 259	5,9
Batman	146	4,0	6,531	3,4	187	4,8	8 311	3,8	208	4,9	8 830	3,9
Diyarbakır	281	7,7	14,484	7,7	287	7,4	14 994	6,8	332	7,8	15 376	6,8
Gaziantep	1,713	47,0	138,557	72,8	1 726	44,8	157 387	71,8	1 913	44,7	157 887	69,8
Kilis	92	2,5	1,396	0,7	150	3,9	1 696	0,8	200	4,7	2 164	1,0
Mardin	190	5,2	4,763	2,5	194	5,0	5 312	2,4	229	5,3	7 925	3,5
Siirt	67	1,8	1,529	0,8	69	1,8	1 554	0,7	84	2,0	1 618	0,7
Şanlıurfa	829	22,7	9,928	5,2	877	22,7	16 341	7,5	909	21,2	18 152	8,0
Şırnak	34	0,9	854	0,4	34	0,9	854	0,4	34	0,8	854	0,4
Toplam	3,648	100	190,282	100	3 856	100	219 181	100	4 283	100	226 065	100

Kaynak:GAP Bölge Kalkınma İdaresi, 2020

Yukarıdaki çizelgede GAP bölgesindeki illerdeki işletme sayıları ve istihdam oranları yer almaktadır. Buna göre, 2017 yılı için işletme sayısının en fazla olduğu ilin Gaziantep ili olduğu bunu Şanlıurfa ve Adıyaman illerinin takip ettiği görülmektedir. İstihdam oranlarında da en yüksek oranın Gaziantep iline ait olduğu görülmektedir. 2017 yılı için işletme sayısının en az olduğu ilin ise Şırnak olduğu görülmektedir. Gaziantep ilinin işletme sayılarına bakıldığında, 2015 yılında işletme sayısı 1,713, 2016 yılında 1,726, 2017 yılında 332 olmuştur. Gaziantep ilinin istihdam sayılarına bakıldığında ise, 2015 yılında istihdam sayısı 138,557, 2016 yılında 157 387, 2017 yılında 157 887 olmuştur. Buna göre, ilin işletme ve istihdam sayılarında artış olduğu ifade edilebilir. Buna göre, ildeki iyileşmenin devam ettiği anlaşılmaktadır. Devlet destekli projelerin kabul edilerek işletme sayısının çoğalması, buna bağlı olarak da işletmelere çalışan alımının çoğalması istihdam sayısını arttırmıştır.

1982-2001 yılı Türkiye işsizlik ortalaması %8,7'dir. Cinsiyete göre işsizlik kadın işsizlik ortalaması %11,1 erkek işsizlik ortalaması %8,3' tür. İşgücüne katılma oranı 1982-2001 ortalaması %58,7'dir. Bu oran 2001 yılında Türkiye geneli için %48,7'dir. 2001 yılı verilerine göre; GAP işgücüne katılma oranı %47,9'dur. Türkiye ortalaması 48,7'dir. Kadınların işgücüne katılım oranı Türkiye ortalamasından düşük, erkeklerin ise iş yüksektir (Çizelge 2.8).

Çizelge 2.8: Kurumsal Olmayan Sivil Nüfusun Yıllara Göre İşgücü Durumu (15 + Yaş, Bin Kişi)

Yıllar	15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus	İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı
						(%)		
TRC 1 Gaziantep, Adıyaman, Kilis								
2015	1 814	782	704	78	1 032	43,1	9,9	38,8
2016	1 831	828	710	118	1 003	45,2	14,3	38,7
2017	1 839	861	731	130	977	46,8	15,1	39,8
2018	1 870	876	764	112	994	46,8	12,8	40,9
2019	1878	891	756	136	986	48	15	40
2020	1898	908	790	118	990	47,8	13,0	41,6
TRC 2 Şanlıurfa, Diyarbakır								
2015	2 175	951	784	166	1 224	43,7	17,5	36,1
2016	2 260	1 021	846	175	1 238	45,2	17,2	37,4
2017	2 316	1 113	959	154	1 203	48,1	13,8	41,4
2018	2 315	1 106	900	206	1 208	47,8	18,6	38,9
2019	2 365	1 100	843	257	1 265	46,5	23,4	35,7
2020	2 398	921	736	185	1 476	38,4	20,1	30,7
TRC 3 Mardin, Batman, Şırnak, Siirt								
2015	1 307	499	376	124	808	38,2	24,8	28,7
2016	1 359	532	381	151	827	39,1	28,3	28,0
2017	1 373	530	388	143	843	38,6	26,9	28,2
2018	1 428	581	436	146	847	40,7	25,0	30,5
2019	1 439	626	432	194	813	43,5	30,9	30,0
2020	1 497	585	389	196	912	39,1	33,5	26,0

Kaynak:GAP Bölge Kalkınma İdaresi, 2020

Yukarıdaki çizelgede, kurumsal olmayan sivil nüfusun yıllara göre işgücü durumu (15 + yaş, bin kişi) yer almaktadır. Buna göre, 2020 yılında işgücüne dahil olmayan nüfusun en yoğun olduğu bölgenin TRC 2 bölgesinde yer alan illere (Şanlıurfa ve Diyarbakır) ait olduğu; işsizlik oranının en yüksek olduğu yerin ise TRC 3 bölgesindeki iller (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) olduğu görülmektedir. 15 yaş ve üstü nüfus sayısı ile işgücü sayısının en fazla olduğu yerin ise TRC 2'de yer alan illere (Şanlıurfa ve Diyarbakır) ait olduğu görülmektedir. Bunun yanında, istihdamın en

fazla olduğu yerin TRC 1 bölgesinde yer alan illere (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) ait olduğu görülmektedir (Çizelge 2.9).

Çizelge 2.9: Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus +15 Yaş İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı

Düzy 2	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Toplam
2015 Yılı (Bin Kişi)				
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	125	224	355	704
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	283	156	346	784
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	68	71	236	376
GAP Toplamı	476	452	937	1 865
Türkiye	5,483	7,246	13,891	26 621
GAP/Türkiye %	8,68	6,24	6,75	7,01
2016 Yılı (Bin Kişi)				
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	93	233	384	710
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	299	159	387	846
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	47	84	250	381
GAP Toplamı	439	475	1,022	1 937
Türkiye	5,305	7,283	14 617	27 205
GAP/Türkiye %	8,28	6,52	6,99	7,12
2017 Yılı (Bin Kişi)				
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	95	249	387	731
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	358	165	436	959
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	63	82	244	388
GAP Toplamı	516	496	1 067	2 078
Türkiye	5 464	7 478	15 246	28 189
GAP/Türkiye %	9,44	6,63	7,00	7,37
2018 Yılı (Bin Kişi)				
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	115	252	397	764
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	324	157	419	900
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	63	88	284	436
GAP Toplamı	503	497	1 100	2 100
Türkiye	5 297	7 667	15 774	28 738
GAP/Türkiye %	9,50	6,48	6,97	7,31
2019 Yılı (Bin Kişi)				
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	134	229	393	756
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	316	131	396	843
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	56	81	295	432
GAP Toplamı	506	441	1 085	2 031
Türkiye	5 097	7 110	15 872	28 080
GAP/Türkiye %	9,93	6,20	6,84	7,23

2020 Yılı (Bin Kişi)				
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	149	242	399	790
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	263	122	350	735
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	64	86	238	388
GAP Toplamı	476	451	987	1 914
Türkiye	4 716	7 036	15 060	26 812
GAP/Türkiye %	10,09	6,41	6,55	7,14

Kaynak:GAP Bölge Kalkınma İdaresi, 2020

Yukarıdaki çizelgede, kurumsal olmayan sivil nüfusun istihdam edilen kesimin sektörel dağılımı yer almaktadır. Buna göre 2015 yılında GAP bölgesinde istihdam oranının en fazla olduğu sektörün hizmet sektörü olduğu görülmektedir. 2016 yılında en fazla istihdamın olduğu hizmet sektöründe istihdamın daha çok TRC 1 bölgesinde yoğunlaştığı görülmektedir. 2017, 2018, 2019 ve 2020 yıllarında tarım sektöründe TRC 1 bölgesinde istihdam sayısında sürekli bir artış yaşandığı, TRC 2 bölgesinde ise istihdamın sayısında sürekli bir azalış yaşandığı görülmüştür. Sanayi sektöründe 2020 yılında en fazla istihdamın olduğu bölgenin TRC 1 olduğu, en az istihdamın ise TRC 3 bölgesinde olduğu görülmüştür. 2020 yılında hizmet sektöründe istihdam edilen kişi sayısı en fazla TRC 1 bölgesindedir.

2.2.1.3. Eğitim

Eğitim bir toplum için en önemli değerlerden biridir. Çünkü eğitim kültürel anlamda gelişmiş bireyler ve kaliteli iş gücü anlamına gelmektedir. Kısaca eğitimin görevi, nitelikli iş gücü için bireyler yetiştirmek ve toplumu entelektüel olarak zenginleştirmektir. Bu nedenle gelişmiş illerde okur-yazar nüfus, okur-yazar kadın nüfus ve 22+ yaş ve üzeri üniversite veya üniversite mezunu nüfus oranı yüksektir ve bu illerin sanayi işgücü sadece mavi yakalılardan oluşmamaktadır. Ayrıca turizm gibi hizmet sektöründeki oluşumlar da genel olarak vasıflı ve katma değeri yüksek işgücü istihdam etme eğilimindedir. Eğitimli bireylerin yetiştirilmesi bir ulusun yeterli düzeyde gelişebilmesi ve sürdürülebilir bir kalkınma için önem arz etmektedir (Siler, 2018:5).

Eğitim düzeyi ile sürdürülebilir kalkınma arasında güçlü bir ilişki vardır. Gelişen ekonomi ve toplumsal yaşam, yeterli sayıda eğitimli ve nitelikli işgücüne ihtiyaç duymaktadır. Türkiye'nin Güneydoğu kesiminde nitelikli işgücü eksikliği her

zaman bir sorundur. İlköğretimden yükseköğretime okullaşma oranının düşük olması, okula kayıtlarda cinsiyet eşitsizliği sorunu, eğitim olanakları ve personel eksikliği uzun süredir var olan başlıca sorunlardır. GAP'ın en önemli bileşenlerinden biri eğitim sisteminde sürdürülebilir kalkınmadır. Bu, Bölge'de sadece tesislerde sayısal bir artış değil, aynı zamanda kültürel düzeyde de gelişme anlamına gelmektedir. GAP kapsamındaki eğitim projelerinin bir diğer bileşeninin amacı da Güneydoğu Anadolu'daki toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorununa çözüm bulmaktır. Yürütülen birkaç proje olmasına rağmen, bazı gelenekleri yıkmak ve kadınların sosyal statüsünü değiştirmek kolay olmadığından, bu özel sorunu çözmek için yeni fikirler olmalıdır (Holt-Lunstad vd., 2010) (Çizelge 2.10).

Çizelge 2.10: GAP Bölgesi Ve Türkiye Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayıları

İller	2014-2015				2015-2016				2016-2017				2017-2018				2018-2019			
	İlköğretim	Toplam Ortaöğretim	Genel Ortaöğretim	Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	İlköğretim	Toplam Ortaöğretim	Genel Ortaöğretim	Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	İlköğretim	Toplam Ortaöğretim	Genel Ortaöğretim	Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	İlköğretim	Toplam Ortaöğretim	Genel Ortaöğretim	Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	İlköğretim	Toplam Ortaöğretim	Genel Ortaöğretim	Mesleki ve Teknik Ortaöğretim
Adıyaman	28	30	29	30	26	27	25	29	26	26	27	25	25	23	26	21	23	22	25	19
Batman	32	35	34	36	29	29	28	29	27	26	29	23	26	23	25	21	26	22	26	17
Diyarbakır	37	42	42	41	33	33	27	37	32	29	26	31	30	25	24	26	30	22	23	21
Gaziantep	38	39	35	42	34	27	23	32	33	26	26	27	32	25	25	24	35	23	25	22
Kilis	25	25	26	25	21	24	27	23	21	20	26	17	25	22	21	22	29	24	26	23
Mardin	36	31	35	28	27	27	26	27	27	24	25	23	28	21	23	19	29	22	24	20
Siirt	28	25	27	24	27	22	22	23	34	24	28	22	22	20	22	19	23	19	22	17
Şanlıurfa	37	28	27	29	34	24	25	24	24	25	30	22	34	20	22	19	32	20	24	18
Şırnak	29	35	30	38	32	29	25	31	27	28	27	28	31	20	20	20	29	22	27	19

GAP	35	33	33	34	31	27	25	29	30	26	27	25	30	22	24	22	30	22	24	20
Türkiye	27	28	26	29	25	23	20	27	24	22	22	23	24	21	21	21	24	20	21	19

* Okullaşma Oranlarında Brüt Toplamlar alınmıştır. Genel Ortaöğretim, Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Toplamıdır.

Kaynak:TÜİK Eğitim İstatistikler, 2019.

Yukarıdaki çizelgede GAP bölgesi ve Türkiye okullaşma sayıları yer almaktadır. Buna göre, 2018-2019 için ilköğretim sayısının en fazla olduğu ilin Gaziantep olduğu, en az olduğu ilin ise Siirt ve Adıyaman illerine ait olduğu görülmektedir. Mesleki ve Teknik ortaöğretim sayılarına bakıldığında ise en yüksek sayının Kilis ilinde, en az sayının ise Batman ve Siirt illerine ait olduğu görülmektedir (Çizelge 2.11).

Yukarıdaki verilere Gaziantep ili özelinde bakıldığında, ilköğretim sayısı 2014-2015 eğitim-öğretim yılında 38 iken bu sayı 2015-2016 için 34, 2016-2017 için 33, 2017-2018 için 32 iken 2018-2019 için 35'dir. Bu Gaziantep ilindeki toplam ortaöğretim sayısı ise 2014-2015 eğitim-öğretim yılında 39 iken bu sayı 2015-2016 yılı için 27, 2016-2017 yılı için 33, 2017-2018 eğitim-öğretim yılı için 25 ve son olarak 2018-2019 yılı için ise 23 olarak tespit edilmiştir. Buna göre, son yıllarda ildeki ortaöğretim sayısı azalmıştır. Gaziantep ilindeki genel ortaöğretim sayısı ise 2014-2015 eğitim-öğretim yılında 35 iken bu sayı 2015-2016 yılı için 23, 2016-2017 yılı için 26, 2017-2018 eğitim-öğretim yılı için 25 ve son olarak 2018-2019 yılı için ise 25 olarak tespit edilmiştir. Gaziantep ilindeki mesleki ve teknik ortaöğretim sayısı ise 2014-2015 eğitim-öğretim yılında 42 iken bu sayı 2015-2016 yılı için 32, 2016-2017 yılı için 27, 2017-2018 eğitim-öğretim yılı için 24 ve son olarak 2018-2019 yılı için ise 22 olarak tespit edilmiştir.

Çizelge 2.11: GAP Ve Türkiye’de Okullaşma Oranları (%)

İller	İlkokul	Ortaokul	İlkokul	Ortaokul	İlkokul	Ortaokul
	2016-2017		2017-2018		2018-2019	
Adıyaman	95,7	105,2	96,2	102,1	97,1	99,6
Batman	98,6	108,0	98,7	105,4	99,2	103,4
Diyarbakır	100,3	106,0	100,2	103,5	100,5	102,4
Gaziantep	97,2	104,2	97,8	102,2	99,4	101,3

Kilis	97,0	104,7	97,5	100,7	98,4	98,1
Mardin	101,1	105,7	100,7	104,0	100,9	103,2
Siirt	103,0	105,8	102,9	103,9	101,9	100,9
Şanlıurfa	104,2	106,4	103,2	105,0	102,7	104,0
Şırnak	105,0	107,2	104,4	106,3	102,5	105,7
GAP	100,6	105,9	100,5	103,9	100,8	102,6
Türkiye	96,0	105,3	96,9	102,5	98,4	100,3

Kaynak:TÜİK Eğitim İstatistikler, 2019.

GAP bölgesindeki illerin okullaşma oranlarına bakıldığında, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında ilkokul düzeyinde okullaşma oranının en yüksek olduğu ilin Şanlıurfa ilinde, en düşük olduğu ilin ise Adıyaman ilinde olduğu görülmektedir. 2018-2019 eğitim-öğretim yılında ortaokul düzeyinde okullaşma oranının en yüksek olduğu ilin Şırnak ilinde, en düşük olduğu ilin ise Kilis ilinde olduğu görülmektedir (Çizelge 2.12). Gaziantep ili özelinde ele alındığında, ilin 2016-2017 eğitim-öğretim yılında ilkokul düzeyinde okullaşma oranı 97,2 iken bu sayı 2017-2018 eğitim öğretim döneminde 98,8, 2018-2019 eğitim-öğretim döneminde ise 99,4 olmuştur. Gaziantep ilinin ortaokullaşma oranı 2016-2017 eğitim-öğretim döneminde 104,2 iken bu sayı 2017-2018 eğitim öğretim döneminde 202,2, 2018-2019 eğitim-öğretim döneminde ise 101,3 olmuştur. Buna göre, ilde genel olarak ilkokul düzeyinde okullaşma oranı artar iken ortaokul düzeyinde okullaşma azalmıştır. Ortaokullaşmanın azalması, 4+4+4 eğitim sisteminin yansıması olarak ifade edilebilir.

Çizelge 2.12: Toplam Öğrenci, Okul ve Öğretmen Sayısı

	2018-2019												2017-2018											
	Okul Öncesi			İlkokul			Ortaokul			Ortaöğretim			Okul Öncesi			İlkokul			Ortaokul			Ortaöğretim		
	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
Adıyaman	614	13,454	413	429	49,158	22,953	252	52,450	3850	1085	51,369	3477	70	13,049	402	433	49,334	2919	245	52,053	3525	1076	52,766	3200
Batman	644	14,930	406	39	54,485	21,950	161	61,126	3613	972	55,937	2938	59	15,569	303	429	54,296	2831	186	62,308	3308	808	57,089	2652
Diyarbakır	1795	55,380	804	870	15,320	8121	516	16,093	935	243	13,615	738	159	59,177	71	910	15,065	748	508	16,193	839	217	13,673	643
Gaziantep	1499	46,548	1235	521	21,053	9313	3208	20,258	10,452	1677	8,248	898	4539	6417	547	1924	8,617	8742	3660	19,141	9201	2433	16,2319	7640

Kilis	24	4,948	130	90	17,588	831	44	16,414	907	23	12,470	698	21	4,965	89	92	15,447	665	44	14,757	718	22	11,775	613
Mar din	65	18,070	343	602	79,126	4,167	345	82,470	4,992	143	69,400	3,788	57	18,496	270	602	77,404	3,744	345	82,904	4,364	128	68,532	3,232
Siirt	29	8,596	173	294	30,350	1,839	138	34,096	2,109	61	28,782	1,518	28	8,289	146	302	30,788	1,680	138	34,836	1,782	60	28,878	1,309
Şanlıurfa	151	60,511	855	126	24,673	10,668	69	22,649	10,706	213	15,330	8,333	13	52,603	718	1,238	23,329	9,060	62	21,846	9,515	25	14,754	6,916
Şırnak	44	13,485	196	24	51,577	2,719	24	58,318	3,525	84	44,900	2,168	40	13,484	157	299	51,418	2,228	24	58,895	2,809	80	43,041	1,775
GAP	766	23,527	455	476	89,2695	43,561	2,90	89,748	49,81	1,309	71,238	39,68	73	23,104	3,833	4,837	85,9345	39,358	2,76	87,743	43,616	1,96	71,048	33,760

Kaynak:TÜİK Eğitim İstatistikler, 2019.

Yukarıdaki çizelgede, GAP bölgesinde yer alan illerin toplam öğrenci, okul ve öğretmen sayıları yer almaktadır. Buna göre, 2018-2019 eğitim öğretim döneminde okul öncesinde en çok okulun olduğu ilin Diyarbakır, en az okulun olduğu ilin ise Kilis olduğu görülmektedir. İlkokul düzeyinde en çok okulun olduğu ilin Şanlıurfa, en az okulun olduğu ilin Kilis ilinde olduğu görülmektedir. Ortaokul düzeyinde okul sayısının en çok olduğu ilin Şanlıurfa, en az olduğu ilin Kilis olduğu görülmektedir. Ortaöğretim düzeyinde en fazla okulun olduğu iller Şanlıurfa ve Gaziantep illerinde iken en az okulun olduğu il Kilis'tir. Buna göre, Kilis ili GAP bölge illeri arasında okul sayısının en az olduğu ildir.

2017-2018 eğitim-öğretim döneminde okul öncesi eğitim düzeyinde okul sayısı en fazla Diyarbakır'da iken bunu Şanlıurfa takip etmektedir. İlkokul düzeyinde ise Şanlıurfa'da okul sayısı fazla iken bunu Diyarbakır takip etmektedir.

Yukarıdaki veriler Gaziantep ili özelinde değerlendirildiğinde, 2017-2018 eğitim öğretim döneminde okul öncesi okul sayısı 139 iken bu sayı 2018-2019 eğitim öğretim döneminde 149 olmuştur. 2018-2019 eğitim öğretim döneminde ilkokul düzeyinde okul sayısı 531 iken bu sayı 2017-2018 eğitim öğretim döneminde 524 idi. 2018-2019 eğitim öğretim döneminde ortaokul düzeyinde okul sayısı 368 iken bu sayı 2017-2018 eğitim öğretim döneminde 360 idi. 2018-2019 eğitim öğretim döneminde ortaöğretim düzeyinde 275 okul sayısı 2017-2018 eğitim öğretim döneminde 243 idi. Buna göre, okullaşma sayısında yükseliş olduğu ifade edilebilir.

2.2.1.4. Sağlık

Sağlık istatistikleri, kişilerin yaşam kalitesi ve bu hizmetlere ulaşımaları hakkındaki göstergeleri barındırmaktadır. Sağlık ihtiyaçları toplumun gelişmesine paralel olarak artmaktadır. Bu durum sağlık giderlerinin artmasına neden olmaktadır. Topluma sağlıklı bireyler yetiştirmek sosyal devlet olmanın en önemli özelliklerindendir. Bu kapsamda maddi yetersizlik çeken bireylerin sağlık alanındaki bu ihtiyaçlarını yeşil kart ya da primsiz genel sağlık sigortası yoluyla gidermesi gerekmektedir. Eğer bir toplum sağlıklı ise ekonomi ve refah düzeyinde pozitif etkiler yaratılacaktır (Siler, 2018:6) (Çizelge 2.13).

Çizelge 2.13: GAP Bölgesi ve Türkiye Hastane Sayısı

İller	Hastane Sayısı 2007					Hastane Sayısı 2019				
	Kamu Hastanesi	Özel Hastane	Üniversite	Diğer (1)	Toplam	Kamu Hastanesi	Özel Hastane	Üniversite	Diğer (1)	Toplam
Adıyaman	8				8	10	2			12
Batman	6	5			11	7	5			12
Diyarbakır	11	6	1		18	17	9	1		27
Gaziantep	10	7	1		18	10	20	1		31
Kilis	3				3	2	-			2
Mardin	10				10	9	3			12
Siirt	6	2			8	6	3			9
Şanlıurfa	13	1	1		15	13	5	1		19
Şırnak	5				5	7	-			7
GAP	72	21	3		96	81	47	3	0	131
Türkiye	848	365	56	6	1,275	895	575	68	0	1,538
GAP/Türkiye %	8.5	5.8	5.4		7.5	9.1	8.2	4.4	0.0	8.5

Kaynak: Bölgesel İstatistikler TÜİK, 2019.

(1) "Diğer" grubu altında Belediyelere ait sağlık kurumlarının yatak sayıları kapsamıştır. Ayrıca, Milli Savunma Bakanlığı'na ait hastanelerdeki yatak sayıları da bu gruba dahil edilmiştir.

GAP ve Türkiye'deki hastane sayılarına yönelik ortaya konulan değerlerde, 2007 yılı için toplam hastane sayısının en fazla olduğu ilin Şanlıurfa, en az olduğu ilin Kilis olduğu görülmektedir. 2019 yılı için ise toplam hastane sayısının en fazla olduğu ilin Gaziantep ili olduğu, en az olduğu ilin Kilis olduğu görülmektedir (Çizelge 2.14).

Gaziantep ili özelinde değerlendirildiğinde, ildeki kamu hastane sayısı 2007 yılında 10 iken 2019'da da 10 olarak kalmıştır. Özel hastane sayısı ise 2007 yılında 7'den 20'ye yükselmiştir. Buna göre, bireylerin gelir artışı ve bilinçlenme düzeyi, fazla sıra beklemek istememe gibi çeşitli nedenlerle özel hastaneleri tercih ettiği ifade edilebilir.

Çizelge 2.14: GAP Bölgesi ve Türkiye Yatak Sayısı

İller	Hastane Yatak Sayısı 2007					Hastane Yatak Sayısı 2019				
	Kamu Hastanesi	Özel Hastane	Üniversite	Diğer (1)	Toplam	Kamu Hastanesi	Özel Hastane	Üniversite	Diğer (1)	Toplam
Adıyaman	733				733	1,154	197	-	-	1,351
Batman	332	353	1,044		685	685	640	-	-	1,325
Diyarbakır	1398	237	708		2,679	2,590	943	1,226	-	4,759
Gaziantep	1761	400			2,869	2,878	2397	990	-	6,265
Kilis	182				182	321	-	-	-	321
Mardin	465				465	1,134	312	-	-	1,446
Siirt	364	54			418	627	231	-	-	858
Şanlıurfa	1405	19	238		1,662	2,820	486	674	-	3,980
Şırnak	287				287	631	-	-	-	631
GAP	6,927	1,063	1,990		9,980	12,840	5,206	2,890	0	20,936
Türkiye	112,037	17,397	30,978	1,688	162,100	143,412	51,167	42,925	0	237,504
GAP/Türkiye %	6,2	6,1	6,4	0,0	6,2	9.0	10.2	6.7	-	8.8

Kaynak: Bölgesel İstatistikler TÜİK, 2019.

(1) "Diğer" grubu altında Belediyelere ait sağlık kurumlarının yatak sayıları kapsamıştır. Ayrıca, Milli Savunma Bakanlığı'na ait hastanelerdeki yatak sayıları da bu gruba dahil edilmiştir.

2019 yılı için GAP bölgesi ve Türkiye yatak sayılarına bakıldığında en yüksek oranın 6,265 ile Gaziantep iline ait olduğu, en düşük oranın ise Kilis ilinde ait olduğu görülmektedir.

Sağlık hizmetlerinin düzeyi, bir bölgenin sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeyi ile doğru orantılıdır. Sağlık personeli sayısındaki artış, bu personelin iş yeri seçimindeki eğilimi genellikle gelişmiş yerleşim merkezlerine doğru olduğu için gelişme anlamına gelmektedir (Çizelge 2.15).

Çizelge 2.15: GAP Bölgesi ve Türkiye Sağlık Personel Sayısı

İller	Sağlık Personeli Sayısı 2007					Sağlık Personeli Sayısı 2019				
	Uzman Hekim	Pratisyen Hekim	Asistan Hekim	Toplam Hekim	Hemşire	Uzman Hekim	Pratisyen Hekim	Asistan Hekim	Toplam Hekim	Hemşire

Adıyaman	192	289		481	520	374	472	85	931	1,368
Batman	235	179		414	458	377	377	4	758	1,290
Diyarbakır	828	631	314	1,773	1,684	1,266	1,038	511	2,815	4,089
Gaziantep	790	633	286	1,709	1,780	1,581	992	397	2,970	4,406
Kilis	44	56		100	88	113	161	3	277	374
Mardin	186	258		444	512	450	617	2	1,069	1,443
Siirt	113	118		231	260	173	255	1	429	671
Şanlıurfa	436	544	150	1,130	1,245	1,089	1,229	200	2,518	3,217
Şırnak	92	174		266	180	208	354	5	567	672
GAP	2,916	2,882	750	6,548	6,727	5,631	5,495	1,208	12,334	17,530
Türkiye	54,439	34,559	19,404	108,402	94,661	85,199	46,843	28,768	160,810	198,103
GAP/Türkiye %	5,36	8,34	3,87	6,04	7,11	6,61	11,73	4,20	7,67	8,85

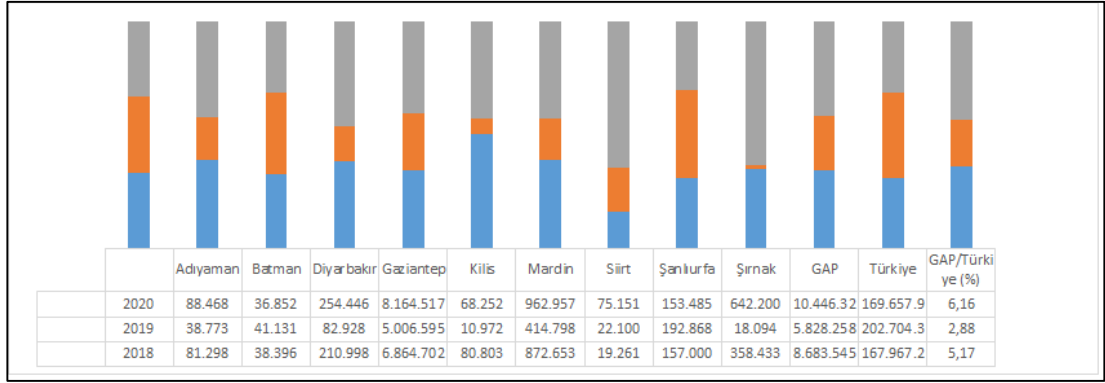
Kaynak: Bölgesel İstatistikler TÜİK, 2019.

Yukarıdaki çizelgede, GAP bölge illerinde ve Türkiye’deki sağlık personeli istatistikleri yer almaktadır. 2007 yılı için uzman hekim sayısının en yüksek olduğu il Diyarbakır iken en az olduğu il Kilis’tir. Bu değerler 2009 yılı için en fazla Gaziantep ilinde, en az ise Kilis’tedir. 2007 yılı için pratisyen hekim sayısının en yüksek olduğu il Gaziantep iken en az olduğu il Kilis’tir. Bu değerler 2009 yılı için en fazla Şanlıurfa ilinde, en az ise Kilis’tedir.

2007 yılı için asistan hekim sayısının en yüksek olduğu il Diyarbakır iken en az olduğu il Şanlıurfa’dadır. Bu değerler 2009 yılı için en fazla Diyarbakır ilinde, en az ise Siirt’tedir. 2007 yılı için toplam hekim sayısının en yüksek olduğu il Diyarbakır iken en az olduğu il Kilis’tir. Bu değerler 2009 yılı için en fazla Şanlıurfa ilinde, en az ise Kilis’tedir.

2.2.1.5. Ekonomik Yapı

Ekonomik yapı; bir bölge, ülke ya da toplumun sosyo-kültürel yapısı ile çok yönlü bir ilişki içerisinde. Çünkü ekonomik yapının bir tarafında maddi unsurlar, diğer tarafında ise sosyal yapının unsurları vardır. Ekonomi, üretim ve kullanım açısından sürekli ilişki içinde olan ve farklı yapısal özelliklere sahip sektörlerden oluşmaktadır (Alfaro vd. 2003: 10). GAP bölgesi özelinde ele alındığında, bölgedeki illerin ithalat ve ihracat değerleri, ekonomik yapının temel göstergeleri olarak görülebilir (Şekil 2.7).

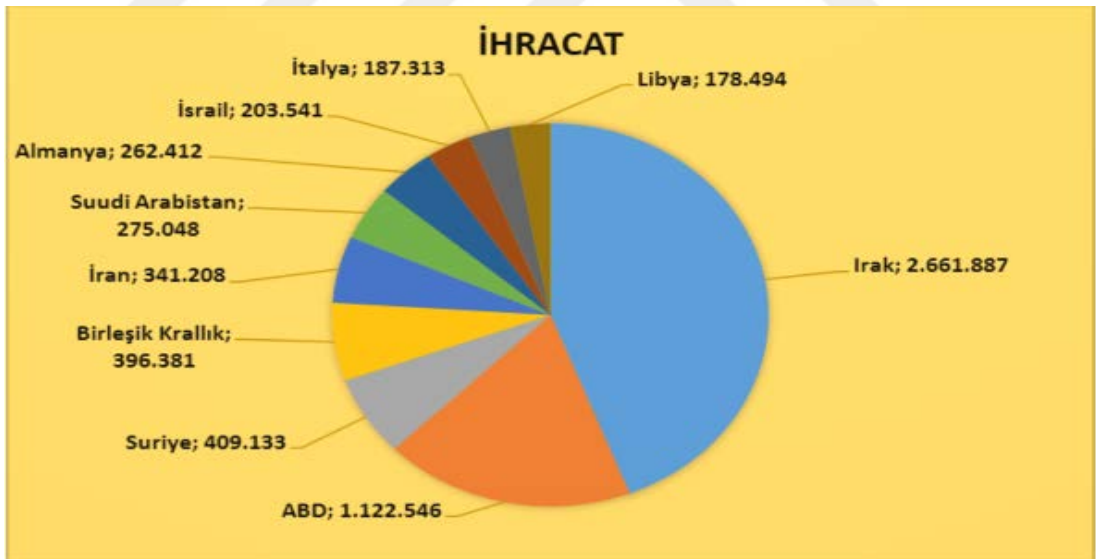

Şekil 2.7: GAP bölgesi il bazında ihracat değerleri

Kaynak: TÜİK, 2020.

Yukarıdaki grafikte, GAP bölgesindeki illerin ihracat oranları yer almaktadır. Buna göre, 2020 yılı için ihracat değerinin en yüksek olduğu ilin Gaziantep ili olduğu görülmektedir.

GAP bölgesinin ülkeler ile olan ihracat oranları aşağıdaki grafikte gösterilmiştir (Şekil 2.8).

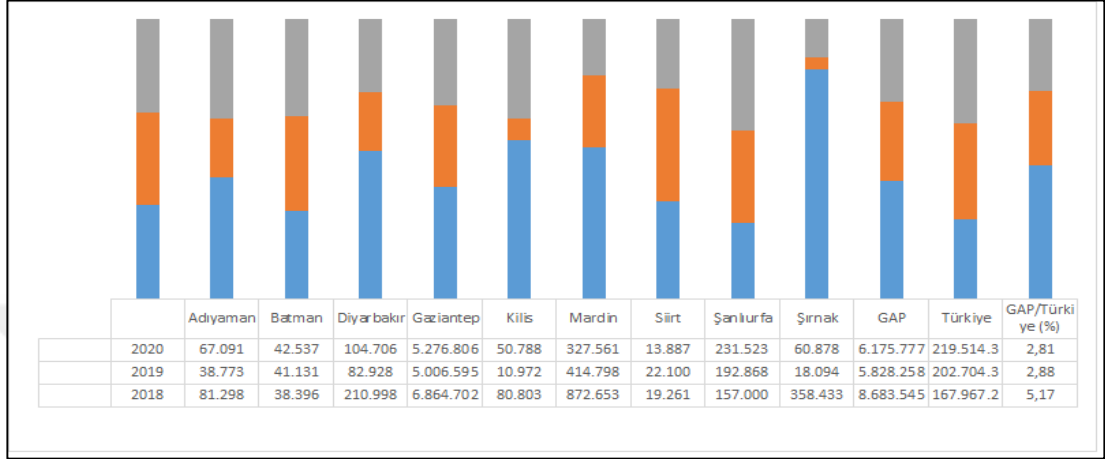
Şekil 2.8: GAP bölgesinin ülkelerle olan ihracat oranları (bin dolar)

Kaynak: TÜİK, 2020.

Güneydoğu Anadolu bölgesi'nde yapılan toplam 10,4 milyar dolar ihracatın yaklaşık 2,7 milyar doları Irak'a yapılmıştır. Bölgenin en az ihracat yaptığı ülkenin ise Libya ve İtalya ile olduğu görülmektedir. Yıl karşılaştırmaları göz önünde

bulundurulduğunda ihracat ve ithalat oranları sürekli artmıştır. Fakat Türkiye içinde düşük oranlardadır ve anlamlı bir orana ulaşmamıştır. İl bazında 2019 yılındaki en fazla oran Gaziantep iline aittir (Şekil 2.9).

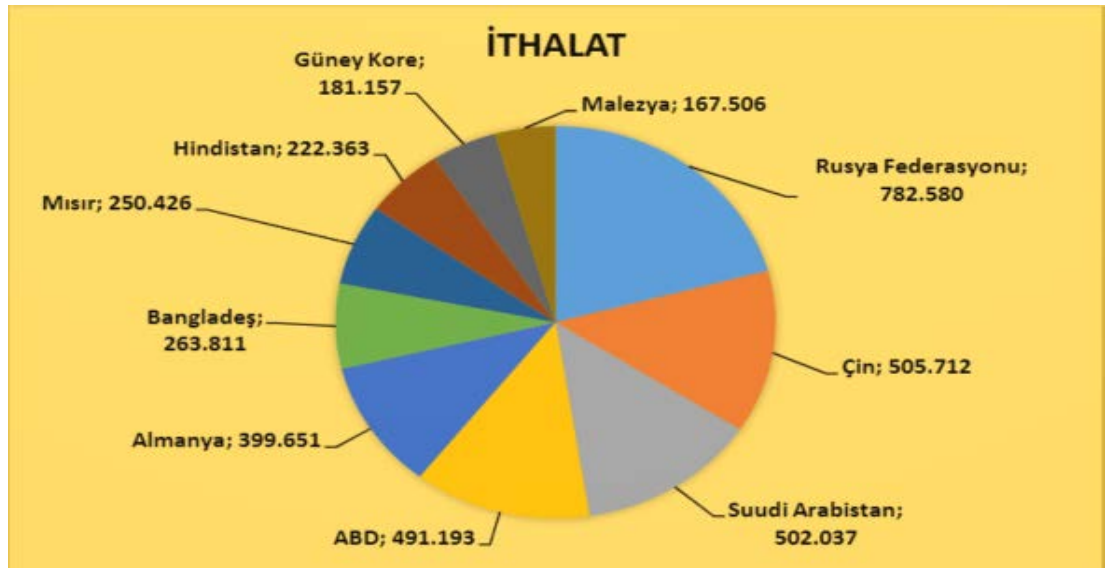
Şekil 2.9: GAP Bölgesi İl Bazında İthalat Değerleri

Kaynak: TÜİK, 2020.

GAP bölgesinin ülkeler ile olan ithalat oranları aşağıdaki grafikte gösterilmiştir (Şekil 2.10).

Şekil 2.10: GAP bölgesinin ülkelerle olan ithalat oranları (bin dolar)

Kaynak: TÜİK, 2020.

Yukarıdaki grafikten de görüldüğü üzere, 2020 yılı için GAP bölgesi 6,2 milyar dolarlık ithalatın büyük çoğunluğunu Rusya ile (%21’lik düzeyde) yapmaktadır. En az ithalat yapılan ülkenin ise Malezya ile olduğu görülmektedir.

Ekonomik faaliyetler tarım, sanayi ve hizmetler olmak üzere üç alt sektörde incelenmektedir. Tarımsal faaliyetler arasında tarım ve hayvancılık, ormancılık ve balıkçılık yer almaktadır. Sanayi sektörü ise imalat sanayi, madencilik ve elektrik, gaz ve su ile ilgili sanayileri kapsamaktadır. Hizmet sektörü ise inşaat, ticaret, otel ve restoran hizmetleri, ulaşım ve iletişim, finans kurumları, ticaret, konut sahipliği ve devlet hizmetlerinden oluşmaktadır. Aşağıdaki çizelgede belirtilen alanlardaki değişim yüzdesel olarak sunulmuştur (Çizelge 2.16).

Çizelge 2.16: Tarım, sanayi ve hizmet sektörünün değişim oranları

SEKTÖRLER	1985 Yılı	2005 Yılı
Tarım	40 %	23 %
Sanayi	16 %	24 %
Hizmetler	44 %	53 %

Kaynak: GAP Bölge İdare Kalkınması, 2022

Yukarıdaki çizelgeye bakıldığında, tarım sektörünün %40’tan %23’e düştüğü görülmektedir. Sanayi sektörü ise %16’dan %24’e yükselmiş iken hizmet sektörü %44’den %53’e yükselmiştir.

2.2.1.6. Tarım

Tarım sektörü, yerleşik yaşamla birlikte hareket eden ve bir ülkenin ekonomik yapısı hakkında bilgi veren sektörlerden biridir. Tarım, kırsal topluluklarda oynadığı önemli rolü ve kaynaklarını harekete geçirerek ülke ekonomisi için son derece önemli olan bir sektördür. Bu nedenle tarım sektörü özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için önemli bir gelir kaynağıdır (Andrei ve Gheorghe, 2014: 45).

GAP’ta temel ekonomik faaliyet tarım olduğundan ve GAP projesinin amaçlarından biri de tarımsal kalkınma olduğundan, tarım sektörünün değerlendirilmesi çok önemlidir. Sulama projeleri sonrası tarım arazilerindeki artış, ürün tasarımı ve tarımsal üretimdeki değişim, verim ve verim, gelişimi analiz etmek

için seçilmiş bazı değişkenlerdir. Tarım teknolojisindeki değişim, Bölge'deki yeni koşulları anlamak için değerlendirilen bir diğer değişkendir. GAP ekonomisi tarıma dayalı bir ekonomidir ve temel kuruluş amacı bölgenin doğal kaynaklarını verimli kullanmak, kırsal kesimin gelir düzeyinin yükseltmek, bölgedeki sanayi kuruluşlarına girdi sağlamak; bölgede dışa göçü en aza indirecek istihdam olanakları yaratmak ve ihracata yönelik üretimi teşvik etmektir (GAP Bölge Kalkınma İdaresi

Başkanlığı, 2020).

	2021					2020				
		Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı		Sebze bahçel eri alanı	Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı		Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı		Sebze bahçel eri alanı	Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı
	Toplam alan	Ekilen alan	Nadas			Toplam alan	Ekilen alan	Nadas		
Güneydoğu	29 119 198	20 552 328	1 693 861	627 089	6 245 895	29 017 466	20 456 655	1 789 966	616 749	6 154 071
Gaziantep	3 466 184	1 150 447	9 612	121 313	2 184 812	6 883 789	336 050	62 097	226 903	3 258 739
Adıyaman	2 336 012	1 700 626	14 882	49 608	570 896	3 488 710	1 197 278	7 612	119 033	2 164 787
Kilis	1 017 790	386 297	34 711	53 615	543 167	2 374 389	1 760 001	14 414	58 688	541 286
Şanlıurfa	10 445 551	7 259 189	1 389 027	116 192	1 681 118	1 020 690	378 771	40 071	49 182	552 666
Diyarbakır	5 735 761	5 307 395	82 425	126 419	219 522	16 046 921	12 379 573	1 556 033	239 926	1 871 364
Mardin	3 174 625	2 562 890	57 990	108 655	445 090	10 496 678	7 238 866	1 486 463	118 224	1 653 100
Batman	924 957	721 354	1 743	27 833	174 027	5 550 243	5 140 707	69 570	121 702	218 264
Şırnak	1 065 015	900 821	101 906	12 634	49 654	6 086 756	4 741 032	171 836	149 920	1 023 968
Siirt	953 303	563 309	1 565	10 820	377 609	3 140 280	2 538 950	56 915	95 324	449 091

Çizelge 2.17: GAP bölgesinde yer alan illerin tarımsal istatistikleri

Kaynak: TÜİK, 2019

GAP Bölgesi'nin toplam arazi varlığının %43,6'sı bitkisel üretimde, %29,4'ü çayır-mera, %19,2'si ise orman-fundalık arazisidir. Ülkemizde işletme büyüklüğü 61 dekar iken GAP Bölgesi için bu oran 104,8 dekadır. Bölgenin sulanabilir arazisi Türkiye'nin %20'sini kapsamaktadır. Bölgede 2020 yılında gerçekleşen ürün deseninde sulu tarım alanlarında başat ürün pamuktur (GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 2020).

GAP Bölge illeri, su ürünleri açısından yüksek bir potansiyele sahiptir. 2000 yılı itibariyle, 136 bin ha'lık baraj göl alanı oluşmuş, bu yılda toplam 1,9 bin ton balık üretilmiştir. Bu üretimin 1,5 bin tonu avcılık, 0,4 bin tonu yetiştiricilikten üretilmiştir. Avcılık ve yetiştiricilikten 2007 yılında toplam 3,4 bin ton balık üretilmiş iken 2020 yılında toplam 13 bin ton balık üretilmiştir. GAP Bölgesi'nde yapılan yetiştiriciliğin Türkiye içerisindeki payı %1,5'ten %3,1'ye çıkmıştır.

GAP Bölgesinde yer alan illerin çeşitli alanlardaki tarımsal verileri aşağıdaki çizelgede sunulmuştur (Çizelge 2.17).

Yukarıdaki çizelgeden de görüldüğü üzere, tahıl ve diğer bitkisel ürün ekilen alanlar 2020 yılında en yüksek Diyarbakır'da iken en az Siirt'tedir. Sebze bahçeleri alanı 2020 yılı için en fazla Diyarbakır iken en az Adıyaman'dadır. Meyve, içecek ve baharat bitkileri alanı en fazla Gaziantep ilinde iken en az Batman ilindedir.

Tahıl ve diğer bitkisel ürün ekilen alanlar 2021 yılında en yüksek Şanlıurfa'da iken en az Kilis'tedir. Sebze bahçeleri alanı 2021 yılı için en fazla Diyarbakır iken en az Siirt'tedir. Meyve, içecek ve baharat bitkileri alanı en fazla Gaziantep ilinde iken en az Şırnak ilindedir.

Gaziantep ili bağlamında verilere bakıldığında, ekilen alan 2020 yılında 3 336 050 iken bu sayı 2021 yılında 1 150 447 dekara düşmüştür. Nadas alanları 62 097'den 9 612'ye düşmüştür. Sebze bahçeleri alanı 2020 yılında 226 903 iken 2021 yılında 121

313'e düşmüştür. Meyveler, içecek ve baharat bitkiler alanı 2020 yılında 3 258 739 iken 2021 yılında 2 184 812dekara düşmüştür.

Çizelge 2.18: GAP Bölgesinde Yer Alan İllerin Hayvancılık İstatistikleri

	2019				2008			
İller	Büyükbaş Hayvan Sayısı	Küçükbaş Hayvan Sayısı	Avcılık (Ton)	Yetiştiricilik (Ton)	Büyükbaş Hayvan Sayısı	Küçükbaş Hayvan Sayısı	Avcılık (Ton)	Yetiştiricilik (Ton)
Adıyaman	147.606	369,938	230	123	72,934	370,185	821	86
Batman	112.669	798,578	9		70,792	214,758		
Diyarbakır	663,843	1.923,606	48	168	251,154	967,864	6	80
Gaziantep	227,568	652,832	56	4,477	48,894	492,136	175	388
Kilis	12,986	219,606	3		4,155	131,227		
Mardin	123,370	982,800	2	193	56,172	489,686	1	512
Siirt	40,463	1.048,057	4	159	25,203	349,553		26
Şanlıurfa	324,457	2.215,725	462	5,025	127,321	1558,820	268	513
Şırnak	92,657	1.196,936		25	28,461	283,648		

Kaynak: TÜİK, 2019

Adıyaman'da hayvan yetiştiriciliği 2008 yılında 86 iken 2019 yılında 123 ton olmuştur. Bu değer Diyarbakır için 2019 yılında 168, Gaziantep için 4,477, Mardin için 193, Siirt için 159, Şanlıurfa için 5,025 ve son olarak Şırnak için 25 tondur. Nadas alanlarının ise en yüksek Şanlıurfa, en az Batman ilinde; büyükbaş hayvan sayısı en çok Diyarbakır'da iken en az Kilis ilindedir. Hayvancılık istatistiklerine Gaziantep ili

özelinde bakıldığında 2008 yılında 48,894 olan büyükbaş hayvan sayısı 2019 yılında 227,568 olmuştur. Küçükbaş hayvan sayısı 2008 yılında 492,136 iken 2019 yılında 652,832 olmuştur. Buna göre ilin büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısında artış olduğu ifade edilebilir. Avcılık 2008 yılında 175 iken 2019 yılında 56'ya düşmüştür. Son olarak, yetiştiricilik 2008 yılında 388 iken 2019 yılında 4,477 olmuştur. Bu durum, ildeki tarım alanlarının genişlemesi ve buna bağlı olarak tarımsal faaliyetlerin artmasıyla açıklanabilir.

2.2.1.7. Hizmet

Hizmet sektörünün tanımı konusunda uluslararası düzeyde kabul görmüş bir fikir birliği bulunmamaktadır. Hizmet faaliyetlerinin heterojen olması bunun temel nedenidir. Hizmet sektörü, birçok iş kolunun yanı sıra tüm iş sektörlerinin yarısından fazlasını kapsayan ve bu anlamda oldukça geniş bir yelpazesi olan bir alandır. Hastanelere, okullara, gıda işletmelerine, ulaşım şirketlerine, otellere ve şirketlere kadar hemen her hizmet bu sektör içerisinde yer almaktadır. Bu şirketler yapmış oldukları hizmetlerin üretiminden dolayı hizmet şirketleri konumundadır ve tüm bu şirketlerin oluşturduğu sektöre hizmet sektörü denilmektedir. Hizmet sektöründe satın alınan bir ürün veya sistem, sistemin kendisi değil, gerçekleştirdiği işlemdir (Aslan, 1998: 68).

2.2.1.8. Sanayi

Sanayi, hammaddelerin işlenmesine ve değerlendirilmesine izin veren tüm süreç ve araçları ifade etmektedir. Sanayi sektörü imalat, gıda, tekstil ve deri, madencilik, makine ve kimya, orman ürünleri ve çimento ve cam seramik gibi alt sektörlerden meydana gelmektedir (Akın, 2012: 17; Bayar ve Tokpunar, 2014: 69; Koç ve diğerleri, 2016: 43).

Sanayileşme günümüz toplumları için en önemli hedeflerden biridir. Çünkü sanayileşme ile birlikte toplumsal refah da artmaktadır. Bu anlamda sanayileşme kırsal yaşam toplumunun modern bir topluma dönüşmesidir. Endüstriyel faaliyetler sosyal hayatı ve ekonomik yapıyı da etkiler. Sanayinin gelişiminin tarım, eğitim ve altyapı gibi diğer sektörler üzerinde olumlu etkileri vardır. Sanayi sektörünün değerlendirilmesinde, Bölge'de en baskın sanayi olduğu için ağırlıklı olarak imalat

sanayi analiz edilmektedir. Organize sanayi bölgelerinin sayısı, küçük sanayi bölgeleri, sanayi faaliyetlerinden elde edilen katma değer, istihdam yaratma ve sanayi faaliyetlerinin diğer sektörlere etkileri sanayi analizinde ele alınan temel unsurlardır (Koç, vd., 2016: 43).

GAP'ta tarımsal üretimin artması, bölgede sanayinin canlanmasına yol açmıştır. Tarım başta olmak üzere geliştirilecek diğer sektörlerde gerekli altyapı yatırımlarına devam edilmektedir. Organize Sanayi Bölgesi (OSB) kurmanın temel amaçları; şehir planlama gelişiminin teşvik edilmesi, sanayinin az gelişmiş alanlara doğru genişletilmesi, tarım arazilerinin sanayide kullanımının düzenlenmesi, endüstriler arası ilişkilerin geliştirilmesine yardımcı olunması, sağlıklı, ekonomik, güvenilir altyapı ve ortak sosyal tesisler ve çevre kirliliğini önlemek için ortak arıtma tesisleri kullanmaktır. 2018 yılı sonu itibarıyla GAP bölgesinde 18 adet OSB tamamlanmıştır. Tamamlanan sanayi bölgelerinde 2.082 firma üretime geçmiş ve 174.170 kişiye istihdam olanağı sağlanmıştır. 2018 yılı sonu itibarıyla GAP bölgesinde 38 adet küçük sanayi sitesi (KSS) inşa edilmiştir. KSS'lerde 9.693 adet işyeri olup bunlardan 9.626'sı doludur (www.gap.gov.tr).

Güneydoğu Anadolu Projesi'nin hayata geçirilmesi ile Gaziantep ilinin sanayisinde meydana gelen değişim, aşağıdaki gibidir:

- 1989 yılı toplam ihracat 116 milyon dolar iken ihracat yapılan ülke sayısı 61'dir.
- 1993 yılında İSO 500'de Gaziantep'ten 2 firma yer alır. 2010 yılında ise İSO Birinci 500'e 16, İSO İkinci 500'e ise 20 firma girmiştir.
- 1997 yılına İSO Birinci 500'e 9, İSO İkinci 500'e ise 8 firma girmiştir.
- 2004 yılında 1 milyar 394 milyon dolarlık ihracat yapılmıştır.
- 2010 yılındaki ihracat tutarı 3 milyar 593 milyon dolar, ülke sayısı ise 163'e çıkmıştır.
- 2012 yılındaki ihracat tutarı 5 milyar 873 milyon dolara; 2017 yılında 177 ülkeye yapılan ihracat tutarı 6 milyar 552 milyon dolara ulaşmıştır. 2018 yılında ise bu rakam 7 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır.

- 2017 yılı için Türkiye’deki 500 Büyük Sanayi Kuruluşundan ilk 500 arasında 24 tane firma yer almıştır. İkinci 500’de ise 33 firma yer almıştır. 2019 yılı için ilk 500’e giren firma sayısı 26, ikinci 500’e giren firma sayısı ise 35’dir.

- 2017 yılında Türkiye’nin İlk 1000 İhracatçı Firması içerisinde Gaziantep ilinden 68 firma yer almıştır. 2019 yılı için listede 70 Gaziantep firması yer almıştır (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019).

Görüldüğü üzere, GAP’ın uygulamaya geçmesiyle Gaziantep ilinde sanayi açısından gelişim kaydedilmiştir.

2.3. Güneydoğu Anadolu Projesi

2.3.1. GAP’ın Amaçları

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Türkiye'nin az gelişmiş bölgelerinden biri olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki dokuz ili kapsayan çok sektörlü, entegre bir bölgesel kalkınma projesidir. Bütünleşik bir proje olarak tanımlanan proje, Bölge’de sadece ekonomik kalkınmayı değil, aynı zamanda kültürel ve sosyal kalkınmayı da hedeflemektedir. Hedefe ulaşmak için tarım, sanayi, eğitim, sağlık, altyapı, kültür, turizm ve diğer sosyal ve kültürel faaliyetler olmak üzere birçok farklı konuya yönelik yatırımlar ve faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Projenin ana hedefi bölgesel farklılıkları ortadan kaldırmaktır.

Projenin genel amacı verimli ve sürdürülebilir yatırımlar sağlayarak nüfusun yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, çevrenin ve doğal kaynakların korunmasıdır. Projenin genel amacını karşılamaya yönelik ana bileşenlerinden biri “Atatürk Barajı”dır. Bu baraj ile sağlanan kaynak tasarrufu ve barajdan elde edilen karlar, projenin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Bu kapsamda projenin amacı şu şekilde dört alt kategoriye ayrılabilir:

- Tarımsal kalkınma
- Endüstriyel kalkınma
- Enerji sektöründe gelişme
- Toplumsal kalkınma

Tarımsal kalkınma ile tarımsal verimliliği artırarak kırsal alanlarda ekonomik kalkınma; tarımsal sanayilere yeterli girdi sağlanması; istihdam olanaklarını artırarak ve ihraç edilebilir mal üretimine katkıda bulunarak bölgedeki kırsal göç eğilimlerini en aza indirmek amaçlanmaktadır (GAP İdaresi, 2003).

Enerjide kalkınma ile gap projesi kapsamında yapılacak barajlar ve hidroelektrik santralleri ile sadece bölgeye değil, tüm ülkenin kullanabileceği yoğunlukta enerji üretmek amaçlanmaktadır (gap idaresi, 2003) (Çizelge 2.19).

Çizelge 2.19: Enerji Üretiminde GAP - Türkiye Karşılaştırması (Milyar kWh)

	TÜRKİYE	GAP	
Yıllar	Hidrolik	Hidrolik	Hidrolik (%)
1995	35.5	16.1	45,4
1996	40.5	19.3	47,8
1997	39.8	19.4	48,8
1998	42.2	19.8	
1999	34.7	14.8	42,6
2000	30.9	12.6	40,6
2001	24.0	11.5	47,9
2002	33.7	12.4	36,9
2003	35.3	14.9	42,2
2004	46.1	21.4	
2005	39.6	18.7	47,2
2006	44.2	21.5	48,6
2007	35.9	18.5	51,5
2008	33.3	15.9	47,8
2009	36.0	11.7	
2010	51.8	17.9	34,5
2011	52.3	18.4	35,1
2012	57.9	20.4	35,3
2013	59.4	18.8	31,7
2014	40.6	12.6	30,9
2015	67.1	14.6	21,8
2016	67.2	16.5	24,6
2017	58.2	13.9	23,9
2018	59.9	11.3	18,9
2019	88.9	22.8	25,7
2020	78.1	22.8	29,2

Kaynak: GAP İdaresi, 2003

Endüstriyel kalkınma hedefi ile bir yandan bölgesel ekonomik kalkınmanın itici gücü olarak, diğer yandan eğitim/öğretim ve teknolojik değişim için talep yaratarak bölgenin imajını ve halkının motivasyonunu ve refahını teşvik etmek; iyi ücretli istihdam olanaklarını artırarak bölgesel gelişmişlik farklılıklarının giderilmesine katkıda bulunmak ve ihracatın teşviki, döviz kazancı ve tasarruf gibi ulusal hedeflere katkıda bulunmak amaçlanmaktadır (GAP İdaresi, 2003).

Toplumsal kalkınma ile tarımsal gelişmeye paralel olarak bireylerin artan gelir düzeyleri ile üretim ve tüketim ilişkilerinde değişimler yaşanması, bu değişimin toplumsal ilişkilere ve yaşam biçimlerine yansımaları amaçlanmaktadır (GAP İdaresi, 2003).

2.3.2. Gaziantep'in Tarihi ve Coğrafik Yapısı

Anadolu'nun ilk yerleşim merkezlerinden biri olan Gaziantep Akdeniz Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin birleştiği noktada yer almaktadır. Birçok ticari yolun kesiştiği kavşakta yer alması, kentin binlerce yıldır insan topluluklarının uğrak ve yerleşme yeri olmasını sağlamıştır. Gaziantep'te ilk yerleşim yeri olan Dülük'te bulunan çakmak taşından yapılan aletler M.Ö. 40.000 yılına kadar tarihlenmektedir. Gaziantep 1516 yılında Osmanlı İmparatorluğunun egemenliği altına girmiştir (Güneydoğu Anadolu Rehberi, 2007). Gaziantep'in tarih devirleri Kalkolitik, Paleolitik, Neolitik dönemler, Tunç Çağı, Hitit, Med, Asur, Pers, İskender, Selekoslar, Roma ve Bizans, İslam-Arap ve İslam-Türk devirleri olarak sıralanabilir (TUİK, 2013).

Gaziantep 6222 km²'lik alanıyla Türkiye topraklarının yaklaşık olarak %1'lik bölümünü kapsamaktadır. Doğusunda Şanlıurfa, batısında Osmaniye ve Hatay, kuzeyinde Kahramanmaraş, güneyinde Suriye, kuzeydoğusunda Adıyaman ve güneybatısında Kilis illeri bulunmaktadır. (CSB, 2010). Gaziantep rakımı 855m'dir. Kentin özellikle güney kesimleri dağlık ve engebelidir. Güneyde yer alan Amanos Dağları 1527 m'ye kadar yükselmektedir. Diğer dağlar Amanos Dağlarına paralel olarak ilerleyip Kahramanmaraş ve Adıyaman sınırı boyunca doğuda Fırat Nehri'ne kadar uzanmaktadır. İl topraklarını Akdeniz'den ayıran Amanos Dağları, batıda Adana'yla, Fırat Irmağı da doğuda Şanlı Urfa'yla ilin arasında ki doğal sınırı çizer.

İslâhiye, Barak, Tilbaşar Araban ve Yavuzeli ovaları Gaziantep'in önemli bir kısmını kaplar (Türkiye İstatistik Kurumu, 2013).

2.3.3.Gaziantep'in Nüfusu ve Ekonomik Yapısı

İlin merkezi Gaziantep kenti, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin birinci, Türkiye'nin altıncı büyük kentidir. Gaziantep, nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu illerimizdendir. Kentleşme oranı yüksektir, halkın %70'ten çoğu kentlerde yaşar. Nüfus artış oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir (4437). 1990 sayımının sonuçlarından sonra Gaziantep, ülkemizde nüfusu 1 milyonu aşan 15 ilden, nüfus yoğunluğu 100'ü aşan 14ilden biridir. Nüfus büyüklüğü bakımından 10. Sırayı, nüfus yoğunluğu bakımından da 6.Sırayı alır. İlin bütünü için 149 olan nüfus yoğunluğu Gaziantep Büyükşehir Belediyesi içine alınan Şahinbey ve Şehitkâmil ilçelerinde 300'ü de aşmakta, buna karşılık Yavuzeli ilçesinde 52'ye düşmektedir (BLS, 1986).

Gaziantep ilinde ekonomi, tarıma dayalıdır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi içinde bağların ve zeytinliklerin en yaygın olduğu ildir. Türkiye antepfıstığı üretiminin üçte biri Gaziantep ilinde gerçekleşir. Hayvancılık tarıma göre geri durumdadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi içinde sanayiin içinde en çok gelişmiş olduğu ildir (BLS, 1986).

Tahıl üretiminde ilk sırayı buğday, arpa ve mercimek; sanayi bitkilerinden çığit, şekerpancarı alır. Gaziantep'te ırmak boyu uzanan verimli tarım alanlarında sebzeçilik oldukça gelişmiş durumdadır. Sebzeçiliğin yanı sıra meyvecilik ve bağcılık da önemlidir (İİTA,2014).

Çayır ve otlaklık alanların azlığı, arazinin genelde çalılık, kayalıkla kaplı oluşu nedeniyle, büyükbaş hayvancılıktan çok küçükbaş hayvancılık yaygındır. Arıcılık ve kümes hayvancılığı da oldukça gelişmiştir. İl, yeraltı kaynakları açısından zengindir. Sanayi ve ticaret bakımından da gelişmiş iller arasında yer alır. Çimento, iplik, dokuma, deri, kundura, yağ, sabun, ağaç işleme, makine, içki önde gelen sanayi etkinliklerindendir. Çimento sanayii 1955'te kurulmuştur. Antepfıstığı üretimi, tatlıcılık, şarapçılık önemli gelir kaynaklarıdır. Sanayi etkinliklerinin büyük bir kesimi özel girişimcilerin elindedir. Gaziantep, Anadolu ile Mezopotamya arasında bir geçiş alanında yer aldığından Türkiye'nin öteki merkezlerine ve Suriye'ye önemli kara ve demiryollarıyla bağlıdır (İİTA, 2014).

2.3.4.Gaziantep’in Kültürel Yapısı

Gaziantep kültürü binlerce yılın birikimiyle harmanlanarak günümüze ulaşmıştır (Barlas, 2006). Binlerce yıllık kültürüyle dünyanın en eski kentlerinden biri olan Gaziantep, farklı medeniyetlerden günümüze ulaşabilen çarpıcı tarihi eserler ve yerleşimler ile çevrilidir. Bu binlerce yıllık kültür Dülük, Karkamış, Sakçagözü, Yesemek, Zeugma (Belkıs) ve Zincirli gibi yerleşim yerlerinde inşa edilmiş ve günümüze kadar aktarılmıştır (Kopar, 2015). Yerleşim yeri, Mezopotamya’dan Anadolu’ya geçiş yolları ve bereketli topraklar üzerinde bulunduğu için tarih öncesi devirlerden günümüze kadar çok yerleşime sahne olan kent ( orbacı, 2015), eski çağlardan beri önemli bir kültür ve sanat merkezi olmuştur. Bölgedeki zengin birikim, sözlü kültürü içine t rk , koşma, destan, atasözleri gibi kültürlerin (Yıldırım, 2015) ve görsel kültürün sınırları içerisini giren bakırcılık, yemenicilik, kutnuculuk, aşap ılık gibi zanaatların gelişmesini sağlamıştır.

Gaziantep’in ipek yolu üzerinde yer alması kentin sadece ticari olarak gelişmesini sağlamamış, aynı zamanda önemli ilimlerin tahsil edildiği bir kent olarak da tarihteki yerini almasını sağlamıştır. Kentin bu özelliğinden dolayı kent “Küçük Buhara” diye anılmıştır. Küçük Buhara’da ilim tahsili için birçok medrese açılmış ve bu medreselerde çeşitli ilimler tahsil edilmiştir. Verilen ilmin oluşturduğu kültürle kent, sanat arlar, tüccarlar ve ziraatçılar diyarı haline gelmiştir (Kopar, 2015).

Kent sahip olduğu dokusuyla binlerce yılın birikimini kendi kodlarında barındırarak gelecek nesillere bu kültürel birikimi aktarmaktadır “Bu şehri anlatmaya ne dil yeter ne de kalem yeter.” diyen Evliya Çelebi, Gaziantep’i dünyanın gözbebeği şehir (şehri Ayıntab-ı Cihan) olarak 355 yıl önce seyahatnamesinde tanıtarak (Babat, 2015) kültürel olarak çok büyük birikimlere sahip olduğuna vurgu yapmıştır. Bu bağlamda “dünya arkeolojisi ve tarihine ışık tutacak bilgi ve taşınmaz kültür varlıkları bakımından oldukça zengin olan kent, birçok medeniyetin kültürel eserlerini bir arada barındıran önemli bir tarihsel odaktır” (Anonim, 2008).

2.3.2. GAP’ın Kalkınma Aşamaları

2.3.2.1. GAP Su Kaynakları Geliştirme Programı

Fırat havzası ve Dicle havzası projeleri olmak üzere iki gruptan oluşan “GAP Su Kaynaklarını Geliştirme Programı” çerçevesinde 19 hidroelektrik santrali ve 22 baraj inşası planlanmıştır. Bu hedeflere ulaşılması ile yılda 27 milyar kilovatsaat elektrik enerjisi üretilmesi ve 1,822 bin hektar alanın sulanması öngörülmüştür. Bunun yanı sıra bireysel projeler kapsamında 1 adet HES inşaatı ve 7 adet baraj yapımı da yer almaktadır (GAP’ta Son Durum, 2012).

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), bölge halkının gelir düzeyini ve yaşam kalitesini artırmayı, bölgesel farklılıkları ortadan kaldırmayı, ülkenin ekonomik kalkınma ve sosyal istikrar hedeflerine katkıda bulunmayı amaçlayan uluslararası üne sahip bir markadır. GAP, bir bölgesel kalkınma projesidir. Proje ile 2019 yılı itibarıyla 14 hidroelektrik santrali kuruldu, enerji yatırımlarında %91,2’lik oranda fiziki gerçekleşme sağlandı. Bunun yanında, 2019 yılı sonuna kadar 473,3 milyar kilovar-saat elektrik enerjisi üretilmiştir. Proje kapsamında bugüne kadar toplam 19 baraj tamamlandı. 2019 yılı sonunda 571.591 hektar sulanan alan açılmış, programın sulama hedefi %54 oranında tamamlanmıştır. 2019 yılı itibarıyla 130.597 hektar araziye sulayacak şebekenin inşaatı devam etmektedir. Bölgenin işgücüne katılma oranı 2007’de %34, 2019’da %46,1, istihdam oranı 2007’de %28,3 ve 2019’da %35,7 oldu. Son yıllarda GAP Bölgesi’nin ihracat düzeyi önemli ölçüde artarak 2007 yılında 3,3 milyar ABD doları ihracat değeri ile 2019 yılında 9,2 milyar ABD dolarına yükselmiş; bölgeden yapılan ihracatın ülke ihracatındaki payı 3,1 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Bölgedeki eğitimin tüm seviyelerine katılım, derslik başına düşen öğrenci sayısında hafif bir artış yaşanmıştır. Türkiye’de 2007-2008 öğretim yılında derslik başına düşen ilköğretim öğrenci sayısı 33 iken, 2018-2019 eğitim öğretim yılında 24’e düşmüştür. 2007 yılında toplam 9.980 yatak ve 96 hastane bulunurken, 2018 yılında 20.541 yataklı hastane sayısı 130’a yükselmiştir. Bu yıllar itibarıyla ülke genelinde hastane sayısı %20,3, artarken yatak sayısı %52,5 artmıştır (GAP’ta Son Durum 2020).

2.3.2.2. GAP Master Planı

1989-2005 yıllarını kapsayan GAP Master Planı, Türkiye’de dengeli bir büyüme sağlamak için bölgesel farklılıkları azaltmayı hedefleyen ulusal bir politikanın parçası olarak hazırlanmıştır. GAP Bölgesi’nde yapılacak tüm yatırımların uzun vadeli

kapsamlı bir bölge planına oturtulmasının verimliliği artıracak ve ilgili kamu kurumları arasında koordinasyonun sağlanacağı varsayılmıştır. GAP Master Planı'nın temel amaçları, yerel halkın gelir düzeyinin ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması, tarımsal verimliliğin ve istihdam olanaklarının artırılması ve ulusal düzeyde ekonomik kalkınmanın istikrara kavuşturulmasıdır. Bu hedefler doğrultusunda gerekli olan plan, proje ve programlar geliştirilerek bir yol haritası oluşturulmuştur (GAP Master Planı, 1989).

Bölgesel kalkınmanın çerçevesini çizen GAP Master Planı, mali ve teknik kapasiteleri de dikkate alarak su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesini hedeflemiştir. Bu değişimin ekonomik ve sosyal eğilimleri kalkınmaya, yaratılacak istihdama, çektiği nüfusun büyüklüğüne ve bu nüfusun şehirler ve kırsal alanlar açısından olası dağılımına yol açmıştır. Master Planı sağlık ve eğitim hizmetleri ile makro düzeyde kentsel altyapı ve konut gereksinimlerini belirlemiş ve yıllara göre gereken finansmanı ortaya çıkarmıştır (GAP Master Planı, 1989).

Master Planı'nda bölgedeki yüksek tarım potansiyeli nedeniyle daha fazla katma değer sağlamak için tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesine yönelik adımlar atılması gerektiği ortaya konmuştur. Bölgesel kalkınmanın başarısının yanı sıra yeni finansman ve teknik kapasitelerin geliştirilmesi ile toprak ve su kaynaklarının etkin ve verimli kullanımını sağlayacak stratejiler de belirlenmiştir. Bu bütünsel proje ile tarım ve endüstriyel kalkınma, kırsal ve kentsel altyapı iyileştirme, ulaşım, eğitim ve sağlık ile ilgili gelişmeler, baraj, hidroelektrik santrali ve sulama tesislerinin yapımına paralel olarak birbiriyle bağlantılı bir dizi proje de ele alınmıştır (Yıldız, 2009: 30).

Master Plan'ın hazırlandığı dönemde bölgenin ekonomik yapısı çok zayıftır. 1987 yılında GAP Bölgesi'nde kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla Türkiye ortalamasının sadece %38'i kadardır (UPL, 2003). Tarım, kuru tarım ve hayvancılığa dayanmakla birlikte, tarımdaki düşük mekanizasyon seviyesi, sırayla düşük üretim seviyelerine yol açmıştır. Çok sayıda topraksız çiftçinin bulunduğu bölgede imalat sanayii de yeterince gelişmemiştir. 1987 yılında bölgenin sanayi üretiminin ülkenin toplam üretimi içindeki oranı sadece %2'dir (UPL, 2003). Bu faktörlerin birleşimi, bölgede düşük sermaye birikimine, daha az istihdam olanaklarına ve düşük gelir seviyelerine yol açmıştır. Bu zayıf ekonomik yapı, GAP Bölgesi'nin bir diğer önemli

sorununu olan göçü de beraberinde getirmiştir. Bölgenin az gelişmişliği sadece ekonomik yönden değil, sosyal yönden de olmuştur.

GAP bölgesinde yer alan illerdeki zayıf ekonomik yapı ayrıca okuryazarlık düzeyi özellikle kadınlar arasında ülke ortalamasının altında kalmıştır. 1990 yılında bölgede kadınlar arasında okuryazarlık oranı %71,95 iken, bu oran %44,77'dir (UPL, 2003).

Bu sorunları yaşayan 1989 Master Planı, ulusal politikaya uygun olarak dört hedef geliştirmiştir. Bunlar (DPT, 1989);

- Bölgenin ekonomik yapısını güçlendirerek gelir düzeylerini yükseltmek ve diğer bölgelerle olan gelişmişlik farkını azaltmak.
- Kırsal alanlarda istihdam olanaklarını ve verimliliği artırmak.
- Daha büyük bölgesel kent merkezlerinin kapasitelerini artırmak.
- Bölgeyi hem ekonomik hem de sosyal açıdan geliştirerek ulusal politikaların gerçekleştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

Planın bu genel hedefleri doğrultusunda sektörel bazda stratejilere yer verilmiştir. Sektörel olanlar dışında, planın hedeflerine ulaşmak için aşağıdaki gibi dört ana strateji geliştirilmiştir (DPT, 1989):

- Sulu tarım, endüstriyel kalkınma ve kentsel kullanım için su kaynaklarının geliştirilmesi ve yönetimi.
- Özellikle sulama projelerinin hayata geçirilmesinden sonra tarımsal ürünlerin çeşitlendirilerek arazi kaynaklarının daha iyi kullanılması.
- Bölgenin tarım ürünlerine ve diğer kaynaklara dayalı sanayilerinin desteklenmesi.
- Kentsel altyapıyı ve sosyal hizmetleri geliştirerek bölge halkının ihtiyaçlarını karşılamak için nitelikli kamu personelinin bölgede bulundurulması.

GAP Master Planı ile bu çalışmaların istikrarlı bir şekilde yürütülmesini sağlayacak çok çeşitli bölgesel kalkınma planları bulunduğundan kamu kurumları arasında koordinasyon ve bütünleşmeye yönelik adımlar atılmıştır. Temel amaç, geniş bir vizyon olarak kabul edilen Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kalkınması için geliştirilecek sürdürülebilir politikaları belirlemek olduğundan, her aşamadaki her faaliyet, gelecekte yaşanması muhtemel sorunlarla baş edilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Master planında, yukarıda ifade edilen hedeflere ulaşmak için dört ana strateji belirlenmiştir (GAP Master Planı, 1989):

- Su ve toprak kaynaklarının hem sulama amaçlı hem de kentsel-endüstriyel kullanımlar için geliştirilmesi ve yönetimi,
- Daha iyi çiftlik yönetim sistemleri, çiftçilik uygulamaları ve mahsul tasarımları getirerek arazi kullanımının iyileştirilmesi,
- Yerel ve tarımla ilgili kaynak ve girdilere özel önem verilerek imalat sanayilerinin teşvik edilmesi,
- Halkın ihtiyaçlarına daha iyi cevap verebilmek ve kalifiye personeli bölgeye çekebilmek için sosyal hizmetlerde ve kentsel altyapılarda iyileştirmeler.

Bu veriler ve analizler ışığında GAP'ın mevcut ve gelecekteki durumunu belirlemeye yönelik stratejiler belirlendi. Başarıyla hazırlanan GAP Master Planı projeye ışık tutmuş ve yön vermiştir. Bu plan kapsamında ulaşım, sağlık, eğitim, turizm, istihdam gibi hemen her alanda bölgenin gelecekteki durumu ortaya konmuştur. GAP Master Planı genel olarak çok kapsamlı bir bölgesel kalkınma planı olmakla birlikte, doğrudan bir uygulama olmayıp bilgi ve öngörülerıyla ciddi bir kaynak belge konumundadır.

2.3.2.3. Sürdürülebilir İnsani Gelişme

Gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesinde ölçülebilir ve karşılaştırılabilir sosyo-ekonomik göstergelerin analizleri önemlidir. Bu tür bir kararlılık, GAP gibi bölgesel kalkınma programlarının sonuçlarını almanın ve mevcut politikaların başarısını gözlemlemenin yoludur. Bu tür analizlerle elde edilen sonuçlar, yetkililerin

kalkınma politikalarının gözden geçirilmesine yardımcı olmakta ve geleceğe yönelik yatırımları buna göre yönlendirmektedir. Uluslararası çalışmalarda kabul edildiği gibi sürdürülebilir kalkınma, sadece bireysel gelir artışının veya gayri safi yurtiçi hasıla büyümesinin ölçülmesine dayanmamaktadır. Ekonomik göstergelerin sosyal ve kültürel değişkenlerle birleşimi, sürdürülebilir kalkınma projelerinin değerlendirilmesinin de temel verilerini oluşturmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan bir kalkınma yaklaşımıdır (Yasinok, 2000). Bu geniş kavram altında sosyal, ekonomik, kültürel, toplumsal cinsiyet, eğitim, sağlık, fiziksel, tarımsal, çevresel vb. çok sayıda konu vardır. Tüm bunların merkezinde de nesne ya da fail olarak insan bulunmaktadır (Ünver, 1997).

Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı 1990'lı yıllarda tüm dünyada büyük ilgi görmüştür. Türkiye tarafından da benimsenen sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı GAP'ın planlama yaklaşımını da etkilemiştir. 1989 GAP Master Planı, önceki bölgesel kalkınma yaklaşımları ile uyumlu olarak hazırlanmıştır. Kamu sektörü için yol gösterici bir belgedir ancak sivil toplumun kurumsallaşması, öğrenilmesi ve geliştirilmesi gibi yeni bölgesel kalkınma politikaları yeni kaygıları da beraberinde getirmiştir. Bunların dışında sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının getirdiği çevre koruma, sivil katılım, dezavantajlı grupların güçlendirilmesi gibi hem uluslararası hem de ulusal ölçekte önem kazanan diğer kaygılar GAP'ta daha fazla dikkat çekmeye başlamıştır.

Özellikle 1992 yılında Rio de Janeiro'da yapılan Dünya Zirvesi GAP politikalarını etkilemiştir. Artan bu ilgiyle birlikte GAP'ın hayata geçirilmesinin sadece baraj veya hidrolik santral inşa etmek değil, aynı zamanda bölgenin sosyo-ekonomik geri kalmış koşullarını değiştirmek olduğu da anlaşılmıştır. Bu durum görüşmeciler tarafından da dile getirilmiştir. 1989 Master Planı, yatırıma dayalı bir plan olup bu planla bölge için genel bir çerçeve çizilmiştir. Enerji, sulama ve tarım sektörlerinde gerçekleştirilecek yatırımlar ayrıntılı olarak belirtilmesine rağmen, sosyal sektörlere özel bir perspektif geliştirilmemiştir. Ancak 1990'lı yılların başında GAP kapsamındaki projeler hayata geçer geçmez, yerel halkın büyük ölçekli sulama

ve enerji projelerinin getirdiği faydaları anlayamadığı ve kullanamadığı görülmüştür (Doğanay, 2003: 30).

Sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen ulusal politikaların değiştirilmesi veya sosyal kalkınmanın öneminin anlaşılması GAP'ta değişen politikaların tek nedeni değildir. Politikalardaki bu değişimde finansal hususlar da önemli bir rol oynamıştır. 1989 Planı'na göre GAP, büyük ölçekli barajların ve hidroelektrik santrallerin inşasına dayalı bir projedir. Barajların çevre ve sosyal yapı üzerindeki olumsuz etkileri 1990'lı yıllardan itibaren uluslararası kuruluşların projeye finansal olarak yardım etme konusunda isteksiz olmalarına neden olmuştur. GAP'ta değişen politikaların nedenlerinden biri de bu anlamda maddi yardım almak olmuştur. İdare tarafından belirtildiği üzere; GAP projesine karşı tarafsız bir tutum sergileyen uluslararası platform, sadece teknik yardım sağlamakla kalmayıp aynı zamanda hibeler ve krediler yoluyla mali yardım sağlama konusunda da bu Projenin farklı yönlerinde işbirliği yapma konusundaki derin ilgi ve isteklerini göstermeye başlamıştır (GAP, 2003).

Belirtilen nedenlerle GAP, 1990'ların ortalarında sürdürülebilir insani gelişme yaklaşımını benimsemiştir. Böyle bir politika değişikliği ile insan, tüm kalkınma çabalarının merkezine konmuştur. Projeler, sürdürülebilir kalkınma ilkelerini gerçekleştirmek için tasarlanmıştır.

GAP Bölgesi için sürdürülebilir kalkınma kriterlerini ve ilkelerini belirlemek üzere 1995 yılında UNDP ve GAP İdaresi tarafından bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıda GAP Bölgesi için tanımlanan sürdürülebilir insani gelişme ilkeleri şunlardır (GAP, 1996):

- Katılım: Projelerden etkilenen tüm taraflar proje tasarım, uygulama ve izleme-değerlendirme süreçlerine dahil edilmelidir.
- Eşitlik ve Adalet: GAP bölgesindeki kadınlar, topraksız köylüler, çocuklar gibi dezavantajlı grupların kalkınma süreçlerine tam olarak entegre edilmesi gerekmektedir.
- İnsan kaynaklarının gelişimi sağlanmalıdır

Sürdürülebilir insani gelişme için kriterler de belirlenmiştir. Buna göre GAP Bölgesi için belirlenen kriterler şu şekildedir (GAP, 1996):

- Proje tasarımı ve karar alma süreçlerine katılım; nüfus grupları arasında eşitlik ve adalet sağlanması; özellikle eğitim ve sağlık hizmetlerinde insan kaynaklarının geliştirilmesi
- Herkes için yeterli barınak sağlamak; içme suyu, katı atık bertarafı ve sanitasyonun entegre sağlanması; sürdürülebilir arazi kullanım planlamasını ve insan yerleşimlerini teşvik etmek
- Çevre üzerindeki olumsuz etkilerinden kaçınmak için kalkınmaya yönelik insan faaliyetlerini kontrol etmek
- Çevre koruma ile sosyal ve ekonomik faktörleri dikkate alarak toprak ve su kaynaklarının kullanımını dikkate almak.
- Kalkınmanın doğal kaynaklar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için yeni yasal düzenlemelerin getirilmesi.
- Sanayi ve küçük ölçekli yatırımların desteklenmesi için gerekli araç ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşabilme adına bazı projeler için GAP yetkilileri, insanların katılabileceği merkezler kurmuştur. Katılımı teşvik etmek amacıyla “Çok Amaçlı Toplum Merkezleri”, “Sokakta Çalışan Çocukların Rehabilitasyonu”, “Gençlikten Gençlere Sosyal İlerleme”, “Birecik Barajı İnşaatından Etkilenen Kişilerin Yeniden Yerleşimi, İstihdamı ve Ekonomik Yatırımları”; “Kentsel Kayıt Dışı Sektörde İstihdam ve Kapasitenin Artırılması” ve “GAP Bölgesi Halk Sağlığı Projesi” gibi proje ve uygulamalar hayata geçirilmiştir (Akyürek, 2005; Toybıyık, 2003).

Görüldüğü gibi GAP Bölgesi için sürdürülebilir insani gelişme ilke ve ölçütleri, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının genel ilkelerine çok benzemektedir. Her ikisi de katılımı, çevreyi korumayı ve dezavantajlı grupların güçlendirilmesini

vurgulamaktadır. Sürdürülebilir insani gelişme hedefleri kapsamında GAP çerçevesinde yürütülen tüm projelerde bu ilkeler esas alınmıştır.

2.3.2.4. GAP Sosyal Eylem Planı

Ulusal ve uluslararası düzeyde yaşanan hızlı değişimler, Master Plan'da tanımlanan hedeflerin ve stratejilerin değişen “kalkınma” terminolojisine göre değerlendirilmesi için yeni bir çalışmanın doğmasını sağlamıştır. Bu kapsamda GAP İdaresi, 1992-1994 yılları arasında bölgenin sosyolojik profilinin net bir görünümünü elde etmek için çeşitli sivil toplum faaliyetleri, çeşitli çalışmalar ve anketler yaptırmıştır. Bu ön sosyal araştırmalar ağırlıklı olarak kadınlar, çocuklar, ergenler, sokakta çalışan çocuklar, kent yoksulları, topraksız köylüler ve küçük çiftçiler, göçebe topluluklar, baraj inşaatlarından etkilenen insanlar gibi belirli sosyal grupların durumu, sorunları ve beklentilerine odaklanmıştır (www.gap.gov.tr).

1992-1994 yılları arasında yapılan bu çalışmaların tamamlanmasının ardından, belirli ihtiyaçların hızlı bir şekilde karşılanabilmesi için 1994 yılında “GAP Sosyal Eylem Planı” hazırlanmıştır. Bu plan ile GAP kapsamında sosyal ve insani gelişme ile ilgili girişimler için genel bir çerçeve çizilmiştir. Planda nüfus hareketi ve yerleşim, örgütlenme ve katılım, istihdam, tarımsal yayım, eğitim, sağlık, arazi kullanımı ve mülkiyet olmak üzere yedi başlık yer almıştır (www.gap.gov.tr).

Proje hedeflerine yönelik gecikmelerin gerçek nedenleri Sosyal Eylem Planı kapsamında incelenmiştir. GAP Sosyal Eylem Planı'nın ilkeleri GAP İdaresi tarafından (www.gap.org.tr) şu şekilde tanımlanmıştır:

- Sosyal iyileştirmelerle ekonomik büyümeyi teşvik ederek kalkınma sürecini hızlandırmak ve sosyal istikrarı sağlamak
- GAP Bölgesi için sosyal hizmetlerin etkinliğini artırarak GAP Bölgesi ile diğer bölgeler arasındaki farkları azaltmak
- Teknolojik gelişme rakamlarının kabulünü iyileştirmeye yönelik yöntemleri belirlemek
- Kalkınma süreci ile bölgedeki farklı sosyal grup ve seviyelerden insanların entegrasyonunu sağlamak

- Kalkınmanın olumsuz etkilerini en aza indirmek
- Sürdürülebilir kalkınma koşullarının gerçekleştirilmesi için uygun yöntemlerle kalkınma çabasının planlama, uygulama ve izleme aşamalarına halkın katılımını teşvik etmek
- Planlama ve uygulama birimlerinin vizyonunu aydınlatmaya yönelik stratejiler gerçekleştirmek

Eylem Planı ile ifade edilen bu sosyal politikalarının ana hedefi bölgede sürdürülebilir insani gelişmedir. Sosyal politikaların temel işlevi, yoksulların kalkınma sürecine katılımı, sosyal hizmetlere erişimin iyileştirilmesi yoluyla nüfusun tüm kesimleri için en azından modern yaşam standartlarını sağlamak için hizmetlerin ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ve dengeli bir kalkınmanın sağlanmasının yanı sıra sağlık, eğitim, istihdam yaratılması ve sosyal koruma kapsamının genişletilmesi dahil hizmetler yer almaktadır (Toy, 2015: 99).

2.3.2.5. GAP Eylem Planı 2008-2012

GAP Eylem Planı (2008-2012) İstihdam artışı, sosyal gelişme ve ekonomik büyüme sağlanarak Bölge’de yaşayan vatandaşların mutluluğunun, huzur ve refahının artırılması ve GAP kapsamındaki yatırımların hızlandırılarak büyük bir bölümünün 2012 sonuna kadar tamamlanması amacıyla hazırlanmış ve uygulamaya konmuştur. Bu planda yaşanan gelişmeler ve tüm yatırımlar gözden geçirilmiş ve başta sulama olmak üzere temel altyapı yatırımlarının hızlandırılarak büyük bir bölümünün 2012 yılı sonuna kadar tamamlanması kararlaştırılmıştır.

Plan 4 ana gelişme eksenine göre hazırlanmıştır. Bunlar;

- Ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi
- Toplumsal gelişmeyi sağlamak
- Altyapı geliştirme
- Kurumsal kapasitenin geliştirilmesidir.

Bu eylem planı kapsamında 73 adet "Ana Eylem" ve 300'den fazla "Proje ve Faaliyet" yer almıştır (Hiperlink, gap.gov.tr, 2013).

2.3.2.6. GAP Eylem Planı 2012-2018

“2012-2018 Eylem Planı”nda bir önceki eylem planında yer alan dört ana eksene “Kentlerde Yaşanabilirliğin Artırılması” şeklinde bir beşinci eksen eklenmiştir. Bu eylem planı kapsamında 115 "Ana Eylem" ve 494 tane de "Proje ve Faaliyet" projenin gelişme eksenleri ile plan hedefleri ve gelişmeler dikkate alınarak revize edilmiştir.

GAP Eylem Planı (2012-2018) kapsamında ilk etapta su depolama için barajlar inşa edilmesi, ikinci etapta ise bu barajlarda biriken suyun sulama alanlarına taşınabilmesi için ana kanallar, daha sonra da tarlalara dağıtımını sağlayacak sulama şebekelerinin yapılması hedeflenmiştir. GAP Eylem Planı ile bu ikinci adım gerçekleştirilmiş; 1.267,7 km'si 2008-2018 döneminde olmak üzere toplam 1.501,1 km ana kanal hizmete hazır hale getirilmiştir (Erkan, 2020: 6).

2.4. GAP'ın Bölge Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkileri

GAP'ın bölge üzerinde sosyo-ekonomik anlamda birçok etkisi bulunmaktadır. Başlangıçta tarımsal arazilerin sulama ihtiyaçlarının giderilmesi ve elektrik üretimi için başlanan proje, daha sonra sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında yeniden revize edilmiş ve bir kalkınma projesine evrilmiştir. Bu kapsamda GAP'la birlikte daha da derinleşen bölgedeki gelir paylaşımındaki adaletsizlik, eğitim, güvenlik, kültür ve inanç turizmi, çevre bilinci ve kadının toplum içindeki yeri gibi alanlara yönelik etkisinden söz etmek mümkündür.

2.4.1. Eğitim Düzeyinin Yükselmesine Katkıları

GAP ekonomi, insan ve teknoloji olmak üzere üçlü sacayağı üzerine kurulmuş bir projedir. Bu sacayakları içerisinde en önemlisi doğal olarak insan faktörüdür. İnsanoğlunun gelişimi ve çağa ayak uydurabilmesinde ise en etkili unsur eğitimidir. GAP'ın başarıya ulaşmasında eğitim ve eğitimin hedefe uygun bir şekilde

planlanması gerekmektedir. Kırsal yaşamdan şehir hayatına geçişte eğitimin rolü yadsınamayacak derecede önemlidir.

GAP Bölgesi, eğitim alanında ülke ortalamasının gerisindedir. Bölgenin kalkınması noktasında eğitim, bireylerin ve grupların yaşam kalitelerini yükseltmek, ekonomik ve sosyal hayata aktif katılımlarını sağlamak ve toplumsal dayanışma ve bütünleşmeyi artırmak için en önemli bir ihtiyaçtır.

Bu açıdan kalitenin yükseltilmesi ve eğitime erişimin artırılması için eğitimin her kademesinde fırsat eşitliğinin sağlanması ve beşeri ve fiziki altyapının geliştirilmesi, okul öncesi eğitimde okullaşma oranının %50'ye ulaştırılması, ilköğretimde zorunlu eğitime devam etmeyen öğrencinin kalmaması ve ortaöğretimde okullaşma oranının %90'ı bulması hedeflenmiştir. Ayrıca sınıf başına düşen öğrenci sayısının ulusal ortalamaya yaklaşması, yükseköğretimin kalitesini artırmak için öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının ülke ortalamasını bulması da hedeflenmiştir. Bu doğrultuda 22.460 ek öğrenci kapasitesinin yanı sıra üniversitelerin olduğu illerde 4 bin kişilik ek yurt kapasitesi oluşturulacak ve 667 olan öğretim elemanı ihtiyacı da karşılanacaktır (GAP Eylem Planı, 2008).

2.4.2. Güvenlik Sorunlarının Giderilmesi

GAP, sosyo-ekonomik açıdan çok önemli değişim ve dönüşümlerin yaşanmasına imkân sağlayacak ölçekte önemli bir projedir. Bu açıdan etki alanının genişliği çerçevesinde bölge genelindeki güvenlik sorunlarının çözümünde de üzerinde önemle durulması gerekmektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi genelinde 1980'li yıllardan beri var olan ve özellikle bölge insanını rahatsız eden terörizm sorunu, bölgenin en önemli güvenlik problemi olarak ifade edilmektedir. Bölgenin sosyo-ekonomik özgeçmişi, sosyolojik yapısı ve bu bağlamda oluşan sorunlarının toplumsal tabakaya olumsuz yansımaları, bölgede güvenlik zafiyeti oluşmasına sebep olmuştur.

GAP'ın temelleri bölge genelinde var olan güvenlik sorununun oluşumu öncesinde atılmıştır. Bu durum GAP'ın temelde güvenlik endişesinden uzak bir merkezde başladığını göstermektedir. Dolayısıyla terör hadiselerinin başlamasıyla birlikte bölgeye sağlayacağı sosyal ve ekonomik etkileri nedeniyle terörün

önlenmesinde çok önemli bir role sahip hale gelmiştir. GAP, bölgede istihdamın sağlanması ve bu bağlamda terör örgütüne eleman temininin önüne geçilmesi açısından önemli bir işlev görmüştür. İstihdamın tarım ve sanayi alanında ve bu alanlara bağlı alt kollarda gerçekleşecek olması, bölgede özellikle genç nüfusun bir iş sahibi olmasına ve çeşitli örgütlerin siyasi emellerinde kullanılmamasını sağlayacaktır.

Bölge halkının değerler sisteminin gelişmesi açısından da GAP çerçevesinde oluşturulan ve oluşturulması planlanan sosyo-ekonomik oluşumlar hayati derecede önem arz etmektedir. Değerler sistemi gelişen birey veya grupların radikalleşme eğilimlerinden uzaklaşacağı ve bu bağlamda makro planda bölgesel güvenliğin doğal süreç içerisinde normalleşeceği öngörülmektedir (GAP Eylem Planı, 2008).

2.4.3. Kültür ve İnanç Turizminin Gelişimi

GAP projesi ile birlikte hedeflenenlerden biri de kültür ve inanç yönünden dünyanın ilk merkezlerinden olan bölgenin bir turizm merkezi haline gelmesidir. Bu kapsamda “Türkiye - Avrupa Birliği Mali İşbirliği” kapsamında bölgesel kalkınma programları aracılığıyla bölgede yaşayanların ekonomik ve sosyal koşullarını iyileştirmek ve kültürel mirası geliştirme girişimlerini desteklemek amaçlanmıştır (Menteş 2006: 322). Kültürel mirasın geliştirilmesi eğitim, eylem planı ve proje aşamalarından meydana gelmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak Avrupa Komisyonu’na uygun yeni projeler üretebilmek üzere kişilerin eğitilmesi ve bölge genelinde kültür turizminin ve kültürel mirasın geliştirilmesine yönelik projelerin desteklenmesi öngörülmüştür. “Kültürel Mirasın Geliştirilmesi Projesi” Şanlıurfa’da bu amaçla kurulan bir ofisle birlikte 2004 yılında başlatılmıştır. BAP bölgesinde yer alan bütün illeri içeren bir “Hibe Programı-Proje Hazırlama Eğitimi” yapılmıştır. Bölgedeki 70 kuruluşun hazırlamış olduğu 120 projeye “Proje Hazırlama Yardım Birimi” tarafından yerinde destek sağlanmıştır (Kılınç Savrul, 2013: 365-366).

2.4.4. Çevresel Faktörler

GAP İdaresi ve Arizona Eyalet Üniversitesi işbirliği ile 12-17 Ocak 2001 tarihleri arasında GAP Bölgesi'ndeki endüstriyel ve tarımsal gelişmeye paralel olarak su ve toprak kaynaklarındaki kaliteyi korumak ve sürdürülebilmek için stratejiler

geliştirmek maksadıyla Şanlıurfa'da “Çevrenin Korunması” konulu bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantı sonucu elde edilen başlıca kararlar şunlardır:

- Barajların ve sulama sistemlerinin su kalitesi ve havzalar üzerindeki etkisini tespit etmek ve netleştirmek.
- Sürdürülebilir tarıma yönelik sulanan alanlardaki tehditlerin tespiti.
- Artan sanayileşme nedeniyle su kalitesini tehdit eden faktörlerin tespiti.
- Su ve toprak kaynaklarının kalitesini izlemek için entegre bir stratejinin geliştirilmesi.
- Sürdürülebilir tarım uygulamalarının önündeki kısıtlamaların/engellerin tespiti.
- Çiftçiler arasında teknik bilgilerin yayılımının ve haberleşmenin iyileştirilmesi sürecinin başlatılması.

2.5. İlgili Araştırmalar

Bilbay (2020) tarafından yapılan çalışma GAP Bölgesi'nde su yönetiminden sorumlu kurumlarda çalışanların Türkiye'de su yönetimine ve GAP'a yönelik tutumlarını irdelemek, GAP'ın uygulama sürecinde ortaya çıkan yasal, kurumsal ve toplumsal sorunların nedenlerini tespit etmek ve çözümüne yönelik politika önerileri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma diğer çalışmalardan farklı olarak Türkiye'de su yönetimine ve GAP'a yönelik kamusal görüşü ilk kez bütünüyle olarak ortaya koyması, GAP'ta su yönetimine ilişkin süreç analizini yapması ve çözüme yönelik öneriler geliştirmesi bakımından önem arz etmektedir.

Adak (2018) tarafından yapılan çalışma özellikle uygulanan bölgesel kalkınma politikalarının bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesindeki rolünü incelemek ve GAP kapsamında bölge illerinde ortaya çıkan sonuçların kentleşmeye etkilerini ortaya koymak üzere hazırlanmıştır. Araştırmada çoğunlukla ekonomik kalkınmaya odaklanan ve iyi tasarlanmamış ve uygulanmamış bölgesel kalkınma

politikalarının her ne kadar belli düzeyde kalkınmayı sağlasa da çarpık kentleşme, düzensiz göç hareketleri, konut sorunları, bazı dezavantajlı toplumsal kesimlerin dışlanması, beşeri sermayenin yetersiz gelişimi gibi sosyal ve fiziksel açıdan sorunlara yol açtığı ifade edilmiştir.

Toy (2015) tarafından yapılan çalışmada GAP'ın Ortadoğu ve Türkiye ekonomi politığıne etkileri incelenmiştir. Çalışma neticesinde GAP'ın ekonomik ve siyasi sektörler açısından değerlendirildiğinde enerji, tarım, gıda, hayvancılık, turizm ve lojistik imkânları ile Türkiye için beşeri ve ekonomik kalkınmasının lokomotifi olabilecek özelliklere sahip bir proje olduğu, bölgenin Ortadoğu ülkelerinde ticaretin yoğun olduğu şehir ve merkezlere yakınlığı da dikkate alındığında birçok fırsatı bünyesinde barındırdığı, dolayısıyla GAP Bölgesi'nin bu jeostratejik konumundan kaynaklanan sosyal ve ekonomik fırsatların değerlendirilmesi ve sürdürülmesi gerektiği, bunun için de istikrarlı ve riskleri ortadan kaldıracak bir iç siyasi ortamın varlığının gerekliliği vurgulanmıştır.

İnce (2015) tarafından yapılan çalışmada GAP'ın ve bölgesel gelişme üzerine etkileri üzerinde durulmuştur. Araştırmada GAP geliştirme sürecinde belirlenen temel hedeflerin uygulanma düzeyine ilişkin bulgular, önerilen performans göstergeleri aracılığıyla araştırılmış ve ortaya konmuştur. Neticede Güneydoğu Anadolu bölgesinde sosyo-ekonomik kalkınmayı başlatmak ve sürdürmek amacıyla başlatılan GAP'ın gerek teorik çerçeve araştırmalarında gerekse ana hedeflere ulaşma düzeyine ilişkin bulgulara göre başarılı ve tutarlı ve eğilim sergilediği belirlenmiştir. Ayrıca bölgeye yönelik üç temel sorun olan “nüfus kaybı”, “gelir düşüklüğü” ve “istihdam olanaklarının yetersizliği”ne yönelik istenen düzeyde bir gelişmenin olmadığı da belirlenmiştir.

Çelik (2015) tarafından yapılan çalışmada sosyal ya da ekonomik alandaki gelişmeler doğrultusunda ortaya çıkmış olan ve dünya genelinde hemen her coğrafyada yaşanan yoksulluk, yoksullukla mücadele, kırsal kalkınma ve Türkiye'deki kırsal kalkınma politikalarının yoksulluk üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmada yoksulluğun tanımı, türleri ve nedenlerine, kırsal kalkınma ve kırsal kalkınma yaklaşımlarına, Türkiye'de kırsal kalkınma ve yoksulluk profiline ve GAP'ın bölge

yoksulluğuna etkisi analiz edilmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde kırsal kalkınma politikalarının yoksulluğa olumlu yönde etki ettiği belirlenmiştir.

Gökçen (2011) tarafından yapılan çalışmada GAP'ın bölge halkı ile devlet arasındaki güvenin oluşumuna etkisi incelenmiştir. Bölge halkı ile devlet arasındaki güven, proje öncesinde başlayan ve halen devam eden terör olayları ve devletin bu olaylara müdahale şekli nedeniyle sarsılmış bir konumda olduğundan, projenin bölgenin gelişmesine sağlayacağı katkı ile birlikte bölge halkı ile devlet arasındaki güveni de tesis edeceğine inanılmaktadır.

Doğanoğlu (2010) tarafından yapılan çalışmada, GAP ile birlikte sulu tarım alanlarında gelişen çevre sorunları bağlamında tarımsal üretimin aktif bileşenleri olan çiftçilerin çevre bilinci geliştirip geliştirmediği araştırılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen veriler, çiftçilerin etkileri hemen gözlemlenemeyen kimyasalların (gübre ve zirai ilaçlar) kullanımı konusunda bilinçlendirmenin ön koşulu olan bilgilendirme aşamasında bile olmadıklarını ve bununla ilgili olarak etkileri hemen görülebilen toprak tuzlanması konusunda bilgilendirme aşamasını tamamladıkları, buna karşın tuzlanmaya neden olan sulama yönteminde ısrarcı olmaları nedeniyle henüz çevre bilincini geliştirmedikleri belirlenmiştir.

Semiz (2009) tarafından yürütülen çalışmada GAP'ın bölgedeki sosyo-ekonomik etkisi bölgesel kalkınma modelleri ışığında incelenmiştir. Bölgesel kalkınmanın uygulandığı ülkelerde, bu tür faaliyetlerin ülke ekonomisine sağladığı katkılar dikkate alındığında, bu hedeflenen faydaların gerçekleştirilebilmesi için etkin bir bölgesel kalkınma politikasının belirlenmesi ve uygulanması kaçınılmaz bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırma neticesinde GAP'ın Türkiye'de az gelişmiş alanları gelişmiş alanlar düzeyine çıkaran ilk bölgesel kalkınma projesi olduğu, bölgesel kalkınma alanında dünyadaki en iddialı projelerden biri olmasına karşın ülkenin yaşadığı ekonomik ve siyasi krizler nedeniyle çalışmaların zaman zaman kesintiye uğradığı, bununla birlikte her türlü olumsuzluğa rağmen bölgede yaşayan vatandaşlarımızın gelir düzeyini artırmayı ve bölge ekonomisini geliştirmeyi hedeflediği ve bu anlamda projenin ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayacağı ifade edilmiştir.

Akdağ (2009) tarafından yapılan çalışmada GAP sürdürülebilir bölgesel kalkınma yaklaşımı bağlamında incelenmiştir. Araştırma neticesinde bir ülkedeki bölgesel gelişmişlik farklılıklarının çevresel, sosyal ve ekonomik sorunlara neden olduğu, bu nedenle bu türde bir kalkınmanın dengeli bir şekilde gerçekleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu kapsamda bir bölgesel kalkınma projesi olan GAP'ın, Türkiye için sürdürülebilir bölgesel kalkınma örneği olduğu, bu proje ile Türkiye'nin geri kalmış bölgelerinden biri olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni kalkındırabileceği, sürdürülebilir bölgesel kalkınmanın çevresel baskıları önleyeceği ve bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırabileceği belirtilmiştir.

Erçin (2006) tarafından yapılan çalışmada GAP ve buna bağlı olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan sosyo-ekonomik gelişmeler incelenmiştir. Bu kapsamda çalışmanın amacı Türkiye'nin en önemli sürdürülebilir kalkınma projesinin başarısını değerlendirmek ve projesinin sosyal ve ekonomik etkilerini araştırmaktır. Gerçekçi ve güvenilir sonuçlar elde edebilmek için eğitim, nüfus, sağlık, sanayi, ekonomi, enerji ve tarım gibi konulara yönelik çeşitli sosyo-ekonomik veriler değerlendirilmiştir. Araştırma neticesinde GAP'ın etkisiyle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ekonomik ve sosyal anlamda hızla gelişmekte olduğu tespit edilmiştir.

Saraç (2006) tarafından yapılan çalışmada GAP'ın bölgesel kalkınma modelleri kapsamında bir incelemesi yapılmıştır. Çalışmada Türkiye'de planlı büyüme döneminin başlangıcından günümüze kadar olan büyüme ve bölgesel kalkınma modelleri analiz edilmiş, GAP yönetiminin durumu ve işlevleri incelenmiş ve GAP İdaresi'nin sosyo-ekonomik yükümlülüklerindeki başarısı tartışılmıştır.

Akyürek (2005) tarafından yürütülen çalışmada, Atatürk Barajı'nın Güneydoğu Anadolu projesinin sosyal ve çevresel boyutlarına etkisi planlama, politika oluşturma, kurumsal düzenlemeler, altyapı ve insan kaynakları açısından tartışılmıştır. Sonuçlar Atatürk Barajı'nın yeniden yerleşiminin istem dışı gerçekleştirildiğini göstermektedir. Araştırma neticesinde geniş çaplı bir proje olan GAP'ın genel olarak bölgenin okuryazarlık oranı ve sağlık koşulları üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu, sosyal ve çevresel etkilerini görmek etmek için daha kapsamlı çalışmalar yapmak gerektiği, projenin olumlu ve olumsuz yönleri dikkate alındığında benzer projeler için önemli bir örnek teşkil ettiği ifade edilmiştir.

Özok (2004) tarafından yapılan çalışmada toplumsal kalkınmanın Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 1990'lı yıllarda bir yönetim stratejisi olarak ortaya çıkışı ve dönüşümü incelenmiştir. Çalışma aynı zamanda bölgesel kalkınmayı hedefleyen GAP çalışmalarına eleştirel bir bakış açısı sunmayı amaçlamıştır. Çalışmada 1970'li yıllarda bir dizi hidroelektrik santrali, sulama kanalı ve baraj inşa etmek için bir altyapı projesi olarak başlayan GAP'ın 1990'ların sonlarında küresel kalkınma söyleminin de etkisiyle yeniden yapılandırılan "toplumsal kalkınma"nın farklı bir anlamı olan "sürdürülebilir insani kalkınma"nın önemli bir örneği olduğu, belirtilmiştir.

Onmuş (2004) tarafından yapılan çalışmanın temel amacı 1975-2000 yılları arasında Türkiye'deki en gelişmiş, gelişmiş ve GAP kapsamında yer alan illerin kalkınma düzeylerindeki değişimleri ve aynı iller arasında verimlilik düzeyleri ve büyüme oranları açısından yakınsamanın varlığını araştırmaktır. İkinci amaç ise GAP'nin söz konusu illerin yakınsama patikası üzerinde yaptığı etkinin yönünü saptamaktır. Bu çalışma verimlilik düzeyleri ve büyüme oranları kullanılarak en gelişmiş, gelişmiş ve GAP illerinden oluşan örneklemde b (beta) yakınsamasının varlığını göstermiştir. Ancak, İnsani Gelişim Endeksi (İGE) ve iş gücünün ortalama eğitim süresi temel esas alınarak yapılan analizde seçilen illerin kalkınma düzeylerinde önemli bir değişim olmadığı gözlemlenmiştir.

Demşek (2003) tarafından yapılan çalışmada, değişen bölgesel kalkınma politikaları ve bunların Türkiye üzerindeki etkileri tartışılmıştır. Ayrıca çalışma bölgesel farklılıklar Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli sorunları arasında olduğundan GAP'ın Türkiye'nin az gelişmiş bölgelerinde büyümeyi teşvik etmek için bir politika çerçevesi olup olamayacağını bulmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda GAP'ın daha önceki kaynakları dağıtan bölgesel kalkınma politikalarına dayanan bir sulama ve enerji projesinden sürdürülebilir bir insani gelişim projesine dönüştürüldüğü belirtilmiştir.

Toybıyık (2003) tarafından yapılan çalışmanın amacı, Güneydoğu Anadolu (GAP) projesinin Türkiye'deki bölgeler arası eşitsizlik üzerindeki sosyo-ekonomik etkisini belirlemektir. Çalışmada aynı zamanda GAP öncesi ve sonrasında bölgesel eşitsizlikteki değişimleri de incelemiştir. 1990 ve 2000 verileri kullanıldığı çalışmada bu değişimi görmek için 10'u altyapı ve hizmetler, 12'si ekonomik, 17'si ise sosyo-

demografik unsurlarla ilgili olmak üzere toplam 39 değişkenin analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları gerçek değerler yönünden GAP bölgesinde bir gelişme olduğunu gösterse de GAP Bölgesi ile Türkiye'nin geri kalanı arasında, değişkenlerin yarısından fazlasında eşitsizlikte bir artış olduğunu göstermektedir. Bu değişkenler daha çok doğurganlık hızı ve bebek ölüm hızı gibi demografik veriler ile gelir ve sağlık servisleri ile ilgilidir. Öte yandan tarım dışı faaliyetlerde çalışan nüfusun yüzdesi ile altyapı, kentleşme, eğitim düzeyi (ilkokula kayıt ve okullaşma oranları gibi) değişkenler yönünden bölgesel eşitsizlikte bir düşüş olduğu gözlenmiştir.

Ceylan (2003) tarafından yapılan çalışmada Güneydoğu Anadolu Projesi'nin bölgeye olan etkileri incelenmiştir. Çalışmada GAP'ın sosyo-ekonomik kalkınma açısından uluslararası eğilimler için benzersiz bir model olduğu, bölgenin genel yaşantısında önemli değişiklikler yaptığı, bu kapsamda GAP Bölgesi'nde 2003 yılı itibariyle Kilis'te 1, şanlıurfa'da 1 ve Gaziantep'te 3 tane olmak üzere toplam 5 Organize Sanayi Bölgesi'nin (OSB) altyapısının tamamlanarak faaliyete geçtiği ifade edilmiştir. Bu bağlamda projenin bütün özellikleri ile gelecek kuşaklara sunulan sosyolojik ve teknolojik anlamda önemli bir kültür anıtı olduğu belirtilmiştir.

Kaya (2002) tarafından yapılan çalışmada Güneydoğu Anadolu Projesi'nin Doğu Akdeniz taşımacılığı üzerine etkileri ve bölge ve Türkiye ekonomisi üzerindeki olası yansımaları, tarımsal üretim ve sanayi üretiminin ihracata olan etkileri araştırılmıştır. GAP'ın Doğu Akdeniz taşımacılığı üzerindeki etkileri 1991-2001 yılları arasındaki veriler dikkate alınarak Mersin Limanı özelinde değerlendirilmiştir. Güneydoğu Anadolu bölgesindeki mevcut ve gelecekteki üretim ve tüketim potansiyelleri göz önüne alınarak, Doğu Akdeniz taşımacılığının ithalat ve ihracat açısından da önemi üzerinde durulmuştur.

Üztürk (2001) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'de uygulamaya konulan bölgesel kalkınma projelerinden biri olan GAP'ın bölgenin sosyo-ekonomik yapısına etkileri analiz edilmeye çalışılmış, projenin kısa ve uzun vadeli etkileri üzerinde durulmuştur. Son olarak GAP'ın başarısını artıracak faktörler vurgulanmış ve GAP için önerilerde bulunulmuştur.

Bozkurt (2001) tarafından yapılan çalışmada Bölgesel Kalkınma ve Güneydoğu Anadolu Projesi incelenmiştir. Bölgesel kalkınma politikaları ve bölgesel planlama

kavramının o ÷lkedeki bölgesel farklılıklardan kaynaklandığı, GAP'ın Güneydoğı Anadolu Bölgesi'nin geri kalmışlığını ortadan kaldırmak ve bölgenin üretim olanaklarını ve su kaynaklarını en iyi şekilde değerlendirmek amacıyla oluşturulduğı, projenin inşasından bu yana belirlenen hedeflere zamanında ulaşamadığı ve hedeflerim defalarca revize edildiğı, buna karşın nüfus artışının devam ettiğın ve bunun bir sonucu olarak işsizlik ve yoksulluğun arttığı, bu nedenle projenin bölgenin sorunları göz önünde bulundurularak bir an önce hayata geçirilmesi gerektiğı vurgulanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1. Projenin Genel Olarak Etkilerine Yönelik Elde Edilen Sonuçlar

Araştırma kapsamında kullanılan soru formunda katılımcılara yönelik olmak üzere, “GAP projesinin etkileri hakkında ne düşünüyorsunuz sorusuna cevap veren katılımcıların cevapları aşağıda gösterilmiştir.

Çizelge 3.1: GAP projesinin etkilerine yönelik elde edilen sonuçlar

Etki Alanları	Olumlu Etki		Olumsuz Etki	
	N	%	N	%
Sosyal	11	73,30	2	13,33
Ekonomik	13	86,67	-	-
Kültürel	4	26,67	-	-

Yukarıdaki çizelgede GAP projesinin etkilerine yönelik elde edilen sonuçlar yer almaktadır. Elde edilen sonuçlarda, projenin genel olarak sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda olumlu sonuçları olduğu görülmektedir. Buna göre, 1, 2, 3, 5, 7, 8, 10, 11 , 13, 14 ve 16. Katılımcı projenin sosyal etkisinden; 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 ve 15. katılımcı projenin ekonomik etkisinden; 8, 10, 14 ve 15. katılımcı projenin kültürel sonuçlarından söz etmiştir. Örneğin;

3. katılımcı “.....yöre halkının yaşam kalitesini yükseltme amacı...” ile projenin sosyal hayata olan etkisi olduğunu ifade etmiştir.

4. katılımcı “Birden fazla sektörün gelişimini sağlaması, istihdam alanları oluşturması ve yatırımların bu bölgedeki illere yoğunlaşmasını sağlamıştır.” ile projenin sosyoekonomik etkisi olduğunu ifade etmiştir.

10. katılımcı “Bu proje geniş çaplı bir projedir. Eğitim, sağlık, tarım, sanayi, kültürel ve sosyal hayatı etkileyen bir yapısı vardır. Bölge olarak Güneydoğu Anadolu da ki illeri kapsar. Güneydoğu'da özellikle yaz kuraklığına bağlı olarak tarım alanında sulama çalışmaları geliştirilmiştir. Bölgede hidroelektrik santral sayısı artmıştır. Karayolu uzunluğu artmış. Sulanabilen alanlar artmış. Sulamalı tarıma bağlı sanayi

kolları ortaya çıkmış. Urfa'ya en büyük kargo havalimanı yapılmıştır.” tarzında görüş bildirmiştir.

13. katılımcı “*GAP projesi Güneydoğu Anadolu’ya doğan bir güneş gibidir. Kurak topraklara can veren halka umut kaynağı olan bir projedir. Tarım alanlarımızın bu bölgede artmasına vesile olan ve ülke ekonomisine çok büyük bir katkıda bulunan bir projedir. Yeşilin tonunu değiştiren, toprağın nemini arttıran bölge halkının gelir düzeyini ortalamanın üzerine çıkaran bir projedir.*” Bu görüşlere dayalı olarak GAP’ın bölge ekonomisine katkılarının yanısıra Gaziantep iline olan katkıları olumlu karşılanmaktadır.

Yukarıda ifade edilenlere karşın;

2. katılımcı projenin olumlu yönlerinin yanısıra, “.....olumsuz düşünülebilecek tek yönü projeden sonra sulama imkanı bulunmayan arazilerin değerlerini düşürüp bu arazilerde üretim yapan çiftçiye marjinal fayda sağlamaması olabilir.” şeklinde etkisi olduğunu ifade etmiştir.

6. katılımcı “.... tarımsal sulamada tam faydalanılamıyor, çünkü çok yüksek maliyetler meydana getiriyor.” düşünceleri ile projenin olumsuzluğundan söz etmiştir.

Sonuç olarak, GAP projesinin genel olarak sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan birçok olumlu yönleri olmasına rağmen projeden sulama imkanı olmayanların arazilerinin değerlerinin düşmesi ve tarımsal sulamada yüksek maliyetlerden ötürü maksimum fayda sağlanamamaktadır.

3.2. Projenin Gaziantep İlinin Gelişimine Olan Katkısına Yönelik Elde Edilen Sonuçlar

Araştırma kapsamında kullanılan soru formunda katılımcılara yönelik olmak üzere, “GAP projesinin Gaziantep ilinin gelişimine katkıları sizce neler olmuştur?” ile ilgili soru yer almaktadır. Katılımcıların cevapları aşağıda gösterilmiştir.

Çizelge 3.2: GAP projesinin Gaziantep ilinin gelişimine katkılarına yönelik elde edilen sonuçlar

Etki Alanları	N	%
Tarım	12 kişi	80,0
Ekonomik	15 kişi	100,0
Kültürel	3 kişi	20
Sosyal	10 kişi	66,67

Yukarıdaki çizelgede, GAP projesinin Gaziantep ilinin gelişimine olan katkısına yönelik elde edilen sonuçları yer almaktadır. Projenin il bazında gelişime olan katkısı tarım, ekonomik, kültürel ve sosyal alanda olmuştur. Buna göre, 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13 ve 15. katılımcı projenin tarımsal alandaki katkısından; tüm katılımcılar ekonomik katkısından; 1, 7 ve 14. katılımcı projenin kültürel katkısından ve son olarak 1, 2, 4, 6, 7, 9, 12, 13, 14 ve 15. katılımcı projenin sosyal katkısından söz etmiştir. Elde edilen görüşlerde, projenin ilin gelişimine olan katkısının olumlu olduğu yönde görüş bildirilmiştir. Örneğin;

1. katılımcı “GAP projesi Gaziantep özelinde değerlendirildiği zaman kırsalda kadın çiftçi ve ailelerinin hem tarımsal yönden hem de toplumsal alanda kazanımları olduğu çok net ortadadır. Özellikle tarımsal eğitimlerin uzun soluklu üretim planına dâhil olması ilimiz tarımı açısından önemsenecek bir durumdur. Çünkü tarımda verilen eğitimleri ölçümlemek uzun yılları alabilmektedir. Örnek olarak sulama eğitimlerinde geline ivme, kooperatifleşme ve markalaşma konusunda elde edilen kazanımlar uzun yılların çabasının sonucudur. Bunda GAP projelerinin olumlu etkileri çoktur.” şeklinde görüş bildirmekle projenin belirtilen alanlarda katkısının olduğunu ifade etmiş iken

2. katılımcı “Gaziantep ili organize sanayilerin ön planda olduğu bir mekanik sanayi kenti olmasının yanı sıra tarımsal sanayinin ön plana çıktığı bir il olarak ta ön plandadır. Bu bağlamda yapılan proje ile birim alandan daha fazla verim elde edilmesi sonucu tarıma bağlı sanayide diğer illere bağımlılık azalmış, nakliye maliyetleri düşmüş, tarımsal sanayiye hizmet veren tesis sayısında artış gerçekleşmiştir. Bu etkinin sonucu olarak ülke ekonomisine katkı artmış, il içerisinde de istihdamın artması sonucu Gaziantep te yaşayan insanlara istihdam sağlamış ve ilde yaşayan insanların işsizlik problemine pozitif bir etki yaratmıştır. Ayrıca Gaziantep' te bulunan ve atıl durumdaki tarım arazilerin kullanılmasına olanak

sağlamıştır. Bir diğer etmen olarak tarımsal sanayileşme artmış Gaziantep'e kalifiye ve kalifiye olmayan insan göçü almış, ilde ara eleman denilen iş gücü artmıştır, kalifiye elamanların gelmesi sayesinde ise ARGE çalışmaları hız kazanmıştır, tüm bunların sonucu olarak ise Ülke ekonomisine katkı gözle görülür şekilde yükselmiştir.” şeklinde görüş bildirerek projenin daha çok ekonomik alanda katkısının olduğundan söz etmiştir.

5. katılımcı, *“Sanayii kenti olan Gaziantep’in hammadde ihtiyacını karşılamada önemli bir konuma ulaşmıştır. Türkiye’de en fazla organize sanayi kenti Gaziantep’de yer almıştır. Böylelikle en önemli ticaret kenti de olmuştur. Yabancı ülkelerin önemli uğrak alanı haline gelerek ekonomik kalkınmayı önemli boyutta etkilemiştir.”* şeklinde görüş bildirerek projenin ekonomik alandaki katkısından söz etmiştir.

7. katılımcı ise *“GAP projesi illerinden biri olan Gaziantep’in sanayi ve ticarete en gelişmiş ili haline gelmesini sağlamıştır. Bu duruma geçmişten gelen tecrübe birikimi, usta çırak ilişkisi ve ihracat potansiyelinin yüksek olması etkilidir. Tarıma dayalı sanayi ürünlerinin artışı ile yeni iş alanlarının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Eğitim faaliyetlerinde birçok kurslar açılarak eğitim seviyesinde artışlar olmuştur. Turizm sektörünü olumlu yönde etkilemiştir.”* şeklinde görüş bildirerek projenin kültürel alandaki katkısından da söz etmiştir.

13. katılımcı, *“GAP projesi ile yetiştirilen her ürün Gaziantep şehrinde de pazar bulmuştur. Ekilen dikilen çeşitlilik sanayi şehri Gaziantep’e de örnek olmuştur. Göç nedeniyle Gaziantep’e yerleşen yöre halkı topraklarına geri dönmek için bir sebep bulmuştur.”* şeklinde görüş bildirerek projenin tarım, ekonomik ve sosyal açıdan katkısından söz etmiştir.

14. katılımcı, *“GAP projesinin Gaziantep’e olan katkısı saymakla bitmez. Güneydoğu bölgesinin en önemli şehirlerinden biri olan Gaziantep’i daha da güçlendirmiştir. Özellikle sanayi alanında yaptığı çalışmalar da bölge halkını kalkındırmış iş imkânı sağlamıştır. Turizmde yaptığı faaliyetler sayesinde Gaziantep in tarihi yerlerini ve yemeklerini tüm dünyaya tanıtmıştır. Eğitim alanında birçok kadına iş meslek öğretilerek ekonomiye kazandırılmıştır.”* projenin katkılarından söz

etmiştir. Sonuç olarak, GAP projesinin Gaziantep iline sanayi alanının gelişimine bağlı olarak istihdam artışı, sahip olunan kültürün dünyaya tanıtımı ve kadınlara meslek öğretiminde katkı sağlama gibi faydasının olduğu ifade edilebilir.

3.3. Projenin Ekonomik Faydalarının Kişisel Yaşama Olan Etkisine Yönelik Elde Edilen Sonuçlar

Araştırma kapsamında kullanılan soru formunda katılımcılara yönelik olmak üzere, “GAP projesinin ekonomik faydalarının kendi hayatınıza etkisini gördünüz mü?” ile ilgili soru yer almaktadır. Katılımcıların cevapları aşağıda gösterilmiştir.

Çizelge 3.3: GAP projesinin kişisel yaşama olan etkisine yönelik elde edilen sonuçlar

	Verilen Cevaplar
1. Katılımcı	Kendi hayatımda ekonomik faydasını görmedim. Çünkü biz uygulayıcı kuruluşuz, ancak çiftçi bazında ekonomik faydası vardır.
2. Katılımcı	Proje sayesinde artan ürün çeşitliliği ve rekabet sayesinde kaliteli ürüne ucuz ulaşım imkânımız artmıştır, bunun sonucunda ise ben dâhil ilde yaşayan diğer insanlar ekonomik kazanç elde etmişlerdir.
3. Katılımcı	Şahsıma ait bir tarım arazisi vs. olmadığı için ekonomik olarak bana bir faydası olduğunu düşünmüyorum.
4. Katılımcı	GAP projesi ile köyüm Nizip Toydemir’in çok az bir kısmı sular altında kaldı. Sulama ile birlikte birçok tarım alanı daha kullanışlı ve ekilen ürünlerden daha fazla verim almamızı sağladı. Köydeki insanların ekonomik kalkınmasına etki etmiştir. Daha önce ekimi yapılmayan ürünlerin ekimi yapılmaya başlandı tarım konusunda uzmanlardan eğitim alınarak yöre halkı bilinçlendirilmiştir. Ulaşım da olumlu yönde etkilenmiştir.
5. Katılımcı	Bölgemizde bulunan birçok fabrikanın temel ihtiyaç ürünleri bundan karşılandığında; üretim girdiklerini düşük olması nedeniyle biz tüketicilere daha uygun fiyata mal satın alma imkânı sunmuştur.
6. Katılımcı	Ekonomik faydadan ziyade, ekonomik gücümüz kaybolmuştur. Girdi fiyatların yüksekliğinden, birçok noktada üretim durma noktasına gelmiştir. Örneğin; gübre, ilaç ve sulamanın yüksek maliyetlerinden dolayı üretim azalarak, tarım ülkesi olan Türkiye; buğday, arpa ve samanı ithal eder hale getirmiştir.
7. Katılımcı	GAP projesi sonucu bırakılan sular altında kalan evlerden biri de bizim köydü. Köyümüzün adı Erenköy şuan turistlerin ziyaret ettiği ve birçok filmlere ev sahipliği yapan bir yerdir. Turizm sektörünün gelişimine katkısı olmakla birlikte verimsiz bazı tarım alanlarını değerlendirmemizi kolaylaştırdı. Ürün çeşitliliğine dayalı araziden verim almaya başladık bu durum ekonomik yönden hem benim hem de yöredeki halkın kalkınmasını sağlamıştır.
8. Katılımcı	GAP projesi sayesinde yaşam kalitesi su varlığıyla (tüketim olarak) artmış tek üründen ziyade ürün çeşitliliği ve ürünlerde ki miktarın artması sebebiyle uygun fiyatlı ürün aşınımı sağlanmıştır.
9. Katılımcı	Tüketici olarak GAP Projesinin olumlu ve olumsuz etkilerini şöyle ifade edebilirim. Proje hareketliliği ile Gayrimenkul ve barınma giderleri yükselmiştir. Ancak tarımsal ürünlerde silajlık mısır, pamuk vb. ürünlerin direkt tüketiciye ulaşmayan ürünlerin artmış olması bölgedeki Nihai tüketici için bir anlam ifade

	etmemiştir. Ancak üretici için ürün yelpazesi genişlemesi, verim artışı ile olumlu etki var olduğu söylene bile üreticilerin sulama maliyeti nedeniyle tam anlamıyla sulu tarıma geçmesi mümkün olmamıştır.
	Verilen Cevaplar
10. Katılımcı	Bu projedeki etkiler doğrudan olmasa da orta ve uzun vadede etkileri topluma yansır. Üretimin artması, ürünlerin ucuzlaması, istihdamın artarak işsizliğin azalması, ulaşımın gelişerek ticaret sektörünün canlanması tabi ki bölgenin insanlarını etkiler.
11. Katılımcı	GAP sayesinde yaşadığım şehir daha hızlı kalkınarak işsizlik diğer şehirlere göre daha az oldu çeşitli ekonomik faaliyetler sayesinde çeşitli iş kollarına ait personel ihtiyacı oluştu bu ihtiyaç sayesinde bende iş sahibi oldum.
12. Katılımcı	İldeki üretilen ürünler sayesinde ürünlere daha hızlı ulaşım daha kısa mesafe kaynaklı ürünleri alım gücü değişmiş yükte hafif alımda pahalı bir değer ortaya çıkarmıştır. Bu şekilde ekonomik yönden rahatlama sağlamıştır. Gaziantep'in sanayi sektöründe de büyük gelişmelere ön ayak olmuştur. Usta çırak geleneğinin yerini fabrikalarda ki tek tip üretimleri almıştır.
13. Katılımcı	GAP projesi ile alınan desteklemeler her aile bütçesine katkıda bulunmuştur. Ekilen çeşitlilik ile alım gücünün artması ailelerin kalkınmasına neden olmuş ve bakış açıları değişmiştir. Artan ekonomik güç eğitime de yansımıştır. Birçok aile çocuklarının eğitim ve öğretim hayatına maddi manevi katkıda bulunmuştur.
14. Katılımcı	Ekonomik olarak kendi hayatıma bir etkisini görmedim ancak çevremdeki kadınların meslek kursları sayesinde iş hayatına katıldıklarını ekonomik özgürlüklerini kazandıklarını ayrıca çiftçiler sulama projesi sayesinde üründen daha çok verim aldıklarını gördüm.
15. Katılımcı	GAP projesinin etkisiyle tarım arazilerimizin sulanması sonucunda yılda iki kez ürün alabilmemi sağlamıştır. Aynı şekilde ekonomik gelirim artmasına ve refah seviyemin gelişmesini sağlamıştır.

Yukarıdaki çizelgede, GAP projesinin ekonomik faydasının hayata olan etkisine yönelik verilen cevapları içermektedir. Elde edilen görüşlerde, proje ile ilgili olumlu yönlerin daha ağırlıklı olarak getirildiği tespit edilmiştir. Projenin hayata olan etkisinin olumlu yönleri için 1. katılımcı çiftçi bazında faydasının olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Kendi hayatımda ekonomik faydasını görmedim. Çünkü biz uygulayıcı kuruluşuz, ancak çiftçi bazında ekonomik faydası vardır.

Bunun yanında, 2. katılımcı ürün çeşitliliğinin artmasıyla kaliteli ürünlere ulaşmada kolaylık yaşandığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Proje sayesinde artan ürün çeşitliliği ve rekabet sayesinde kaliteli ürüne ucuz ulaşım imkânımız artmıştır, bunun sonucunda ise ben dâhil ilde yaşayan diğer insanlar ekonomik kazanç elde etmişlerdir.”

10. katılımcı işsizliği azaltması ve ticaretin geliştiğini şu şekilde belirtmiştir

“Bu projedeki etkiler doğrudan olmasa da orta ve uzun vadede etkileri topluma yansır. Üretimin artması, ürünlerin ucuzlaması, istihdamın artarak işsizliğin azalması, ulaşımın gelişerek ticaret sektörünün canlanması tabi ki bölgenin insanlarını etkiler.”

14. katılımcı ise kadınların iş hayatına katılımlarının artması yönünde faydasının olduğunu ise şu şekilde belirtmiştir:

Ekonomik olarak kendi hayatıma bir etkisini görmedim ancak çevremdeki kadınların meslek kursları sayesinde iş hayatına katıldıklarını ekonomik özgürlüklerini kazandıklarını ayrıca çiftçiler sulama projesi sayesinde üründen daha çok verim aldıklarını gördüm.”

Son olarak 15. katılımcı gelir artışı ve refay seviyesinin gelişimine olan katkısını aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“GAP projesinin etkisiyle tarım arazilerimizin sulanması sonucunda yılda iki kez ürün alabilmemi sağlamıştır. Aynı şekilde ekonomik gelirim artmasına ve refah seviyemin gelişmesini sağlamıştır.”.

3.4. Projenin Gaziantep İlinin Göç Hareketleri Üzerine Olan Etkisine Yönelik Elde Edilen Sonuçlar

Araştırma kapsamında kullanılan soru formunda katılımcılara yönelik olmak üzere, “GAP projesinin Gaziantep ilinin göç hareketlerine etkisi nasıl olmuştur?” ile ilgili soru yer almaktadır. Katılımcıların cevapları aşağıda gösterilmiştir.

Çizelge 3.4: GAP projesinin Gaziantep ilinin göç hareketlerine olan etkisine yönelik elde edilen sonuçlar

Olumlu Etki		Olumsuz Etki	
N	%	N	%
13	86,67	3	20

Yukarıdaki çizelgede, GAP projesinin Gaziantep ilinin göç hareketlerine olan etkisine yönelik verilen cevapları içermektedir. Buna göre, katılımcıların genel olarak GAP projesinin ilin sık olarak göç hareketlerine sahne olmasını sağladığına dikkat çekilmiştir. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13 ve 14. katılımcılar projenin Gaziantep ilinin göç hareketlerine olan etkisinin olumlu olduğunu, 2, 9 ve 15. katılımcı ise

olumsuz olduğunu ifade etmiştir. Bu noktada, özellikle proje ile sulama alanlarının genişlemesi ile birim alandan elde edilen fazla ürün ile ilden yapılacak göç hareketlerini engellediği aksine dışarıdan göç almasına ve köyden şehire göç edilmesine neden olduğu ifade edilmektedir. Bu kapsamda verilen cevaplara bakıldığında;

1. katılımcı; *“GAP projesinin göç üzerine etkisi de olumlu yönde seyretmiştir. Sulama alanlarının genişlemesi, birim alandan daha fazla ürün, dolayısıyla daha fazla gelir elde edilmesini sağlamıştır. Bu sebeple göçün önü kısmen engellenmiştir. Bunun yanı sıra köye dışardan göçler de yaşanmaktadır. Özellikle üretim çeşitliliğinin artmış olması iş gücü piyasası oluşturmakta olup bu durum kırsala göçü mevsimlik te olsa arttırmaktadır.”* şeklinde cevap vermiştir.

3. katılımcı; *“Sulama ile birlikte artan ürün çeşitliliği tarım işçisine olan ihtiyacı arttırmış bu sebeple de il göç alan bir bölge haline gelmiştir.”* şeklinde cevap vermiştir.

7. katılımcı *“Daha önce köyümdeki genç nüfus şehirlere göç ederken tarımdaki gelişmeler ile göç vermemeye hatta mevsimlik işçi göçlerine neden olmuştur. Sanayi sektöründe ve hizmet sektöründeki gelişmeler de Gaziantep’ in önemli göç merkezi haline gelmesine yol açmıştır.”* şeklinde cevap vermiştir.

11. katılımcı *“GAP ile beraber Gaziantep hızla kalkınan sanayiyle beraber hizmet sektöründe büyüme kaydetti bunun sonucunda göç veren bir merkezden şuan göç alan bir konumda. Bölgesel anlamda göç vermeyi azaltmış durumda böylelikle nüfusun ülke içinde dengeli bir dağılım sağlanmasında katkıda bulunmuştur.”* şeklinde cevap vermiştir.

13. katılımcı *“GAP projesi ile Gaziantep'e olan göç yavaşlamış tarım alanları artmıştır. Sulama ile birlikte topraklarını terk etmeyen köylüler üretime daha fazla katkı sağlamışlardır. GAP projesi ile üretilen ürünler Gaziantep sanayisinde kullanılmış ve böylelikle ticarete katkıda bulunulmuştur.”* şeklinde cevap vermiştir.

14. katılımcı *“Gaziantep Güneydoğu Anadolu'nun en iyi şehirlerinden biri olduğu için eskiden beri göç alan bir şehirdi. GAP projesi de bu göçün daha da*

artmasına sebep olmuştur. Sanayi alanında yapılan çalışmalarla çevre illerdeki insanlar için bir iş kapısı olmuştur ayrıca turizm alanında yapılan çalışmalar sayesinde hizmet sektöründe bir iş kapısı oluşturmuş çevre illerdeki insanlar için iş imkânı sağlamıştır. GAP projesi sayesinde Güneydoğu Anadolu Bölgesi kendini geliştirmiş yenilemiş diğer bölgelere göre olan açığı kapatmış hatta onların üstüne bile çıkmayı başarmıştır.” şeklinde cevap vermiştir.

Yukarıdaki çizelgede Gaziantep ilinin göç hareketleri üzerine olan etkisi her ne kadar olumlu sonuçlar doğurduğu ifade edilse de projenin bu anlamda birtakım sorunları doğurduğu da ifade edilmiştir. Nitekim;

9. katılımcı, *”Baraj alanlarındaki köylerin boşaltılması ve istimlak ile burada yaşayan vatandaşların şehir merkezlerine göçü gerçekleşmiştir. Bu da şehir merkezlerindeki çarpık nüfus yoğunluğunu artırmıştır.”*

15. katılımcı *“Yoğun göç nedeniyle konut ihtiyaçlarına daha fazla ilgi artmıştır, buda konutların fiyatlarının ve kiralarının fahiş şekilde artmasına neden olmuştur.”* tarzında sorunların ortaya çıktığını ifade etmişlerdir.

Bununla beraber, 2. katılımcı *“Proje dolayısıyla ilde bir işgücü açığı ortaya çıkmış bu da Gaziantep de plansız göçün önünü açmıştır gelen ara eleman ve kalifiye elemanlar haricinde çevre illerde tarımsal üretim yapan insanların ile gelmesini cezbetmiştir. Bu durum ilimizin nüfus dağılımında orantısızlık yarattığı gibi diğer illerde olan tarımsal üretim ile ilgilenen insan sayısını azaltmıştır.”* yönünde görüş bildirerek projenin olumsuz yanlarına da değinmiştir. Buradan yola çıkarak, GAP projesinin Gaziantep ili özelinde göç hareketlerini olumsuz etkilediği ifade edilebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Güneydoğu Anadolu Projesi, bölgedeki doğal kaynakların rasyonel kullanımı ve yönetimi, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve ulusal kaynakların rasyonel dağılımı yoluyla bölgede sürdürülebilir insani gelişmeyi sağlamayı amaçlamaktadır. Proje alanı ile Türkiye'nin daha gelişmiş bölgeleri arasındaki farklılıkların ortadan kaldırılmasını ve adil kalkınmanın teşvik edilmesini öngörmektedir (Toy, 2015: 80).

Güneydoğu Anadolu Projesinin ortaya çıkmasıyla, Gaziantep ilinde sosyal, kültüre, ekonomik ve eğitim alanlarında değişimler yaşanmış ve bu değişim halen devam etmektedir. Özellikle projenin uygulanmasıyla cezbedici bir il haline gelen Gaziantep'in çevre illerden göç aldığı bilinmektedir. Bu durum, ilin nüfus yapısını arttırmıştır. Bunun yanında, projenin yürürlüğe girmesi ile kadın istihdamının arttığı, ürün çeşitliliğinin arttığı bunun da bölge halkının refah seviyesini arttırdığı ifade edilmektedir (Benek, 2009). Bu çalışma, GAP'ın Gaziantep ilinin sosyo-ekonomik yapısında meydana getirdiği değişimin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. GAP projesinin Gaziantep iline olan etkisine yönelik elde edilen sonuçlarda, projenin genel olarak sosyal, kültürel, ekonomik ve diğer alanlarda olumlu etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada sosyal etki bağlamında, GAP projesinin kişilerin yaşam kalitesini arttırdığı; ekonomi bağlamında sektör gelişimi, istihdam alanları ve yatırımların artmasını sağladığı, bunun yanında proje ile sulanabilir alanların genişlemesi ve buna bağlı tarımın çeşitlilik kazandığı dile getirilmiştir. Bununla beraber, bazı katılımcılar projenin yüksek maliyetlerden ötürü tarımsal sulamada faydalanılamaması, sulama imkanının olmadığı yerlerde arazilerin değerlerini düşürüp buralarda tarım yapan çiftçilerin marjinal fayda elde etmemesi gibi sorunların olduğunu dile getirmiştir. Karahocagil'in (2010) yaptığı çalışmada, GAP projesinin yürürlüğe girmesi ile sulu tarım alanlarının genişlediği, bölgenin sanayi ve tarım potansiyelinin arttığı ve bölge halkının istihdamına katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Arslan'ın (2005) çalışmasında, GAP projesinin bölgenin tarımsal kalkınmadaki yerinin arttırdığı, özellikle sulama olanaklarının arttığı, halkın yaşam standardının ve gelir düzeyinin arttığı, sosyal istikrarın sağlandığı ve bölgeler arası farklılıkların giderildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada elde edilen bulguda, projenin Gaziantep ilinin gelişimine olan etkisinin daha çok olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, proje ile düzensiz göç hareketliliğinin önlenmesi, iş imkanının artması, ürün çeşitliliğinin artmasının ilin gelişimine katkı sağladığı dile getirilmiştir. Anuş'un (2021) yaptığı çalışmada, GAP projesinin olumlu yönlerinin olduğu ifade edilerek kişi başına düşen geliri arttırdığına yer verilmiştir. Çullu ve Açıkgöz'ün (2010) yaptıkları çalışmada, GAP projesinin bölgede nebatî bitkilerinin üretim kapsamındaki gelirini %209 arttırdığı bunun da bölge halkının ekonomik hayatına olumlu katkısından söz edilmiştir. Benek (2009) ise yaptığı çalışmada, projenin beklentilerin çok altında duruma ulaştığından söz edilerek bölge halkına katkısının sınırlı olduğundan söz etmiştir.

Çalışmada elde edilen bir diğer bulguda, projenin ekonomik hayata yansımalarının olumlu yönde olduğu tespit edilmiştir. Burada, katılımcılar projenin işsizliği azaltması, kadınların çalışma hayatına atılması, tarımda ürün çeşitliliğinin sağlanması ve refah seviyesinin gelişmesi gibi ekonomik kazanımların elde edildiğine dikkat çekilmiştir. Anuş'un (2021) yaptığı çalışmada, GAP projesi ile sulama alanlarının genişlediği, ürünlerin üretim miktarının arttığı, ürün deseni ve verimliliğin yıllar içinde olumlu yönde değiştiği kaydedilmiştir. Yıldız'ın (2008), GAP projesinin sosyo-ekonomik dönüşüm üzerine olan etkilerini incelediği çalışmada, projenin bölgenin kalkınmasına katkı sağladığı ifade edilmekle birlikte halkın hala ciddi ekonomik ve sosyal problemlerle karşı karşıya kalındığında dikkat çekilmiştir. Saraçoğlu'nun (2012) GAP imalat sanayi ile ilgili yaptığı çalışmada, başlangıçta bölgedeki toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesinin amaçlandığı GAP projesinin esasında sanayi yapısını canlandırma rolünün olduğu dile getirilmiştir. Çalışmada, GAP bölgesinin GSYİH içerisindeki payının ülke genelinde %5'lik kısma karşılık geldiği ifade edilmiştir. Karahocagil'in (2010) çalışmasında, GAP projesi ile sulu tarım alanlarının genişlediği bunun da bölge ithalat ve ihracat miktarını yükselttiği kaydedilmiştir.

Çalışmada elde edilen diğer bir bulguda ise, proje ile sulama alanlarının genişlemesi ve tarımda birim bazda alınan ürün çeşitliliğinin sağlanması gibi sonuçlara bağlı olarak ilin göç hareketlerine sıklıkla maruz kalmasına neden olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada, projenin il göç hareketleri üzerine olumlu etkisinin olduğu dile getirilse de proje ile nüfusun dağılımdaki düzensizlik, köy arazilerinin boşaltılması ve

konut fiyatlarının yükselmesi gibi sorunlarla karşılaşıldığı tespit edilmiştir. Ökten ve Çeken'in (2008) çalışmasında da benzer şekilde, GAP projesi ile tarımsal alanda kalkınmanın sağlandığı, bölge illerindeki kırsal kesimlerde gelir adaletinin sağlandığı ve yüksek sanayi ile kırdan kente olan göçlerin azaldığı, bölgenin dışarıdan göz alır vaziyete geldiği ifade edilmiştir.

Bu çalışmada elde edilenler doğrultusunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

Çalışmada, GAP projesinin Gaziantep ilinin sosyo-ekonomik yapısı üzerine olan etkisinin tespiti noktasında nitel desenli yöntemle başvurulmuştur. Gelecekteki araştırmalarda nicel desenli yöntemlerden olan anket uygulamasına başvurulabilir.

Çalışmada projenin Gaziantep ilinin sosyo-ekonomik yapı üzerine olan etkisi tespit edilmiştir. Gelecekteki araştırmalarda, projenin ilin farklı alanlardaki etkisine yönelik yeni çalışmalar yapılabilir.

Çalışmada, projenin olumlu katkılarının yanında nüfus dengesizliği, konut fiyatlarının yükselmesi gibi olumsuz sonuçlarının olduğu görüşlerinden yola çıkarak, özellikle nüfusun dengeli bir şekilde dağılımı sağlanmalıdır.

Sulamaya açılan alanlarda sulu tarım ile ilgili çiftçiler yoğun bir şekilde eğitilmelidir.

Çalışmada GAP projesinin sosyo-ekonomik etkisi sadece Gaziantep ili sınırlandırılmıştır. Buradan yola çıkarak projenin GAP bölgesindeki diğer iller üzerindeki sosyoekonomik etkileri de ortaya konularak iller arasında karşılaştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Adak, M. (2018). *Bölgesel kalkınma politikalarının kentleşmeye etkileri: Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) örneği*. Doktora Tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akdağ, Y. Y. (2009). *Türkiye'de sürdürülebilir bölgesel gelişme yaklaşımı ve Güneydoğu Anadolu Projesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Akin, F. (2012). Gıda ürünleri ve içecek sanayinin ekonomik özellikleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), 17-70.
- Akyürek, G. (2005) *Impact of Atatürk Dam on social and environmental aspects of the Southeastern Anatolian Project*. thesis. Middle East Technical University (METU), Ankara.
- Akyürek, G. (2005). *Atatürk Barajının Güneydoğu Anadolu projesinin sosyal ve çevresel yönlerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Alfaro, L. Chanda, A. Kalemli-Ozcan, Ş. ve Sayek, S. (2003). FDI and economic growth: The role of local financial markets, *Journal of International Economics*, 64, 89-112.
- Andrei, J. V. and Gheorghe, P. H. (2014). *Economy in Romania and the need for optimization of agricultural production structures*. Frankfurt: Peter Lang GmbH.
- Anonim. (2013). T.C. Kalkınma Bakanlığı Konya Ovası Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı. Konya Ovası Projesi, www.kop.gov.tr, Konya. Erişim Tarihi: 04.09.2021.
- Anuş, E. (2021). *GAP İle Gelişen Tarımın Bölgesel Kalkınmadaki Rolü*, Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Siirt.
- Arslan, K. (2005). Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7), 275-294.
- Aslan, H. (1998). *Hizmet ekonomisi* (1.baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Bayar, G. ve Tokpunar, S. (2014). Türkiye imalat sanayi alt sektörleri üretiminin belirleyicileri-panel veri analizi. Determinants of Turkish manufacturing industry production in sub-sectors: A panel data analysis. *Business and Economics Research Journal*, 5(1), 67-85.

- Benek, S. (2009). Ortaya Çıkışı, Gelişme Seyri ve Bölgeye Etkileri Bakımından Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP). *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(64), 45-71.
- Bilbay, Ö. F. (2020). *Bir kamu politikası olarak Türkiye'de su yönetimi: Güneydoğu Anadolu Projesi özelinde bir inceleme*. Doktora Tezi. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Bilgen, A. (2018). Turkey's Southeastern Anatolia Project (GAP): A Qualitative Review of The Literature. *British Journal of Middle Eastern Studies*. 47(7). 652-671.
- Bozkurt, C. (2001). *Güneydoğu Anadolu Projesi ve bölgesel kalkınma*. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Adana.
- Ceylan, G. (2003). *Güneydoğu Anadolu projesi (GAP) ve bölgeye etkileri*. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır.
- Chapin, F. S. Torn, M. S. Tateno, M. (1996). "Principles of Ecosystem Sustainability". *American Naturalist*, 148(6), 1016-1037.
- Çelik, H. (2015). *Yoksullukla mücadelede kırsal kalkınma politikalarının etkinliği: Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) örneği*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş.
- Çullu, M. A., & Açıkgöz, M. (2010). Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)'nın Tarımsal Kalkınmaya Etkileri.
- Demşek, S. (2003). *Yeni bölgesel politikaların Türk bölge kalkınmasına etkileri: Güneydoğu Anadolu projesi örneği*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Doğan, M. (2013). Türkiye'de Uygulanan Nüfus Politikalarına Genel Bakış. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 0 (23), 293-307.
- Doğanoğlu, M. (2010). *Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP'ın) çevresel etkileri ve çevre bilinci: Şanlıurfa ili Çamlıdere köyü örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dsi.gov.tr. (2020). *Hakkımızda - DSİ Genel Müdürlüğü.*, <http://www.dsi.gov.tr/kurumsal-yapi/hakkimizda>, 06.11.2021.
- Ercin, A.E. (2006). *Güneydoğu Anadolu Projesi sosyo-ekonomik etkileri*. Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erkan, M.E. (Ed.). (2020) GAP Bileşenleri, *Şırnak Üniversitesi Teknoloji Transfer Ofisi e-bülteni*, Eylül, 6-26.
- Ekiz, D. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Yaklaşım, Yöntem ve Teknikler, Anı Yayıncılık, Ankara.

- Gap Bölge Kalkınma İdaresi, (1989). *GAP Master Planı*, Başbakanlık GAP Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- Gap Bölge Kalkınma İdaresi, (2003). *GAP Son Durum*, Başbakanlık GAP Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- Gap Bölge Kalkınma İdaresi, (2012). *GAP Son Durum Raporu*, Başbakanlık GAP Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- GAP Yönetici El Kitabı 2011, (2011). T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Yayını, Şanlıurfa.
- GAP Bölge Kalkınma İdaresi, (2020). “2020 *Güneydoğu Anadolu Projesi Son Durum*”, Ankara, <http://yayin.gap.gov.tr/pdf-view/web/index.php?Dosya=756f4854d1>, Erişim Tarihi: 22.04.2022.
- GAP Bölge Kalkınma İdaresi, (2022). “*Sosyal Yönü*”, Ankara, <http://www.gap.gov.tr/sosyal-yonu-sayfa-18.html>, Erişim Tarihi: 06.06.2022.
- GAP İdaresi (2003). www.gap.gov.tr, Erişim Tarihi: 17.10.2021
- GAP Eylem Planı, (2008). <http://www.gapep.gov.tr/guneydogu-anadolu-projesi-eylem-planicf78.pdf?file=storage/catalogue/blog/00000001-0001.pdf&title=guneydogu-anadolu-projesi-eylem-planı>, Erişim Tarihi: 18.05.2022.
- Gökçen, A. (2011). *Güneydoğu Anadolu Projesi'nin devlet ile bölge halkı arasındaki güvenin tesisine katkıları*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Holt-Lunstad, J. Smith, T. B. Layton, J. B. (2010). *Social relationships and mortality risk: a meta-analytic review*. PLOS Medicine, 7(7), e1000316
- İnce, E.C. (2015). *Güneydoğu Anadolu Projesi ve bölgesel gelişme*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Karahocagil, S. (2010). *Güneydoğu Anadolu Projesinde (GAP) Tarım potansiyeli ve GAP*. Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi.
- Kaya, S. (2002). *Güneydoğu Anadolu Projesi'nin Doğu Akdeniz taşımacılığına etkileri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü, İstanbul.
- Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı (UPL) (2003) “*Şanlıurfa Gelişme Planı Çalışmaları*”, Ersoy, M. Şengül H.T. (Eds.), Ankara
- Kılınç Savrul, B. (2013). *Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamında Bölgesel Kalkınma Programlarının Etkinliği*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 62 (2), 355-371.

- Koç, E. Kaya, K. Şenel, M. C. (2017). *Türkiye'de sanayi sektörü ve temel sanayi göstergeleri* ekonomik güven endeksi. Mühendisler ve makine odası makalesi, 57(682), 42-53.
- Menteş, G. (2006). *Kültürel Mirasın Korunması ve Turizmin Geliştirilmesi İçin Bir Yönetişim Modeli: Güneydoğu Anadolu Örneği*, Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, 7-8 Eylül, Ankara, 319-337.
- Mutlu, E. ve Varol, Ç. (2017). Sosyo-Ekonomik Farklılaşma ve Mekânsal Ayrışma: Bursa Metropolitan Alanı Analizi, *MEGARON*,12(1), 87-105.
- Onmuş, E. (2004). *Türkiye`de ekonomik kalkınma ve yakınsama: Güneydoğu Anadolu Projesi`ne (GAP) özel vurgu ile illere dayalı bir değerlendirme*. Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ökten, Ş., & Çeken, H. (2008). GAP Projesi'nin Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikaları İçindeki Yeri ve Önemi. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 14(1), 13-22.
- Özok, N. (2004). *Güneydoğu Anadolu Projesi'nde bir yönetim stratejisi olarak "sosyal kalkınma"*. Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, N. (2001). *Türkiye'de bölgesel kalkınma ve Güneydoğu Anadolu Projesi*. Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Saraç, A. (2006). *Bölgesel kalkınma modelleri ve Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)*. Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Saraçoğlu, B. (2012). *GAP Bölgesi İmalat Sanayiindeki Gelişmeler* (No. 2012/32). Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu.
- Semiz, İ. (2009). *Bölgesel kalkınma modelleri ışığında Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ve bölge üzerindeki sosyo-ekonomik etkileri*. Yüksek Lisans Tezi. Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Semiz, Ö. (2009). Bir Kamu Politikası Analizi: Türkiye’de Korsanla Mücadele Odaklı Fikri Haklar Politikası. *Ankara Barosu Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi*, 9.4, 9-40.
- Sencer, M. (1992-1993). GAP bölgesinde toplumsal değişme eğilimleri araştırması. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, T.C. Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı.
- Siler, A. (2018). *Türkiye'deki illerin sosyoekonomik gelişmişlik değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

- Sürücü, Y. (2020). *Sivil Toplum Kuruluşlarının Kapasite Geliştirme ve Proje Yardımları*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- T.C. Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (1996). *Güneydoğu Anadolu Projesi Sürdürülebilir Entegre Bölgesel Kalkınmaya Yönelik Yenilikçi Bir Yaklaşım*, Ankara.
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Gaziantep Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü, (2019). *Gaziantep İl Sanayi Durum Raporu*, Gaziantep.
- Toy, İ. (2015). *Güneydoğu Anadolu Projesi GAP'ın Türkiye ve Ortadoğu ekonomi politiğine etkileri*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Toybıyık, S. S. (2003). *Güneydoğu Anadolu Projesinin Türkiye'deki bölgesel eşitsizliğe olan etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Türkiye'nin Su Politikası, <http://www.mfa.gov.tr/turkiyeşnin-su-politikasi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 13.08.2021.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020). Erişim adresi: <https://www.tuik.gov.tr/>, 06.06.2022.
- Uçkan, M. (2019). *Gaziantep İli'nin Sosyo-Ekonomik Yapısının Analizi*, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.
- Ünver, O. (1999). *Güneydoğu Anadolu Projesi Sosyal Eylem Planı*. <http://yayin.gap.gov.tr/pdf-view/web/index.php?Dosya=c175dae81a>, Erişim Tarihi: 4.10.2021.
- Ünver, I. H. O. (1997). Southeastern Anatolia Project (GAP). Water Resources Development. 13, 453–483.
- TÜİK, (2020). 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri.
- Yasinok, M. K. (2000). Southeastern Anatolia Project. 2nd World Water Forum From Vision to Action, Turkey.
- Yıldız, Ö. (2008). Gap İllerinde Sosyal ve Ekonomik Dönüşüm. *Ege Akademik Bakış*, 8(1), 287-300.
- Yıldız, D. (2009). *GAP Bölgede Ekonomik ve Stratejik ve Siyasi Gelişmeler*, Truva Yayınlar, İstanbul.

İnternet Kaynakları

İnternet: www.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 15.08.2021.

İnternet: <http://www.gap.gov.tr> (2018). *GAP Nedir?*, <http://www.gap.gov.tr/gap-nedir-sayfa-1.html>, Erişim Tarihi: 02.04.2022.

İnternet: <http://www.gap.gov.tr>. (2018). *T.C. GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı*, <http://www.gap.gov.tr/gap-bki-tarihcesi-sayfa-37.html>, Erişim Tarihi: 01.06.2022.

İnternet: <http://www.gap.gov.tr/gap-surdurulebilir-kalkinma-programi-sayfa-28.html>, Erişim Tarihi: 13.08.2021.

EKLER

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Yüksek Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetler	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-posta Adresi	
Yüksek Lisans Mezuniyet Tarihi	